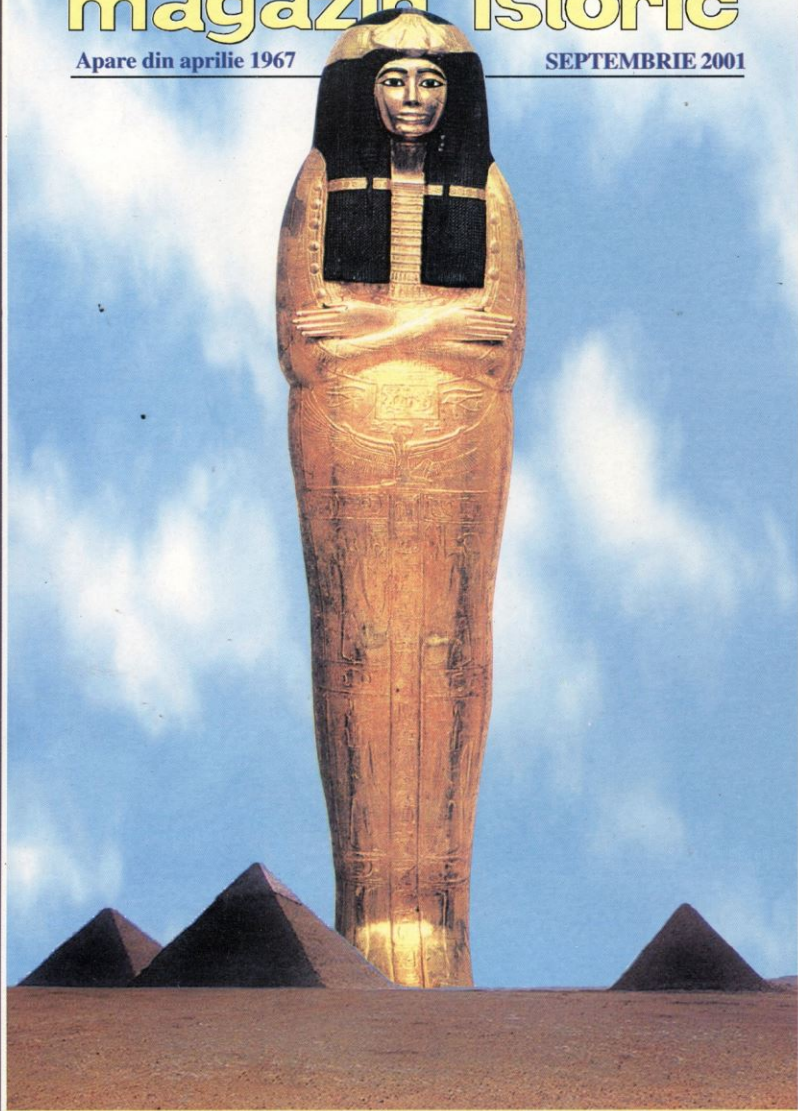

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

SEPTEMBRIE 2001

Leganza

*Vine un moment
când îți dorești mai mult*

Îi privești **silueta zveltă**
ce se pierde în linia orizontului?

Observi cu câtă **distincție** parcurge kilometri de șosea
umbrind orice alt concurent?

Poate fi a ta.
Este momentul să-ți **îndeplinești visul**

Pentru că Leganza este rafinamentul stilului căutat de oricine își dorește mai mult.

CERTIFICAT
DE CALITATE
ISO 9002

3 ANI
GARANȚIE SAU
100.000 KM

24 ore
asistență tehnică rutieră

Telefonul clientului: 051.41.77.99
www.daewooauto.ro

DAEWOO
AUTOMOBILE ROMANIA

magazin istoric

Anul XXXIV – serie nouă – nr. 9 (414)
septembrie 2001

<http://www.icitnet.ro/history/magazin.htm>
e-mail: mistoric@icitnet.ro

1 Arta funerară a vechilor egipteni a atins culmi de rafinament. O atestă și acest sarcofag aurit al preotesei Henutmehyt (c.1290 î.e.n.) a zeului Amon, din timpul domniei faraonului Ramses II

3 Istoria cunoscută a evantaiului începe în urmă cu 5000 de ani, în Egipt, secolul lui de aur fiind XVIII. Aceștia le aparțin și exemplarele din imagine (colecția Ioana Cacip Sussmann), în mijlocul cărora se află un evantai din Germania, semnat Husmann Stebel. Expoziția este încă deschisă la Palatul Cotroceni

4 Am putut admira de curând o colecție de fotografii reprezentând barocul ceh în arhitectură (la Palatul Suțu, în organizarea Centrului Ceh), în care Orașul de Aur și-a etalat cu generozitate superbe-le-i clădiri, unde „sălășluiesc” și picturi, asemenea celei de față, datând din jurul anului 1450

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEL**,
academician **VIRGIL CÂNDEA**,
DINU C. GIURESCU,
membru corespondent
al Academiei Române

Redactor-șef:

Dorin Matei

Secretar general de redacție:

Florentina Dolghin

Redactori:

Ioan Lăcustă,

Theo Stănescu-Stanciu,

Marian Ștefan

Secretar de redacție
și macheta artistică:

Theodor Liașos

Director economic:

Doina Pascu

Documentare:

Mădălina Geambașu

Corectură:

Georgeta Apreotesei,

Constanța Avram

Secretariat:

Floarea Dragne,

Tudora Petre

Diffuzare:

Constantin Mușat

Consilieri:

Ioana Ursu,

Radu Ion Popescu,

Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau Intrarea Dr. Alexandru Marcovici (fostă
Victor Eftimiu), etaj III, camerele 281, 283
(secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1.
Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70711, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. - „CORESI” S.A. București,
director general Dumitru Constantinescu;
director comercial M. Vlădeanu; director
M. Soare

SUMAR

septembrie

2001

4 Împietriți într-o Europă în mișcare?

D. RALET

POVARA EROILOR

5 Sfat fără sfadă

Dialog internațional la București despre manualele de istorie

C. MATEI

9 Spovedania unui boier muncitor

Constantin Bălăceanu-Stolnici

O. SANDU

PRIZONIERI AI MEMORIEI

12 Fuga de urs

Relațiile diplomatice româno-sovietice în perioada interbelică

D. PREDĂ,
V. VĂRATIC

18 Cel bun și cel rău

Iunie 1940. Debandada retragerii în rapoartele jandarmilor

A.-A. SPÂNU

22 Caiet doar pentru ai săi

Iunie 1941. Înapoi în Basarabia și Bucovina

GH. BODEA

28 Plastografie în cheia sol

Securitatea interceptează corespondența lui George Enescu

C. MORARU,
C. MORARU

UN AUGUST ÎN FLĂCĂRI

33 Revăzut...

W.H. LANG

35 ...și adăugit

R. HAGIAC

38 Dezgheț înghețat

Ofertă comercială britanică în 1954

L. ȚĂRANU

43 Hitler între femei

R. BERGMANN

47 Las vouă moștenire...

Conacul de la Mănești

N.D. ION

51 Răni pe o hartă sentimentală

Muzee dispărute ale Capitalei

AL. LIGOR

56 Tihna pribegiei

Radu Șerban la Viena

D.H. MAZILU

58 Holera încurcă revoluția

1848

P. CERNOVODEANU

63 Tablou muiat în tușul prieteniei

Prințul de Ligne în Moldova secolului XVIII

D. HÎNCU

CHIPURI UITATE ALE ISTORIEI

67 Rob al Gelozei

Compozitorul danez Jacob Gade

70 Braconierii muzei
Clio
Kosonii risipiți
I. LĂCUSTĂ

71 Preapăcătosul
logofăt Rosetti-
Roznovanu cel
tulburător de inimi
C. OPASCHI

POVESTEA VORBEI

76 Canossa
V. IONESCU

LEUL ȘI CÂRNATUL

77 Competiția cu
gologanul, acum 150 ani
C. ENE

80 Pâine, poznac și
coltuci în vechii
București
I. NICOLAU

REVERBERAȚII

82 Instalatori la
castel
P. CROITORU

83 Sfidarea eternității
Mumiile egiptene
S.B. VIȘENIOIU

**DICTIONAR
ISTORIC**

87 Țândările unui
imperiu
Hunii
E. LUNG

EVENIMENT

32 Premiile Băncii
Naționale a României
D. MATEI

40 Slujitor al cărților
*Academicianul Gabriel
Ștrempel la 75 ani*
I. LĂCUSTĂ

41 Memoria, o
formă a justiției
Sighet – 2001
D. BALAN

42 Perla imperfectă
*Barocul în arhitectura
cehă*
M. PETROVA

55 Amintirea
prafului de pușcă
*Expoziția Armata
română în cel de-al
doilea război mondial*
Ș. CONSTANTINESCU

91 Ritmica boare
Expoziție de evantaie
A. RENȚEA

RUBRICI

46 Pentru biblioteca
dumneavoastră

94 Cititorii scriu
istorie

93; 95
Rebus; Dialog;
Blitz... Concurs

RELELE CELE DINĂUNTRU

Suntem în ajunul zilei mărețe unde Tărilor Române au a-și rosti dorințele, unde pământul lor, liber de povara unei lungi ospitalități, are a produce flori sau spini, unde soarta noastră se va hotărî spre bine sau spre rău, unde, sub dulcea înrăurire a unei speranțe comune, avem a uita tristele încercări prin care am trecut.

Puterile Europei ne smulseră din uitarea în care ne-au fost părăsit și ne zic: „Aveți un trecut plin de mărire, aveți titluri învechite ce vă apără naționalitatea. Voim a le da o nouă consfințire și a le scoate din nou la lumină, căci împregiurările le-au fost înlăturat, și învăluirile ce dădură preste voi le ciuntară. Venim dar să vă restatornicim în drepturile voastre; dacă sunteți unul și același popor, dacă aveți tot aceeași istorie, tot aceeași credință, tot aceleași interese și nevoi, dacă există în adevăr între voi, ca între fiii tot aceleiași mume, părtășie de glorie și de nenorociri, dacă ați avut și aveți tot aceiași inenimici, dacă doriți a primi un loc în marea familie europeană, dacă voiți a avea un nume și a fi însemnați în cartea de aur a națiilor civilizate, vorbiți, roștiți-vă! Starea politică ce veți cere va primi consfințirea și chezășuirea întrunită a puterilor ce luară asupra-le a regula hotărâtor soarta voastră.” Aceste întrebări ni le face Europa.

Chemarea noastră de astăzi este de a răspunde de primim sau de respingem binefacerea ei. Poziția noastră de astăzi este osebă în viața națiilor [...].

Desigur, n-am avea nici o îngrijire asupra rezultatului acestei a noastre manifestări dacă am ști că țara ne-i liberă de toate piedecile în rostirea dorințelor ei. Dar vai! De câți șerpi înveninați nu se găsește ea împleticită! Câți dintre noi nu privesc căderea și peirea lor într-un viitor sănin, în neamestecarea străinilor care îi întrebuințează ca unelte înrăutățitelor lor scopuri! Străinii, după tractat, nu au voie a

DIMITRIE RALET

întrăuri asupra rostirii dorințelor noastre; cu toate acestea, ei lucrează la decăderea noastră viitoare și la eterna noastră slăbănogire. Dar, neputând să o facă singuri, își aleseră pe unii dintre noi și, măgulindu-le vanitatea și pretențiile, îi întrebuințează de instrumente spre a amenința și a înfricoșa pre cei slabi, spre a calumnia pre cei ce nu iau tractatul drept o literă moartă [...]. Dar în zadar, căci imputările făcute dovedindu-să ca fapte neadevărate, avură drept rezultat a spori numărul celor ce nu dorea decât a-și vedea țara întărită prin Unire, scutită în viitor de încălcări și înrăuriri străine și ridicată din starea de populație, precum ne-au cunoscut până acum Europa, la aceea de nație.

Spre acest scop, să lucrăm a întinde între noi unirea sufletelor și a voințelor ca mijlocul cel mai sigur de a ajunge la unirea ambelor noastre popoare într-un singur trup de nație. Să statornicim deodată unirea morală, și unirea politică va urma ca o consecință firească și neapărată. Să nu ne suspectăm între noi și mai bine, în împregiurările acestea solemnele unde patria are trebuință de toți fiii ei, să ne înșelăm prin prea multă încredere decât să ne dezbinăm prin imputări neînțemeiate și prin prepusuri ușuratic și răuvoitoare, care ne slăbănogesc partida și fac bucurie inenimicilor noștri din lăuntru și din afară. Să ne înțelegem asupra persoanelor ce au a se alege și să le hotărâm fără a ne pune toți ambiția de a fi aleși, căci atunce, dezbinând voturile, am servi iarăși inenimicii noștri care ar putea face să triumfeze candidații lor cu mai puține voturi. Unirea în dezinteresare, în abnegație, în iubirea patrii să fie rădăcina și unirea politică va fi rodul prețios...

(Dimitrie Ralet, 1816-1858, *Suvenire și impresii de căldătorie*, Editura Minerva, București, 1979)

Manualul de istorie

**MAI
AVEM
NEVOIE
DE EROI?**

CODRUȚA MATEI

Manualele de istorie au încetat să mai fie un obiect de dispută doar între specialiști. Ele devin, tot mai des, motiv de scandal politic, uneori chiar internațional. În urmă cu aproximativ o lună de zile, ziarele de la noi au publicat o fotografie șoc: câțiva sud-coreeni își tăiau, în mod voluntar, cu mini ghilotine, prima falangă de la degetul mic: protestau astfel împotriva deciziei primului ministru japonez de a vizita monumentul de la Yasukuni, unde există un memorial pentru victimele din cel de-al doilea război mondial. Pe lista acestora stau alături foști criminali de război, precum fostul ministru japonez Hideki Tojo, și peste 20 000 de coreeni care au ajuns în Japonia pentru a presta muncă forțată și au murit pe acele meleaguri.

De fapt, scandalul a izbucnit în primăvara acestui an, când sud-coreenii au cerut Japoniei să respingă 35 de pasaje din opt manuale de istorie. Era vorba de afirmații considerate jignitoare și de deformări ale realităților istorice, atât în ceea ce privește relațiile dintre cele două popoare în Evul Mediu, cât mai ales în perioada în care Japonia și-a exercitat dominația asupra Asiei de Sud-Est, înainte și în timpul celui de-al doilea război mondial. Cele mai înverșunate comentarii le-a stărnit modul în care este prezentată în cărțile de istorie japoneze transformarea câtorva zeci de mii de femei coreene în sclave sexuale pentru militarii japonezi.

Tensiunea dintre Seul și Tokio a atins cote dintre cele mai înalte. Și aceasta după ce, în ultimii trei ani, relațiile dintre Japonia și Coreea de Sud cunoșcuseră o dezvoltare

deosebită. Tokio sprijină eforturile Seulului de a obține reunificarea pașnică a Coreei, iar sud-coreenii sunt principala poartă de intrare a produselor electronice japoneze în sud-estul Asiei. Tocmai acest fapt i-a făcut pe comentatorii politici să aprecieze că posibilitatea de ripostă concretă a Seulului rămâne totuși limitată. Deja însă, o serie de programe privind schimburile culturale au fost înghețate. Și mai ciudat rămâne faptul că în acest conflict împotriva aliatului său în procesul de reunificare, Coreea de Sud a fost obligată să se apropie de China – care are obiecții similare față de cărțile de istorie apărute în Japonia, cea care sprijină regimul din Coreea de Nord.

Si în sud-estul Europei există încă suficiente motive de dispută privind felul în care manualele din diferite țări

prezintă istoria și relațiile cu popoarele învecinate. Acestei probleme i-a fost consacrată și reuniunea de la București, desfășurată la începutul lunii iunie și organizată de Centrul pentru Democrație și Reconciliere din sud-estul Europei.

Luarea redutei Grivița, 30 august 1877; premiu la Calendarul pentru toată România pe 1881.
 Librăria Frații Ionneliu, București, litografie colorată

Seminarul de la București, având ca temă *Imperiul otoman și crearea statelor națiuni*, a gravitat în jurul războiului din 1877-1878 și a implicațiilor sale, în primul rând a procesului de constituire a națiunilor în sud-estul Europei, urmărind sublinierea

trăsăturilor comune și a diferențelor în constituirea statelor națiuni, depășirea abordărilor teleologice în predarea istoriei.

Așa cum am mai făcut-o și la Budapesta, Atena, Istanbul, Ljubljana, Salonic, organizatorii au adus la masa discuțiilor istorici și profesori de istorie din țările sud-est-europene. Centrul – cu sediul la Salonic – este o organizație non-guvernamentală ale cărei baze au fost puse în octombrie 1998, în Olanda, de către un grup de persoane care trăiesc în țări din sud-estul Europei, dar și din vestul continentului sau chiar din Statele Unite ale Americii. Cadre universitare, politicieni de diverse nuanțe, autori de prestigiu, filantropi sunt angajați într-un efort susținut și de durată, urmărind crearea unui climat de înțelegere între popoarele din Balcani. Centrul promovează valorile democratice și încurajează atitudinea tolerantă, reconcilierea popoarelor din Balcani, mai ales acolo unde există zone fierbinți. Unul dintre cele două proiecte avute în vedere de C.D.R.S.E.E., cel privind *Istoria asociată sud-est europeană*, urmărește să creeze și să susțină o rețea de persoane implicate în sistemul educațional, care să contrabalanseze prin discursul lor ideologia exclusivistă, să evalueze dintr-o perspectivă democratică manualele de istorie, utilizate în școlile din regiune, să analizeze modul în care sunt prezentate în manuale celelalte etnii. La acest proiect participă 11 țări: Albania, Bosnia și Herțegovina, Bulgaria, Croația, Cipru, Grecia, Iugoslavia, Macedonia, România, Slovenia, Turcia.

Reuniunea s-a desfășurat pe două planuri: în sesiuni plenare axate pe discutarea unor teme generale, prezentate de Halil Bertkay, profesor la Universitatea Sabanci din Istanbul, Valeri Kolev, profesor la Facultatea de istorie a Universității din Sofia, și Bogdan Murgescu, profesor la Facultatea de istorie din București, și în ateliere de lucru. Atelierele de lucru, la care au participat profesori din Bulgaria, România și Turcia, au urmărit patru aspecte privind modul în care criza orientală și războiul din 1877-1878 sunt prezentate în manualele de istorie din aceste trei țări: implicațiile economice ale dominației otomane și ale creării statelor independente din sud-estul Europei; rolul Marilor Puteri și al forțelor naționale în criza orientală și în război; afectivitatea, tipuri de eroi și imaginea dușmanului; surse și materiale ajutoare în predarea respectivei teme.

În intervenția sa, profesorul Halil Bertkay a evidențiat câteva dintre dificultățile întâlnite în istoriografia turcă atunci când este abordat subiectul de mai sus. Pornind chiar de la titlatură, domnia sa arată că este preferat termenul de *stat otoman* și nu cel de *imperi*. Criza pe care o cunoaște statul otoman în sec. XIX, „sosește din afară” este o „instigare” din exte-

rior, datorată răspândirii ideilor revoluției franceze și a influenței panslaviste care determină exacerbarea sentimentelor naționale și crearea „artificială” a statelor naționale în Balcani.

Refuzul de a analiza cauzele social-economice ale crizei nu este specific doar istoriografiei turce. Și manualele de istorie din România sau Bulgaria analizează cu multă timiditate determinările economice din perioada anterioară sau posterioară războiului din 1877-1878. Să illustreze oare această abordare o teamă a istoricilor din fostele țări comuniste de a nu fi acuzați de marxism sau este, pur și simplu, rezultatul programei școlare care acordă politicului mai bine de 80% din conținut?

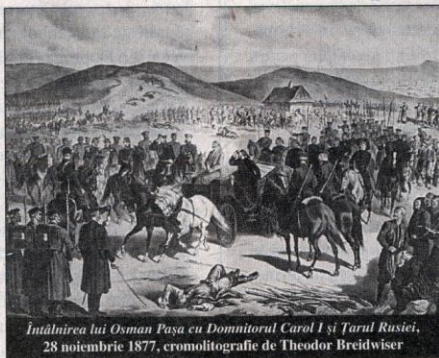
„Toți sunt împotriva noastră! Nu există alt prieten al turcului, decât turcul însuși! Proprii supuși sunt niște nerecunoscători. Popoarelor din Balcani le-a mers mai bine sub dominație otomană decât sub cea a feudalului local. Câte am făcut pentru ele și uite cum ne răsplătesc, se răscoală!” Iată doar câteva dintre clișeele mentale care grevează și astăzi asupra imaginii de ansamblu create de manualele și unele dintre lucrările de istorie din Turcia.

Așa cum arăta și profesorul Valeri Kolev, potrivit manualelor din Bulgaria, eliberarea acesteia în războiul din 1877-1878 au realizat-o doar poporul bulgar, ajutat de armata rusă. Manualele abundă în fraze de genul: „Rușii au avut grijă de țărani bulgari”, „ofiterii ruși i-au ajutat pe bulgari...” „Dar românii nu i-au ajutat”, l-am în-

trebat pe profesorul Kolev, gândindu-mă la comitetul bulgar condus de Hristo Botev care a pregătit mișcarea antiotomană la București – și la participarea armatei române la luptele de la Plevna, Rahova, Vidin, Smârdan, Belogradic?; „cum se face că despre români nu găsim nici măcar o mențiune?”. Domnia sa a răspuns că românii sunt menționați indirect, prin hotărârile Tratatului de la San Stefano din 1877-1878, potrivit căruia „nordul Dobrogei a fost dat României de către Rusia, în schimbul sudului Basarabiei, răpindu-l astfel statului bulgar” (citez din manualul bulgar). În plus, omisiunea nu ar trebui să ne mire, a spus profesorul Kolev, pentru că nici sârbii, nici finlandezii care au dat o mână de ajutor armatei ruse în război nu sunt amintiți de manualele din Bulgaria. Rămân totuși cu convingerea că între participarea românească și cea finlandeză la războiul din 1877-1878 nu se poate pune semnul egal și că uneori poți ofensa pe cineva nu neapărat prin cuvinte jignitoare, ci pur și simplu omițând să-i amintești participarea la un eveniment.

A da mereu vina pe programe și pe imposibilitatea de a influența opinia publică nu este o soluție, pentru că, așa cum sublinia Cristina Koulouri, președintă a Comitetului pentru Educație Istorică din cadrul C.D.R.S.E.E. „suntem responsabili

pentru ceea ce scriem. Putem da un exemplu academic prin scrierile noastre, astfel încât evenimentele să fie prezentate într-o manieră corectă”. Nu este mai puțin adevărat, atrăgea atenția lector universitar Mirela Murgescu, în serialul de televiziune realizat cu ocazia centenaru-

Întâlnirea lui Osman Pașa cu Domnitorul Carol I și Țarul Rusiei, 28 noiembrie 1877, cromolitografie de Theodor Breidwiser

lui independenței României, în 1977 bulgarii apăreau ca simpli figuranți pe marginea drumului, pe care treceau trupele române, exprimându-și bucuria în urale și aruncând flori asupra glorioasei armate eliberatoare. La 14 ani distanță, pe data de 9 mai 2001, mass media din România a amintit românilor că această zi reprezintă ziua Europei, ziua victoriei împotriva fascismului, dar puțini și-au adus aminte că este și ziua Independenței, proclamate la 9 mai 1877. Sărbătoarea a intrat într-un con de umbră. Oricât am dori să fim de europeni, nu trebuie să ignorăm sărbătorile naționale sau eroii care au făcut din aceste evenimente sărbători, cu atât mai mult cu cât fenomenul acesta nu-l întâlnim în vreunul dintre statele care constituie Uniunea Europeană.

Ialtă discuție interesantă a fost cea referitoare la eroi și dușmani și modul cum sunt prezentați în manuale. În privința dușmanilor, lucrurile par mai clare. În manualele turcești dușmani sunt toți cei care au contribuit la dezmembrarea statului otoman, indiferent de naționalitate. În manualele bulgare, dușmanul este unul singur: turcul. În manualele românești dușmanul s-a schimbat în timp. Dacă în manualele mai vechi dușmanul era turcul, astăzi imaginea lui poate căpăta și trăsături pozitive. Se recunoaște buna pregătire și echipare a armatei otomane, se vorbește cu respect de Osman Pașa, care a fost un mare comandant. În schimb, rușii se transformă din aliați în inamici pentru că au trădat înțelegerile realizate la începutul războiului și pentru că s-au folosit de noi, doar atunci când nu au mai avut de ales.

Problema eroilor însă este mai dificil de abordat. Ce înseamnă să scrii despre eroi? Dacă lucrul acesta presupune o simplă înșiruire de personalități care au participat la un eveniment, atunci putem spune că și manualele noastre au eroi. Dacă sensul termenului este mai complex, atunci manualele românești sunt aproape cu totul lipsite de eroi la capitolul războiului din 1877-1878. Este

ceea ce le reproșează autorilor de manuale inclusiv elevii. Tonul prezentării este atât de neutru, de lipsit de afectivitate, atât de plictisitor, încât elevii nu găsesc acele elemente care să fixeze anul 1877 în memorie. Faptele se înlanțuie doar prin repere aride (geografice și cronologice). Impactul emoțional lipsește. Dacă din punct de vedere științific aceasta pare a fi soluția optimă, în schimb, din punct de vedere metodic este un fiasco. Evenimentele pot fi înțelese și reținute cu mai multă ușurință dacă există eroi sau momente exemplare, dacă tipul de prezentare este nu numai epic, ci și afectiv, dacă autorul se adresează și sufletului, nu numai minții.

Avem sau nu nevoie de eroi în manualele de istorie? Părerea generală a participanților la seminar a fost favorabilă acestora. Rolul eroilor este acela de a da dimensiune umană evenimentelor, care altfel ar rămâne simplă înșiruire de fapte, și de a fixa în memoria colectivă, cu ancore solide, un moment esențial din trecutul nostru. Este nevoie nu doar de eroi pozitivi, așa cum spunea prof. Berkay, ci și de eroi negativi, de „infami și demoni“, împotriva cărora trebuie să pornim o acțiune de exorcizare. Pentru că dacă eroul poate fi unul singur, demonii sunt mulți, sunt născuți din teamă și stârnesc teamă.

Am purtat cu una dintre colegele din Turcia o discuție interesantă. Îmi povestea că trăiește la Istanbul, dar că strămoșii ei au plecat din Dobrogea după 1878, refugiindu-se în orașul sultanilor. „De ce?“ am întrebat-o. „De teamă!“ mi-a răspuns. „Teamă pentru ce?“. Nu știa de ce anume s-au temut strămoșii săi când au părăsit Dobrogea în secolul XIX și poate nici nu mai are importanță. Rămâne însă „teamă“, sentiment împărtășit deopotrivă de locuitorii spațiului balcanic din acea vreme și, din păcate, și de cei de astăzi. Dacă vrem ca această teamă să dispară, trebuie să ne așezăm la masă și să discutăm, fără prejudecăți și false pudori, așa cum am făcut la București în iunie, în acest prim an al mileniului III. ■

ASCENDENȚA ARISTOCRATICĂ - O RESPONSABILITATE

Academicianul Constantin Bălăceanu-Stolnici este reprezentantul unei ilustre familii boierești. Strămoșii săi au participat la viața de curte a Basarabilor - cu care se înrudeau -, au avut stemă și, mai târziu, după 1600, au devenit conți austrieci. Pentru implicarea lor în evenimentele politice importante ale vremii, pentru orientarea prooccidentală, unii dintre ei (cum a fost aga Constantin Bălăceanu) au plătit cu capul sau au fost exilați (la Viena și Sibiu, în timpul lui Constantin Brâncoveanu, care, de altfel, îi ajuta cu bani, fără știrea turcilor). Nepoatele, acestui agă au fost domnișoare de onoare la Curtea Imperială din Viena și, la întoarcerea lor în țară, și-au primit moșiile

înapoi, ca urmare a intervenției Mariei Tereza pe lângă sultan.

Mai târziu, Ion (Iancu) Bălăceanu, „un personagiu curios”, și-a început cariera la 1848, ca prefect, și a murit la 1914, ca diplomat la pensie, timp în care a fost și deputat, senator, ministru. El și-a scris memoriile, lăsând cu limbă de moarte să fie publicate la 100 de ani de la revoluția de la 1848. Cum la împlinirea vârstei Mihail Roller a hotărât că nu-i nevoie de ele, vor apărea în curând prin grija doamnei dr. Georgeta Filitti.

L-am rugat pe domnul academician Constantin Bălăceanu-Stolnici să își amintească, pentru cititorii revistei Magazin istoric, cum decurgea viața la moșia sa.

Academician CONSTANTIN BĂLĂCEANU-STOLNICI

- Noi trăiam la conac la Stolnici, în județul Argeș. Acolo era o viață foarte severă de tip germanic. Mama fiind nemțoaică, iar tata, conte austriac (crescut la Terezianum, la Viena), făceau instrucție cu noi. Soră-mea și cu mine aveam oră fixă de sculare, program rigid de învățare, după masă plimbare, seara puțină distracție, pe urmă culcat la oră fixă. N-am avut o copilărie fantezistă și ușoară, ci foarte disciplinată, foarte riguroasă și cu programe foarte grele: de citit, de învățat. Ne aducea meditator acasă, fiindcă noi am făcut liceul particular la țară. Sigur că existau zilele de sărbători, perioadele de concediu, era frumusețea vieții de la țară, cu pădurile în care soră-mea vâna. Eu n-am vânat niciodată, din principiu. Veneau la noi la vânătoare Dinu Brătianu, Armand Călinescu, H. Bornescu-Pițigoi, prefectii județului ș.a. Aveam cai și mergeam călări, aveam motocicletă, luam parte la sărbătorile satului, duminica la horă, care nu era chiar ca discotecile, de astăzi.

- Ați fost la horă?

- Ei, cum să nu? Era frumos, hora se făcea pe terenul intravilan al conacului. Erau costumele alea naționale care au dispărut, era o atmosferă care astăzi nu mai poate fi reconstituită. Apoi luam parte la sărbătorile religioase, biserica era a familiei, toți membrii familiei erau pictați în biserică (s-a refăcut acum pictura și m-am pictat și pe mine).

- Câte guvernante ați avut?

- Asta-i cam greu de spus, dar când eram copii am avut o guvernantă nemțoaică. Ea a început educația noastră; așa că am învățat în paralel româna și germana, iar educația asta de toate zilele - spălat, îmbrăcat, politete - ne-a făcut-o nemțoaica.

- Rigurozitatea asta, pe care ați deprins-o în copilărie, v-a folosit ulterior?

- Sigur că da, pentru că această viață disciplinată o duc și astăzi, sunt tot timpul contra crono-

metru. M-am obișnuit și în felul acesta am putut să-mi mobilez foarte activ timpul. Dar această rigurozitate m-a descurajat să iau parte la viața mondenă. Chiar când am fost singur, locuiam la Athénée Palace, fiindcă era mai ieftin decât să fi deschis casa asta [locuința din str. Orlando] și nu mă duceam la baluri, chefuri, distracții. Toată ziua cu cartea în mână, cu colegii și doar din când în când câte o plimbare, câte un teatru, cinematograf, la operă. Pe vremea aceea nu era televiziune.

- Domnule academician, ați amintit de baluri. Familia dumneavoastră cunoștea toate marile familii boierești...

- Și aici, în casa asta, era un salon mare - care nu mai există - în care se dădeau recepții, baluri, petreceri. De altfel, ca în toate marile case: la Cantacuzini, la Sturdzești, la Sutești, la Ghiculești.

- De câte ori pe an își permitea o familie să facă o astfel de petrecere?

- Asta n-aș putea să spun. Erau familii care organizau foarte des asemenea petreceri, de exemplu, Oteteșanu. Alții - niciodată, depindea de mentalitatea doamnei din casă; ea dicta.

- Venea orchestră sau se foloseau patefonul, gramofonul?

- Veneau orchestre mici, târziu a apărut gramofonul și abia pe urmă patefonul. Sau se rezuma totul la pian, la care cânta cineva, chiar domnișoara casei. Nu uitați că a fost o epocă în care se dansau numai vals, mazurcă și polcă, or ele se puteau interpreta la pian.

- Părinții veneau cu copiii mici?

- Nu, la baluri nu. Erau și baluri de copii, dar asta-i altceva. Erau baluri costumate, dar acolo mai mult ne distrăm decât dănuiam.

- Acolo mergeați cu guvernanta sau tot cu părinții?

- De obicei, și cu guvernanta, și cu părinții.

- La acest fel de petreceri se serveau și băuturi, un anumit fel de mâncare sau prăjituri? Era masă în toată regula?

- Se dădeau recepții cu dineu. Dejun nu prea se lua. Era dineul, de seară, cu servitorul în frac și mănuși albe, cu tot protocolul.

- Când v-am întrebat despre petrecerile pe care și le permitea o familie m-am gândit la cheltuiala pe care o presupunea.

- Nu conta. Ce conta un bal? Era un bufet, pe care puteam să-l facem și acum, d-apoi atunci. Un pianist, o mică orchestră... asta era tot.

- Bine, bine, dar eu nu-mi închipui că doamnelor îmbrăcau o rochie de cinci-șase ori.

- O singură dată. Și dacă vedeți cronicile de bal ale lui Mișu Văcărescu (Claymour), acolo găsim: azi a venit doamna Bărcănescu cu o rochie așa, așa, așa..., a venit doamna Bălăceanu cu o haină așa, așa, așa... Asta e cheltuială, într-adevăr. Menționez că descrierile lui Claymour sunt pline de detalii instructive, mai ales cele referitoare la culori.

- Și machiajul, bijuteriile...

- Toate familiile aveau bijuterii. Și noi am avut bijuterii, dar le-au luat comuniștii, aveam bijuterii de sute de ani în familie. Martha Bibescu, de pildă, avea niște smaralde superbe, dar toate boieroaicele noastre aveau bijuterii.

- Și machiajul?

- Nu-mi mai amintesc, era machiajul epocii, erau parfumurile alea tari de tot (dar care se epuizau repede), erau pălăriile; și în casă se purta pălărie, doamnelor nu o scoteau de pe cap.

- Și bărbații? Veneau cu cravată? Spuneți că acest accesoriu are o istorie.

- Cravata a început să se poarte în vremea lui Ludovic XV, pe vremea războaielor din Belgia. Era o componentă a uniformei militarilor din Croația, de aceea se numește cravată. Arăta ca o eșarfă, care se înnoada în jurul gâtului. Încetul cu încetul au apărut cravata, lavaliera, papionul, dar toate provin din eșarfa aceea a croaților.

- Domnule academician, am vorbit despre strămoșii dumneavoastră care vă sunt modele, am vorbit despre educația riguroasă pe care ați primit-o. Ce știți atunci despre dragostea de neam, de moșie, de țară?

- Când aparții unei familii istorice, când îți se povestește istoria ei, când vezi că membri ai familiei tale au participat secole de-a rândul la istoria țării, parcă nu mai e nevoie să ți se țină lecții de patriotism. E înnăscut, aproape genetic.

- Simțeați o responsabilitate față de țară?

- Sigur că da. Și un atașament față de oameni, față de tradițiile culturale ale țării, față de istoria ei. Eu puteam să rămân în străinătate, dar nu mi-a trecut niciodată prin minte lucrul ăsta. Aici era casa, aici sunt mormintele, aici sunt bisericile făcute de familie, aici sunt rădăcinile. Așa că nu mi s-a făcut o educație anume. A venit de la sine.

- Credeți că dispariția moșilor - mai mari sau mai mici -, faptul că omul nu s-a mai simțit legat de pământ, după ce i s-a luat

până sub prispă, au condus la diminuarea sentimentului patriotic?

– Nu numai dispariția moșilor, dar și distrugerea aristocrației – în închisori, în emigrație, prin omorâre directă, prin mizerie – a dus la decapitarea elitelor țării. Iar o țară fără elite e o țară care merge brambura.

– Nu are modele.

– Rolul modelului este fundamental și asta au combătut comuniștii: nu ne trebuia modele, ne trebuia structură economică, luptă de clasă. Modelul era stahanovistul.

– Domnule academician, sunteți un reputat neurolog. Ați scris despre drumul oamenilor din lumea de aici către cea de dincolo. Până la urmă ne supunem unui destin implacabil. Credeți că un popor, un neam are un destin?

– E greu de spus, pentru că în istoriografie nu se vorbește despre un destin al neamului, ci despre o istorie, pe care și-o fac generații după generații, în funcție de determinări interne, externe ș.a.m.d. Dar există și o interpretare a filosofiei culturii, a filosofiei istoriei – cum este a lui Spengler, sau Toynbee, care afirmă că există un destin al culturii, al popoarelor. Ele au un început, un apogeu și un sfârșit.

– Dețineți obiecte purtătoare de istorie. Ce nu v-au putut lua comuniștii?

– Ce se afla în București. De la Stolnici au luat tot, până și verighetele familiei.

– Regrete aveți?

– În adolescență, în tinerețea mea, România avea un nivel de viață și un aspect urban asemănătoare cu ale Vienei. Or, dacă vă duceți acum la Viena și vedeți diferența, vă dați seama ce-am pierdut.

– Am avea motive să spunem că sunteți un privilegiat. Dumneavoastră ce credeți?

– Nu știu de ce privilegiat, pentru că muncesc de dimineață până seara! Dar privilegiul meu are două aspecte. Întâi că îmi pot satisface curiozitățile academice, științifice, apoi că mă bucur de afecțiune din partea populației, a clasei politice, a societății civile. Când mă întâlnesc pe stradă, oamenii mă salută. O să ziceți că sunt orgolios. Nu, este o satisfacție personală, recompensa că am rămas aici.

– Ascendența dumneavoastră aristocratică, de sute de ani, a fost o șansă sau o responsabilitate?

– O responsabilitate. Șansă nu a fost, căci mi-a blocat cariera, pentru că, în alte împrejurări istorice, aș fi avut o altă carieră universitară, academică. Nu aș fi făcut-o abia acum, după revoluție. Dar trecând prin ce am trecut eu, șocotesc că am scăpat ușor. Mă pot considera un om cu noroc. ■

A consemnat Olga SANDU

Relațiile româno-sovietice. 1934-1940

La sfârșitul articolului din numărul trecut, am văzut că inițiativa noului ministru al Afacerilor Străine, Victor Antonescu – care continua demersurile întreprinse de Nicolae Titulescu – de a-i convinge pe sovietici să accepte încheierea unui tratat, ce urma să confirme implicit recunoașterea apartenenței Basarabiei la România, nu au reușit. Să urmărim, pe baza aceluiași volum – *Relațiile româno-sovietice*, culegere de documente publicată la Editura Enciclopedică, sub egida ministerelor Afacerilor Externe al României și al Federației Ruse, și îngrijită de M.R. Ungureanu, I. Bistreanu, D. Preda, V. Văratie, responsabil al editiei, și Daniela Bleoancă – evoluția relațiilor româno-sovietice până în iunie 1940.

VALS DIPLOMATIC ÎN JURUL BASARABIEI

DUMITRU PREDA, VITALIE VĂRATIC

Vizita regelui Carol II la Varșovia (26-30 iunie 1937) a provocat noi accente de mânie la Moscova, pe care ministrul nostru în capitala sovietică, Edmond Ciuntu, le transmitea la București, la 10 iulie 1937. O dovedește și raportul făcut la 29 iulie de Mihail Semionovici Ostrovski, după vizita la primul ministru român, Gheorghe Tătărescu, la proprietatea sa de la Poiana (*Magazin istoric*, nr. 6/2001). „Probabil că guvernul român – arăta Ostrovski – a luat dorința noastră de pace drept o slăbiciune; în plus, încurajat de născocirile italienilor și polonezilor și, poate, dând crezare informațiilor din ziarul *Curentul*, a considerat că totul este îngăduit față de Uniunea Sovietică. Se pare că guvernul român s-a considerat liber să ignore toate regulile curtoaziei internaționale, în special față de țările cu care el pretinde că are relații corecte, iar românii au acordat ultimei

vizite în Polonia un evident caracter de manifestare anti-sovietică.”

După instalarea guvernului Goga-Cuza, la 28 decembrie 1937, existau și mai puține șanse ca să se ajungă la o înțelegere cu Moscova. „I-am spus lui Goga – raporta același Ostrovski – că noi nu putem da uitării, dintr-o dată tot ce Goga a spus și a scris în ultimii trei ani. I-am amintit lui Goga declarațiile sale din Parlament, de la ședințe și de la Belgrad, referitoare la faptul că se pronunță împotriva oricărei colaborări cu Rusia și l-am întrebat cum stau lucrurile acum. Goga a declarat că una este partidul în opoziție și alta este partidul la putere”.

În scurtă vreme, datorită evoluțiilor de pe scena internațională, în primul rând a anexării Austriei de către Germania, la 11-12 martie 1938, Moscova și-a atenuat asprimea față de București. O constata și Ion Popescu-Pășcani,

însărcinat cu afaceri ad-interim, la 17 aprilie, când raporta că a fost primit de Litvinov cu o amabilitate neașteptată.

A fost o destindere de scurtă durată. Deja, la 15 iunie 1938, un director din cadrul Comisariatului Poporului pentru Afacerile Străine (C.P.A.S.) îi comunica lui Ion Popescu-Pășcani că partea sovietică nu mai admitea să primească documente în care Basarabia era numită teritoriu românesc. Diplomatul român a întrebat cum de asemenea formulări nu au deranjat vreme de atâția ani diplomația sovietică. I s-a răspuns că a fost o greșeală și, deîndată ce a fost descoperită, vor să o îndrepte. Începea, de fapt, un nou joc între București și Moscova. Atunci când situația se tensiona sau când sovieticii vroiau să dea un avertisment, redescopereau greșeala de formulare.

Din corespondența diplomatică se desprinde și o altă tendință în relațiile româno-sovietice. În vreme ce liderii din Kremlin înăspreau tonul și sporeau cererile, conducătorii români se dovedeau tot mai dispuși să le satisfacă, fiind mult mai atenți la aspectele care ar fi putut provoca nemulțumirea tot mai puternicului vecin de la Răsărit.

A survenit Acordul de la Munchen, din octombrie 1938, prin care soarta Cehoslovaciei era decisă de comun acord de Marea Britanie, Franța, Italia și Germania. La 20 decembrie același an, Ion Popescu-Pășcani telegrafia la București: „Dacă, de la Conferința de la Munchen, presa sovietică nu ne mai atacă, în ultimul timp, ea merge mai departe și marchează un interes vizibil pentru noi. Astfel, a luat deschis partea noastră cu ocaziunea atacurilor presei germane în chestiunea fostei Gârzi de Fier. De asemenea, reproduce deseori știrile privitoare la România, prezentându-le obiectiv și nu răutăcios ca altă dată.”

În corespondența diplomatică dintre București-Moscova apar pentru prima oară informații despre o apropiere între Germania și U.R.S.S. la 8 februarie 1939 când Nicolae Dianu relatează întâlnirea sa cu Litvinov. Cu acel prilej, șeful diplomației sovietice a negat orice speculație făcută în presă, pe această temă, adăugând: „Politica dumneavoastră actuală este urmărită cu simpatie de noi. În chestiunea Basarabiei, trebuie să ținem și noi seamă de

opinia noastră publică, tot ca și dumneavoastră. Înțelegerea mea cu d-l Titulescu a fost foarte bună: dumneavoastră o posedați și știți că nu vom întrebuința niciodată forța pentru ca s-o luăm [...] nu vorbim de ea și este ca și cum n-ar exista. Ați văzut ceva în presa noastră despre problema Basarabiei? Am avut câteva organizații basarabene și le-am desființat; a fost chiar un ziar și l-am suprimat. Hărțile în care Basarabia figurează între frontierele noastre sunt de uzaj intern”.

 cuparea Cehoslovaciei în martie 1939 și semnarea Acordului comercial româno-german, în aceeași lună, aveau să provoace din nou temeri la Moscova. La 27 martie, Litvinov îi transmitea o notă lui Stalin privind declarația ce urma să fie adresată Letoniei. Un număr dublu de rânduri erau consacrate României. „În ceea ce privește România, conform schimbului de opinii de ieri, aș propune să ne limităm la solicitarea de informații cu privire la înțelegerea germano-română ce a avut loc, în special la importanța așa-numitelor zone libere. Totodată, se va declara că noi n-am putea rămâne simpli observatori, indiferenți față de admiterea dominației unui stat agresiv în România și față de crearea unor capete de pod în apropierea frontierei noastre sau în porturile de la Marea Neagră.” Două zile mai târziu, într-o întâlnire cu ministrul român, Litvinov îi reproșa lui Dianu că tot insistă asupra recunoașterii Basarabiei ca parte componentă a României. „Germania a recunoscut frontierele cehoslovace și, cu toate acestea, a lichidat Cehoslovacia” – i-a declarat cu cinism șeful diplomației sovietice. A doua zi, el adăuga „că nu înțelege atitudinea noastră: după ce am dat alarmă la Londra [este vorba despre «episodul Tilea», *Magazin istoric*, nr. 6/2000], am dat înapoi, furnizând lui Chamberlain și semnatarilor Acordului de la Munchen un pretext pentru a explica tergiversările lor”.

În preajma și imediat după semnarea Pactului Ribbentrop-Molotov (23 august 1939), la București au sosit mai multe semnale de alarmă. N. Florescu, subdirector în Direcția Cifru, telegrafia, astfel, de la Londra, încă la 15 august: „Aflu de la colegii înțelegerii

Raoul Bossy, întâmpinat pe aeroportul Băneasa

Balkanice că vizita delegaților bulgari la Moscova ar fi avut ca rezultate: 1) au fost sărbătoriți și încurajați în revendicările lor; 2) ar fi fost îndemnați să intensifice propaganda panslavistă [...] Se mai zice că, pe lângă acordul germano-rus, ar fi o anexă secretă, recunoscând rușilor dreptul să sprijine revendicările bulgare, cu obligația de a respecta frontiera Turciei.“

La 6 septembrie, ministrul României la Washington, Radu Irimescu, informa la rândul său: „*Strict confidențial*. Din sursă indicată în telegrama mea nr. 10 696. A nu se menționa: Înțelegerea germano-sovietică asupra sferei de influență prevede Estonia, Letonia, Bulgaria, Turcia, Basarabia și Vechiul Regat Român – lotul Rusiei; Lituania, Iugoslavia, Grecia, fostele teritorii austro-ungare ale României – lotul Germaniei. Se vehiculează următoarea explicațiune, pe care o transmit spre a lua cunoștință: Stalin a încheiat pactul cu Hitler pentru a provoca războiul, fără participarea Rusiei, urmând singurul și ultimul său scop, slăbirea și distrugerea lui prin băgarea Germaniei în război. Împărțirea zonelor de influență are importanță numai dacă, contrar așteptărilor și în ciuda pasivității Sovietelor, Hitler ar câștiga războiul. Se socotește că, la un moment dat, Stalin va deveni mai mult decât binevoitor față de aliați, pretinzând pentru aceasta ca preț ceea ce a obținut de la Germania; mulțumindu-se însă cu singurul lucru ce-l interesează, ieșirea la Marea Baltică, adică Estonia, Letonia, cerute, de altfel,

Angliei, Franței, în ultimele eșuate negociațiuni [...] În general, după intrarea Reich-ului în război, nesinceritatea Rusiei în ce privește aplicarea pactului este considerată posibilă și chiar probabilă.“

În sfârșit, iată ce transmitea din Roma, la 21 septembrie, ambasadorul român pe lângă Sfântul Scaun, N. Petrescu-Comnen: „Colegul meu iugoslav îmi comunică alarmat o știre ce ar fi surprins de la un diplomat german de aici, că unul din prețurile colaborării U.R.S.S.-ului cu Germania ar fi fost Basarabia. Ceva mai mult, că d-l Hitler ar fi hotărât zilele acestea transformarea noastră într-un fel de Slovacia, bineînțeles după ce va fi satisfăcut întrucâtva și unele revendicări ungurești și bulgare. Oricât de absurdă ar părea o asemenea știre, care nu corespunde nici măcar cu interesele Germaniei, o comunic cu titlu documentar, pentru a ilustra cât de îngrijorătoare pare a fi atmosfera în Germania, încât chiar un diplomat a putut comite o asemenea imprudență de limbaj.“

Astăzi, când știm cum a evoluat situația internațională, putem aprecia că avertismentele, totuși repetate, poate nu erau suficient de limpezi, aveau și puncte care nu s-au confirmat. Rămâne însă întrebarea de ce guvernarea de atunci nu le-au acordat atenție, de ce interese individuale, de grup sau de partid au fost mai importante decât cele naționale.

După atacarea Poloniei de către Germania și U.R.S.S., în septembrie 1939, România, deși nu a riscat o intervenție în ajutorul aliatei ei, a permis guvernului și unei părți a armatei poloneze să se retragă pe teritoriul său național. Moscova s-a interesat imediat de soarta acestora, pe motiv că puteau reprezenta un pericol pentru securitatea statului sovietic.

Din această cauză, la sfârșitul aceleiași luni septembrie, la București se vorbea deja despre un viitor conflict cu U.R.S.S. în problema Basarabiei, după cum arată un raport trimis de Pavel Kukolev, însărcinatul cu afaceri ad-interim, la 27 septembrie: „În rândul populației, în prezent circulă zvonul cum că, într-un viitor apropiat, Basarabia va fi luată de Uniunea Sovietică, motiv pentru care basarabenii încearcă să revină la ei acasă. Din informațiile

atașatului bulgar, autoritățile române expediază arhivele importante din localitățile basarabene către interiorul țării. În prezent, la frontiera româno-sovietică sunt concentrate trei corpuri de armată, o parte dintre trupele de la frontiera noastră a fost transferată din Dobrogea. România execută lucrări de fortificație la frontiera cu U.R.S.S. Presa americană a transmis ieri informații provocatoare despre un pretins conflict militar între U.R.S.S. și România, din cauza căruia ar fi fost întreruptă circulația normală, iar frontiera închisă."

In această perioadă, mai relata diplomatul sovietic, guvernul de la București a „descoperit” că în Basarabia trăiau și alte minorități – mai ales cea rusă și ucraineană – și că acestea nu beneficiau de un tratament corect. „La ultima ședință a Consiliului de Miniștri – informa Kukolev după o discuție cu Mihail Ralea, ministrul Muncii – s-a dezbătut aprins problema minorităților naționale, inclusiv cea a basarabenilor (sic!), și s-a ajuns la hotărârea de a se acorda minorităților naționale drepturi egale. Politica ce a fost promovată de secretarul de stat la Propagandă Eugen Titeanu, în problema basarabeană, a fost supusă unei critici dure. Pornind de la cele expuse de mine, Ralea a dezvăluit toate piedicile și nedreptățile admise de Titeanu până acum față de filmele și ziarele noastre. Ca urmare a acestui fapt, a spus Ralea, problema rulării libere a

filmelor sovietice, ca și vânzarea presei sovietice în Basarabia a fost soluționată favorabil."

La 2 noiembrie, Richard Franasovici, ambasadorul român la Paris, comunica: „Aflu de la ambasadorul Statelor Unite, după informațiuni ce a primit acum zece zile de la Moscova,

că în cercurile sovietice se socotește că, în momentul în care s-ar pune guvernului român chestiunea Basarabiei, aceasta va fi cedată fără luptă. Am mai avut impresia că și interlocutorul meu împărtășea – cel puțin în parte – această opinie și că anumite cercuri franceze ar fi de aceeași părere. I-am arătat, bineînțeles, cât de neînțemeiată este această opinie, hotărârea României fiind de a-și apăra cu armele, în contra oricui, orice parte a teritoriului ei."

La 8 decembrie 1939, ministrul Afacerilor Străine Grigore Gafencu îl va chema pe Kukolev pentru a-i comunica că guvernul român nu dă crezare știrilor alarmiste despre intențiile belicoase ale U.R.S.S. față de România. În aceeași zi, Gheorghe Davidescu, noul reprezentant plenipotențiar în capitala U.R.S.S., îl informa pe Gafencu că sovieticii nu manifestau nici un fel de interes față de dezvoltarea relațiilor comerciale cu România. Atacarea Finlandei, cu câteva zile mai înainte, la 30 noiembrie 1939 (*Magazin istoric*, nr. 12/1990), avea să constituie un nou motiv de alarmă pentru cercurile conducătoare de la București. Reacția lor era surprinsă de Kukolev, care, la 11 decembrie, nota: „În ultima vreme, cercurile guvernamentale sunt preocupate în mod evident de soarta Basarabiei. Ele consideră că, după Finlanda, va veni rândul lor. Speră să păstreze măcar fostul lor teritoriu. Această situație poate fi argumentată prin construirea febrilă de fortificații de-a lungul Prutului, din nordul României și până la Dunăre (Galați). Tot aici se vede o întregă concentrare a principalelor unități militare, în timp ce în Basarabia propriu-

Ion Gîgurtu

Victor Antonescu (în centru) și Nicolae Titulescu (dreapta)

Mihail Ralea

zisă și pe malul drept al Nistrului se află unități cu mult mai slabe [...] Trebuie remarcat faptul că, în ultimul timp, influența anglo-franco-italiană în România a început să reînvie. Toate aceste țări îndeamnă stăruitor guvernul român să nu meargă la o înțelegere cu Uniunea Sovietică. În același timp, după experiența Poloniei, guvernul român se teme să le dea ascultare.”

După o jumătate de an, la 1 iunie 1940, Davidescu va face noi demersuri la Moscova pentru îmbunătățirea relațiilor comerciale româno-sovietice, pentru ca la 18 iunie, să informeze că prezența unor importante unități sovietice pe Nistru nu putea fi legată de vreo intenție agresivă a U.R.S.S. față de România.

A urmat ultimatumul cunoscut adresat României la 26 iunie 1940. În cursul discuțiilor cu ambasadorul german, Molotov i-a arătat: „Guvernul sovietic apreciază pretențiile din partea Ungariei și Bulgariei ca fiind întemeiate, dar guvernul sovietic nu poate decide în locul lor urgența formulării acestor revendicări. Ridicarea problemei Basarabiei și a Bucovinei nu este legată de aceste pretenții și soluționarea acestei chestiuni nu suferă amânare.”

La 26 iunie, Molotov i-a spus lui Davidescu: „România, probabil, înțelege și singură, că nu poate rămâne în posesia Basarabiei. Drept mărturie este starea deplorabilă a drumurilor din Basarabia, nivelul cultural scăzut al populației, pentru ridicarea căruia guvernul român nu a luat nici un fel de măsuri.”

Probabil din cauza unor puternice emoții, Gh. Davidescu nu a sesizat că revendicările sovietice în zona Bucovinei, anunțate că s-ar întinde până la „frontierele potrivit cu harta alăturată”, cuprindeau de fapt și colțul de nord-vest al județului Dorohoi. Era, oare, aceasta o „mică șmecherie” a diplomației sovietice, ce miza pe efectul spontan al șocului produs asupra clasei conducătoare românești prin

utilizarea limbajului brutal al ultimatumului? S-a sperat, oare, la Kremlin că „neînsemnatele” deosebiri între formularea revendicărilor teritoriale în scris (partea de nord a Bucovinei) și prezentarea lor pe hartă (inclusiv partea de nord-vest a județului Dorohoi, care niciodată nu a făcut parte din Bucovina), vor rămâne neobservate la București până la prezentarea răspunsului? Cert este că partea română nu avea cum să cunoască exact linia trasă pe harta de la Moscova, dispunând doar de scurta informație transmisă prin telegrama sosită la București în dimineața de 27 iunie. Nici Gh. Davidescu nu și-a dat seama imediat de greșeala comisă, deoarece în cadrul celor două întâlniri ale sale cu V.M. Molotov din noaptea de 27 spre 28 iunie nu a revenit asupra discordanței pretențiilor teritoriale expuse în nota ultimativă și cele indicate pe hartă.

Evident că, în general, soarta Basarabiei și a părții de nord a Bucovinei în acea zi nu mai putea depinde de unele erori ale șefului misiunii române la Moscova. Gestul său însă avea să se soldeze cu grave dificultăți pentru militarii români, care, în timpul evacuării părții de nord a Bucovinei din următoarele zile, nu au putut să cunoască exact linia până la care trebuia să se retragă unitățile armatei. În plus, reclama imediată a inexistenței comise de partea sovietică putea servi drept un bun prilej pentru amânarea răspunsului și motiv pentru începerea unor discuții, pornind de la textul ultimatumului în care era nominalizat doar teritoriul bucovinean.

Mulți ani mai târziu, Nicolae Dianu, predecesorul lui Gh. Davidescu, avea să scrie în articolul *Basarabia noastră*, publicat în revista bilunară *Vocea libertății*, organ al refugiaților români de la Atena: „Nu mă pot opri de a blama aci aspru și naivitatea lui Davidescu, care, primind de la Molotov harta pe care acesta trăsese cu creion roșu frontiera ce reclama, nu a cerut să i se precizeze localitățile pe unde trecea. Așa s-a pierdut Herța și împrejurimile”.

Strigătele disperate venite de la București – unde se constata cu surprindere că sovieticii invadeau și Herța, ținut care nu apăruse până atunci în discuție, și unde fuseseră omorâți deja un căpitan și mai mulți militari români – au

rămas fără ecou. Ulterior, Davidescu va încerca să explice episodul cu harta pe care se trasase noua frontieră și pe care el refuzase să o ia la prima întâlnire cu Molotov: „Harta a fost desfășurată de d-l Molotov pe o masă dintr-un colț întunecos al biroului său. Nefiind dată nici o posibilitate a transmite la București, în termenul cerut, această «anexă» care, de altfel, este întocmită pe scara 1:1 800 000, am rugat ca propunerea sovietică să fie precizată pe o hartă militară amănunțită, indicându-mi-se într-o notă traseul propus din cotă în cotă. D-sa mi-a răspuns că acest lucru se va putea face ulterior [...] Din acea seară până azi am repetat de trei ori cererea mea de a mi se comunica amănunțit propunerea sovietică, arătând că, pe scara în care este întocmită harta, grosimea liniei trasate cu creionul roșu cuprinde o fâșie de pământ de peste 10 km lățime.”

In versiunea sovietică, discuția s-ar fi purtat astfel: „Când a parcurs harta pe care i-a arătat-o tov[arășul] Molotov, nu a înțeles atunci prea clar dacă această linie o ia mai la nord de Herța sau o ia în altă direcție. În prezent, trupele sovietice au ajuns la Herța și au înaintat cu 11 kilometri la sud de acest oraș. Guvernul român roagă ca această zonă să rămână României, întrucât ea este un vechi teritoriu românesc aparținând României încă înainte de războiul din 1914 [...] Tov[arășul] Molotov îi amintește ministrului plenipotențiar că în cadrul

Anatoli I. Lavrentiev întâmpinat pe peronul Gării de Nord

convorbirii din 26 iunie el i-a propus să ia harta pe care este trasată frontiera preconizată, însă ministrul plenipotențiar a refuzat, limitându-se la notarea celor mai importante puncte de frontieră. Harta a fost publicată astăzi în ziare.”

La 5 iulie, noul prim-ministru Ion Gigurtu îl primea pe noul reprezentant diplomatic al Sovietelor. Demnitarul român a exprimat cu această ocazie dorința de a reglementa de urgență orice problemă ce ar mai fi rămas în litigiu între cele două țări și exprima rugămintea ca U.R.S.S. să nu se amestece în treburile politice interne din România. „L-am întrebat pe Gigurtu – arăta reprezentantul plenipotențiar sovietic Anatoli I. Lavrentiev – dacă are ceva fapte sau semnale că guvernul sovietic sau reprezentanții săi se amestecă în treburile interne ale României [...] Gigurtu a răspuns că nu are nici un fel de fapte sau semnale, privind amestecul; a ridicat însă această chestiune pentru că nu ar dori ca măsurile de ordin intern care pot fi luate de guvernul român împotriva elementelor care s-ar putea să nu fie comuniști, dar care agită spiritele, să fie interpretate ca un act ostil la adresa Uniunii Sovietice [...] Am răspuns că nu pot să adaug nimic în abordarea principală a problemei neamestecului, dar aş dori să remarc faptul că noi suntem interesați să nu fie admise represii împotriva acelor persoane care se consideră basarabeni și care doresc să se întoarcă în patria lor – Basarabia [...] Guvernul român dorește, după toate probabilitățile, să recurgă la teroare politică deschisă, pregătindu-se, probabil, în același timp, pentru pogromuri evreiești.” ■

Carol II, în ziua de 27 iunie 1940

Basarabia. Iunie 1940

LACRIMI ȘI URĂ

ALEXANDRU-ALIN SPĂNU

„Prin cele petrecute acolo, s-a săpat o prăpastie între noi și basarabeni. Explic. Guvernele care s-au succedat, preocupate de chestiuni fundamentale în reorganizarea noastră ca stat, au neglijat starea de fapt ce se crea, fără știrea lor, în această provincie, căreia i se cereau numai majorități în alegeri.“

Semnălu de alarmă pe care îl trăgea într-un raport din 1930 Mihail Moruzov, șeful Serviciului Secret de Informații, avea să se confirme pe deplin în iunie 1940, în timpul retragerii autorităților și trupelor române din Basarabia. În multe locuri, populația minoritară, dar și destui români au tratat cu ostilitate autoritățile care se retrăgeau. Acuza cea mai frecventă, preluată și de unitățile sovietice care avansau, era aceea că autoritățile au jefuit, vreme de 22 ani, Basarabia, cerându-li-se să lase pe loc toate bunurile.

Din păcate, lipsește încă un studiu serios despre condițiile în care s-a efectuat retragerea din Basarabia după ultimatumul sovietic. Lipsesc volumele de documente privind acest moment. S-a scris deseori cu patimă și cu dorința dinaintea stabilită de a scoate în evidență un anumit aspect. Avem mare nevoie – mai ales astăzi, când problemele minorităților sunt atât de actuale – de o examinare serioasă a cazului concret Basarabia, iunie 1940, care să ne arate, în primul rând, unde am greșit noi. Și abia după aceea să ne ocupăm de greșelile altora.

Se găsesc în arhivele noastre cantități însemnate de documente de primă mână, care trebuie să fie editate integral. Am descoperit astfel, în fondurile Direcției Generale a Arhivelor Statului, câteva mii de file conținând rapoartele făcute de, practic, toți jandarmii care s-au retras în iunie 1940 din Basarabia, pe baza unui chestionar având 10 puncte, însoțite de studiile de sinteză efectuate la nivelul legiunilor de jandarmi. Acțiunea s-a desfășurat la sfârșitul lui iulie 1940 și la începutul lunii august, deci la scurtă vreme după tragicele evenimente. În așteptarea unei ediții complete, prezentăm câteva concluzii ce se pot desprinde din studierea rapoartelor jandarmilor din două legiuni: Hotin și Storojineț.

Surprinderea și proasta organizare au făcut ca retragerea să se transforme, în scurt timp, într-o debandadă. Aproape invariabil, jandarmii au aflat de cedarea Basarabiei de la posturile de radio sau de la

localnici, înainte de a primi cea dintâi înștiințare oficială. La Legiunea Hotin, ordinul de evacuare s-a dat telefonic, în ziua de 28 iunie, ora 10.30. El a fost transmis către posturi „cu mari greutate, din cauza

lipsei de telefoane. Unii dintre curieri premilitari trimiși să ducă ordinul au plecat de la secții, dar nu s-au dus la posturi“. Lipsa mijloacelor de transmisie radio și faptul că autoritățile militare depindeau

de rețeaua civilă de telefonie pentru a putea comunica au făcut ca ocupantul să poată împiedica foarte ușor legăturile între diferitele subunități și posturi de jandarmi. Starea de confuzie era atât de mare, încât, de exemplu, nici măcar la conferința care a avut loc în noaptea de 27-28 iunie la Prefectura județului Hotin nu s-a pus problema evacuării.

Când, în sfârșit, a sosit ordinul oficial, jandarmii nu au dispus de mijloacele de transport necesare. În multe rapoarte se spune că „din cauză că populația a știut, au plecat toți cu căruțele de la câmp și în alte părți”, ca să nu le fie rechiziționate. Nu este mai puțin adevărat că au fost destui jandarmi de la posturile de prin sate care s-au îngrijit să își evacueze, în primul rând, lucrurile personale. „Cu ocazia primirii ordinului de evacuare a postului jandarmi Culișcăuți, jandarmul sergent major Chiriac Ion de la acest post și-a încărcat bagajul lui particular și a plecat cu căruțele spre târgul Edinița, fără a trece Prutul conform ordinului.” De la Edinița, ar fi mers spre Recea, localitatea natală a soției. Au mai fost și alte cazuri de jandarmi, mai ales reangajați, originari din Basarabia, care au preferat să rămână în teritoriul ocupat.

O situație aparte a avut Legiunea de jandarmi Storojineț. Inițial, în dimineața zilei de 28 iunie la sediul acesteia s-a știut că nu trebuie să se evacueze, pentru că nu intra în teritoriul cedat. La ora 11.00, un căpitan Bălan suna chiar ca să mai întrebe dacă se mai ținea examenul pentru gradul de maior. „Dl. colonel Paraschivescu, șeful de Stat Major al Corpului de jandarmi, i-a comunicat că examenul nu se

mai ține și tot atunci a ordonat ca să se întărească cordoanele de jandarmi de la sud de Prut și din lungul Ceremușului pentru a împiedica pătrunderea în teritoriul nostru a evreilor și eventualilor spioni.” La ora 15.00, pe fondul știrilor tot mai alarmante, s-a cerut o nouă confirmare la Divizia 7 infanterie. Comandantul acesteia, generalul Stavrat, a reînțărît faptul că județul Storojineț nu urma să fie ocupat de sovietici. Peste trei ore, sosea ordinul de evacuare. În acel moment, sovieticii se aflau deja în oraș. După cum consemna comandantul Legiunii, „dacă acest ordin s-ar fi primit cu cel puțin 6 ore înainte, atunci posturile de jandarmi ar fi avut timpul necesar să treacă la sud de Siret”.

Este greu să rezumi în câteva rânduri drama celor care, în câteva ore, au fost siliți să părăsească locul în care trăiseră până atunci, de multe ori separați soțul de soție și copii (au fost cazuri în care jandarmi au aflat că soția și copiii le rămăseseră dincolo de Prut). Umiliți, dezarmați, scuipați și chiar bătuți, li se arunca în față că „au supt sângele poporului”. Desigur, cel mai trist aspect era consemnat în raportul Legiunii de jandarmi Hotin: „În general, s-a constatat că în sânul populației române nu există o conștiință națională. Chiar acei cari își exprimau regretul față de regimul românesc făceau acest lucru nu din imboldul unor sentimente patriotice și cu dragoste de țară, ci din teamă că sub comuniști va fi mai greu, că li se vor comu-

niza averile, că vor fi deportați etc. Chiar intelectuali de origine română au judecat situația din punct de vedere materialist, unii dintre ei hotărându-se să rămâie în Basarabia.”

Așa cum am arătat, au fost jandarmi care au notat că nu au avut de suferit din partea populației. Mai mult, sunt consemnate în rapoarte cazuri în care chiar minoritari (mai ales ucrainenii) s-au adunat în fața postului de jandarmi și, uneori cu lacrimi în ochi, și-au exprimat regretul că plecau autoritățile române și spaima față de venirea celor sovietice.

Dar mult mai numeroase – fără a putea face, în acest stadiu, o statistică – sunt rapoartele în care se consemnează incidente cu populația în momentul retragerii și mai ales după sosirea trupelor sovietice. „Populația minoritară – rusă – ne sfida și le părea bine că plecăm.” „Agresiuni propriu-zise – citim într-un alt raport – nu s-au săvârșit, însă populația, sub conducerea primarului Zaharia Ivasiuc, a venit în număr mare la post, amenințând că va fi vai de acel jandarm care va ieși din post, zicând că le va veni și lor dreptatea și că ne vor da pe

Refugiați basarabeni

măna armatei roșii să îi judece pe acei ce i-au împilat 20 de ani. Cu mare greutate și cu armele în mâini am ieșit din post și somând că vom trage în plin, fiind opt jandarmi, am răzbătut prin mulțime.”

Așa cum am arătat deja, asemenea acte de ostilitate nu se datorau numai populației minoritare. Șeful postului de jandarmi din Stălinești scria că locuința i-a fost prădată de locuitorii ai satului. În fruntea celor care făceau agitație se aflau notarul Feodor Bizidinschi și învățătoarea Feodosia Știrbu. În târgul Edinița, „întreg orașul era în sărbătoare, la fiecare casă evreiască era arborat steag roșu, iar la primărie [erau] adunați un număr de circa 1 500 persoane, în mijlocul cărora ținea discurs președintele comunității israelite, anume Helberg [neclar în manuscris; împreună] cu fostul comandant de gardieni publici din localitate, Petre Ciobanu, pe care i-am reținut imediat” – comsemna un alt raport.

Questionarul nu conținea o întrebare specială privind atitudinea populației evreiești. Dar în cele mai multe dintre rapoarte în care se vorbește despre incidente avute cu populația – români sau minoritari – acestei categorii i se rezervă un loc aparte. Despre atitudinea populației evreiești s-a comentat, cel mai adesea, cu patimă, și dintr-o parte și din cealaltă. Documentele pe care le-am studiat și le prezentăm în acest articol confirmă – cum am văzut deja – măsurile luate de autoritățile române pentru a preveni retragerea populației evreiești dincolo de Prut, asociată automat cu propagandistii comuniști. Cum mai puteai – în condițiile în care, încă din 1938, în România se adoptaseră legi cu caracter

discriminatoriu față de evrei, iar în iunie 1940 erau tratați ca potențiali dușmani – să le pretinzi să îți fie loiali? În egală măsură, rezultă din rapoartele jandarmilor că grupuri de evrei s-au aflat în fruntea celor care își manifestau bucuria pentru cedarea Basarabiei și a celor care întâmpinau cu flori și steaguri roșii armata sovietică. În acei ani și încă vreo câțiva, Stalin le promitea evreilor inclusiv crearea unei republici autonome în cadrul U.R.S.S. și, în mod cert, nu îi supunea unei legislații discriminatorii, ca în spațiul de influență germană. Abia după ce, terminându-se războiul al doilea mondial, a constatat că nu a primit banii pe care îi aștepta de la cercurile financiare evreiești, s-a produs „complotul doctorilor”, care a dat semnalul unei campanii antisemite.

Dar ce consemnează rapoartele jandarmilor care s-au retras din Basarabia? Subliniem, este vorba de cei care au întâmpinat probleme, pentru că nu toți au fost agresati de populația locală.

„În comuna Corstăuți, județul Hotin, în timpul când a fost dezarmat de trupele sovietice, jandarmul plutonier Butnaru Vasile a fost lovit de către un locuitor cu parul peste cap. Strigau că jandarmii au fost aceia care au supt sângele din ei. În marginea târgului Briceni a fost oprit de către alți militari sovietici, iar evreii i-au răsturnat căruțele cu bagaje și l-au lovit și sub santinele a fost închis într-o sinagogă evreiască.” „Populația satelor civilă era adunată toată pe marginea drumurilor și la sosirea tancurilor aplaudau, strigând ura și aruncând buchete de flori. Iar evreii purtau toți steaguri roșii.”

Iată spre comparație, un episod similar, în care nu a mai fost implicată populația evreiască: „Efectele civile, poate și din cele militare, le-au împărțit [trupele sovietice] la populația civilă, care atunci era, toată, cuprinsă de un delir de bucurie și dragoste față de trupele rusești. Toată populația civilă striga în gura mare: jandarmii trebuie împușcați sau tăiat capul, că de 22 de ani ne sug sângele și ne confiscă toate bunurile noastre.”

Un alt raport: „În ziua de 28 iunie 1940, pe la orele 12.00, am observat în târgul Sulița o manifestație aprinsă a populației evreiești, sub comanda avocaților Stainberg, Gandelman și Rusu, din târgul Sulița. În general, toți manifestanții, în număr de peste 300 persoane, aveau panglici roșii în piept și [erau] cu steaguri roșii în mâini. Premilitarii evrei erau înarmați cu arme premilitare luate de la Subcentrul Sulița, ce erau în primirea învățătorului Crotarciuc, care era comandantul Subcentrului.”

„La trecerea peste Prut, mai mulți jandarmi care mă însoțeau în transportul convoiului cu averea Legiunii, al căror nume nu îl știu, deoarece făceau parte din plutonul de poliție de la reședința Legiunii, au rămas în Basarabia, după ce mi-au aruncat armele și mi-au rupt epoletii. Aceasta la îndemnul evreilor, care răspândiseră zvonul că ungurii au înaintat până la Cluj, iar bulgarii ar fi ocupat București [...] Trupele sovietice s-au purtat omeneste, dar întârâtat pe evrei ca să ne insulte și-i încurajau răzând.”

„Evacuarea a decurs în mod liniștit până în orașul Dorohoi, unde, din cauza unei panici provocate de evrei prin tragere de focuri de armă și zvon că

Visarion Puiu: „Biserica - sprijin curat“

Numit, în mai 1923, episcop de Hotin, eparhie atunci înființată, cu sediul la Bălți, Î.P.S. Visarion Puiu (1879-1964) a păstorit cu chibzuială și înțelepciune (Magazin istoric, nr. 4/1997).

La împlinirea a zece ani de la încredințarea cârmuirii duhovnicești a episcopiei Hotinului, a adresat o scrisoare întregului cler de sub ascultarea Î.P.S. Sale.

Documentul, inedit, se păstrează la Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale.

Reproducem un fragment din această scrisoare.

Elena ISTRĂTESCU

„Sunt zece ani de când, în împrejurări neprielnice din atâtea puncte de privire, precum vecinătatea haosului religios de peste Nistru și nepăsarea și tot felul de piedici puse de cei datori a ne ajuta, muncim laolaltă pentru întemeierea acestui așezământ bisericesc, menit a fi și în viitor, cum a fost pretutindene și în toate veacurile, singurul sprijin curat și binefăcător al sufletului unui popor.

Și, socot, că a fost voia lui Dumnezeu, ca ajutorul trebuitor muncii de întemeiere a acestei episcopii să nu-l avem nici de la cârmuirile schimbătoare mirenești (datoare totuși a se îngriji de o instituție așa de folositoare în această latură de țară, fie și numai din punct de vedere politic), nici de la factorii administrativi locali, ce s-au dovedit a fi și nepregătiți și neînțelegători ai menirii bisericii noastre, căci și unii și alții au fost străini de Hristos și, deci, și de câtă trebuință e biserica pentru luminarea minții poporului, pentru întărirea vieții sociale de obște și pentru înflorirea statului.“

vin ruși, a trebuit să fugim“ – consemna un alt jandarm.

In două rapoarte apare și următorul episod, neconfirmat din alte surse, din câte știm. „La intrarea trupelor rusești în Sadova, evreul măcelar Ivaner, din Sadova, a comunicat rușilor că în comună sunt trei caporali din Reg[imentul] de Transmisiuni, care se află la centrala telefonică, la Talău Dohotaru, și care fac spionaj. Un ofițer rus, fără multă vorbă, a scos revolverul în văzul populației și a împușcat doi caporali și un soldat, iar corpurile lor au fost lăsate trei zile în șanțul șoselei.“ Trebuie o anumită prudență, pentru că am întâlnit, în alte rapoarte, știrea despre executarea ofițerilor și soldaților români din Cernăuți, fapt real, comis de trupe sovietice, pus tot pe seama evreilor, „din auzite“. În general, în zona

Cernăuți armata sovietică s-a comportat mult mai brutal, avioane mitraliind punctele de trecere peste Prut. În oraș, elemente ale populației evreiești, unele înarmate, au fost mult mai active.

Din parcurgerea acestor documente, în afara unui plus de zel în manifestările avute, elementele populației evreiești nu au acționat altfel decât minoritarii sau românii care s-au manifestat ostil față de autoritățile aflate în retragere. Este cert însă că acțiunile acestei categorii de populație au avut un impact emoțional mult mai puternic, cei mai mulți dintre raportori ținând să le consemneze aparte.

Doar astfel, emoțional, putem înțelege de ce acțiunea unui grup de minoritari evrei a marcat mai puternic pe cei umiliți în iunie 1940 – determinând și un anumit tip de comportament în 1941, la

reîntoarcerea în Basarabia –, decât tratamentul aplicat uneori de proprii lor colegi: „Din declarația plutonierului Pătrășcanu Constantin, fost șef post Tețcani, Hotin, reiese: În noaptea de 28-29 iulie curent, ajungând în comuna Havârna, Dorohoi, împreună cu jandarmii aceluși post și șase căruțe cu averea poștului și proprietate, unde au fost arestați de către compania de poliție a Diviziei 5, din acea localitate, care i-a dezarmat și ținut timp de 24 ore fără mâncare și tratați foarte rău de către dl. locot[enent] comand[ant]u[le]i acelei companii, înjurându-i cu tot felul de cuvinte triviale, nedându-le nici adăpost, atât jandarmilor, cât și familiei, fiind puși sub paza solda[ților]. După 24 ore au fost conduși sub escortă și predați Legiunii jand[armi] Dorohoi.“ ■

FRONTUL DE EST. ZILE DE ÎNCEPUT

Iulie 1941: locuitorii unui sat bucovinean întâmpină cu pâine și sare pe ostașii români

*Maior Gh. N. Ionescu
(februarie 1942)*

Care a fost starea de spirit, care erau gândurile intime, temerile ostașului român intrat în cel de-al doilea război mondial? Nu dispunem de foarte multe mărturii directe. Iată ce conferă valoare documentului inedit din care propunem în continuare cititorilor câteva fragmente. Este mărturia maiorului Gheorghe Ionescu, care a avut perseverența de a-și nota toate trăirile de război, începând din 16 iunie 1941 și până la 25 martie 1945. Caietele care formează manuscrisul cu însemnările sale au fost păstrate în mare taină, între 1946 și 1990, de către fiul său, inginer Ovidiu Ionescu, din Cluj care mi le-a încredințat spre publicare. Dactilografierea lor o datorăm doamnei profesoare Livia Căliman, din Cluj.

Gheorghe N. Ionescu s-a născut în 1900 pe plaiuri doljene, într-o familie de țărani săraci. Și-a făcut liceul la Craiova, iar la 16 ani s-a înrolat voluntar-cercetaș în Divizia 13, chiar în timpul retragerii în Moldova, în toamna tragică a anului 1916. Întors din război, a îmbrățișat cariera militară și ingineria.

Între 1941 și 1944 a fost comandantul secund al Batalionului 4 pionieri de munte pe Frontul de Est, iar din septembrie 1944 a comandat Batalionul 1 pionieri de munte pe Frontul de Vest, până în aprilie 1945. A fost trecut în rezervă la 9 august 1947. În viața civilă, colonel în retragere Gh. N. Ionescu a lucrat ca inginer în construcții, până la vârsta de 70 ani. S-a stins din viață în 1983.

În nota care precede jurnalul, autorul precizează: „Închin aceste rânduri soției și copiilor mei, către cari gândul meu s-a îndreptat în fiecare zi din campania aceasta din Rusia Sovietică. Dacă soarta va face să cad la datorie pe câmpiile Rusiei Sovietice, rog pe cei cari vor găsi acest carnet la mine să-l trimită familiei, fără a-l ceti, fiind adresat numai alor mei.”

Cu asentimentul domnului ing. Ovidiu Ionescu, publicăm aceste fragmente, cu convingerea că întregul jurnal trebuie să vadă lumina tiparului. Pentru că ne aflăm în fața unui document istoric inedit și cutremurător.

Dr. Gheorghe BODEA

...La P[unctul de] C[o-mandă] din Iacobeni [Suceava] ascult, în ziua de 22 iunie, intrarea noastră în acțiune; simt sufletul plin de bucurie, o bucurie copilărească. Imediat plec la C. Lung [Câmpulung] pentru inspecția centrului, unde găsesc străzile pline de manifestanți și orașul pavozat [...]

Încep să sosească vești de pe front. Lt. Enescu din 19 V[ânători] M[unte] a murit la cucerirea unei cote; lt. Popovici a fost propus la „Crucea de fer” germană, pentru eroismul dovedit la cucerirea aceleiași cote. Era camarad de companie al lui Enescu, unul a luat „Crucea de fer”, iar celălalt o cruce de lemn. Amândoi îmi sunt cunoscuți personali și-mi amintesc de ultima seară petrecută în com[una] Ceahlău, când i-am chibățat la poker. Jucau cu același curaj cu cari și-au riscat acum viața [...]

9 iulie. Plec cu un camion după Cămin, Ploaie, noroi până la glesne, drumuri desfundate, ostași rămași în urmă de unități, mașini împotmolite. Era rezultatul fugii sovieticilor pe cari brigada, cu toate marșurile forțate, nu-i putea ajunge [...]

Seara târziu ajung batalionul în Suceveni, unde ambele companii, cu comandantul de batalion, lucrau un pod peste Siret, lângă cel distrus de ruși.

Trenurile batalionului înșirate pe șosea, împușcături din toate părțile. Sunt oprit de plot[onierul] major Trancă, cari îmi spune că nu mai pot înainta întrucât au fost primiți cu focuri de către jidanii din

sat. Subl[oco]t[enent] rez[ervă] Dinu îmi spune că în fața lui s-a tras din o casă și atunci calul l-a azvârlit pe el în drum.

Toți erau speriați; opresc coloana, îi liniștesc, scot revolverul, îl încarc, iau doi plotonieri cu mine și plec prin sat către pod, unde lucra batalionul. În podul unei case dau de subl. Pop Moise, cari scotocea să vadă cine a tras.

Plec mai departe, pe șosea încolonate trenurile Divizionului 6 tunuri munte; cu arma la ochi, soldați[i] așteptau; deși era un întuneric bezna, ei aveau în jidani imaginari și trăgeau.

De la pod se trăgea de către batalion în sat, tot în jidani imaginari; se trăgea cu pușca mitralieră și cu proiectile [cartușe] trasoare. Am înțeles atunci că aceasta e o luptă interioară în Batalionul 4 pionieri munte. Cred că un soldat a scăpat pe întuneric un cartuș, s-au alarmat toți și au început lupta.

Colonelul trimisese o patrulă sub comanda subl. rez[ervă] TurconyTullio să cerceteze satul, iar acesta dădea un atac învăluitoare. Se auzise că evrei[i] au atacat trupele române și aceasta le aprinsese imaginația [...]

S-au potolit și ajung la pod. Găsesc pe colonel răgușit, probabil din cauza ordinelor de operații verbale date tipând în această memorabilă luptă.

Băieții încep să povestească în ho-

hote de răș eroismul săvârșit de fiecare în această luptă. C[ă]p[itanul] Stegaru povestește că compania lui trăgea cu pușca mitralieră cu proiectile [cartușe] luminoase fără să știe ce a pus în încărcător și că singur își zicea „a început inamicul să ne repereze, căci trage cu proiectile trasoare”.

Sublt. Turcony povestește manevra învăluitoare făcută de el.

S-a terminat prima luptă a batalionului, soldându-se fără nici un mort sau rănit [...]

Doarme trupa și ofițerii în câmp. Dimineața plecăm spre Cernăuți. Colonelul cu companiile operative în coloană separată pe cari le împrăștie pe drum la diferite lucrări și le lasă acolo, noroc că le distribuim alimente pe mai multe zile [...]

Prin sate, lumea ne primește cu flori, urale etc. Sublt. rez. Pop Liviu povestește că la intrarea în Cernăuți, călare [fiind] pe calul meu, o femeie, atrasă de frumusețea calului, i-a atârnat de gâtul calului o coroană de flori [...]

15 iulie 1941: un tanc românesc în marș spre Chișinău este urmat îndeaproape de un autoturism de teren german

În oraș împușcături multe. Se zice că jidanii [i] trag în armata română, iar ai noștri îi execută. Caut o casă românească și sunt condus de un român la o bătrână, soție a unui polișt român cari nu s-a repatriat [în 1940] la ocupația rusească, iar acum este în Siberia.

Peste drum de această casă un loc viran, o grămadă de 20 evrei bătrâni, femei, copii morți; fuseseră executați la zid fiindcă trăseseră în armata română. Oribil spectacol, femei în cămașe de noapte, cari în cădere se dezgoliseră și ofereau un spectacol groaznic. Copii cu pumnii strânși lângă mamele lor, morți ca și ele.

Noroii, ploaie, miros de cadavre [...] Nu se luau măsuri de înmormântare a lor ca să se impresioneze restul evreilor. În cursul nopților însă dispăreau unele din cadavre, furate de familii. Ziua, nici un picior de evreu nu îndrăzne să iasă pe stradă. Era omorât de primul român. Cu câtă sete omorau, m-am îngrozit.

Povesteau ca niște eroi căți jidani au omorât. Nimic nu era mai ușor și mai eroic decât să omori sau să arăți jidani. Era destul să strigi cui va pe stradă jidane și, fără să fie întrebat, era omorât. Cred că au căzut și creștini astfel.

Cernăuțiul era un vacarm. Coloane mari de fum se ridicau din centru. Sovieticii în retragere dăduseră foc centrului, cazărmei fostului Regiment 11 cavalerie dinainte de ocupație. Multe alte clădiri fuseseră incendiate. În centrul orașului nu puteai să pătrunzi din cauza fumului. Aerodromul era ras de pe fața

pământului. Din o fabrică de postav din apropierea străzii Romană numai coșul rămăsese în picioare. Străzile pline de cadavre evreiești, prăvăliile devastate, trotuarele pline de geamuri sparte. Pe stradă nici o țipenie de om. Din când în când apărea câte o mașină militară, în goană, sau o uniformă românească cari se prelingea pe lângă ziduri, fiindcă jidanii trăgeau de prin poduri, de prin pivnițe etc.

Nu mai împușcături din diferite direcții. Se spunea că trag jidanii. Cred că erau și trageri ale jidanilor sau comuniștilor lăsați de sovietici înarmați. În ceea ce mă privește, nu am văzut decât un singur caz. S-a tras asupra mea, dar nu știu ce a fost: jidan sau un comunist.

Eram pe str. Traian, căutam să merg către centru, strada pustie. Opresc mașina la trecerea peste podul din josul pieței și mă cobor. Din față îmi venea o mașină militară, un turism, se coboară un căpitan, se prezintă căpitanului Mitroi din artilerie și cere informații asupra unității sale. Ne recunoaștem că am fost colegi de liceu și nu ne-am văzut din cl. VIII. Ne-am îmbrățișat. În acest moment un glonț din casa vecină, prost tras, găurește zidul lângă noi. Nu am făcut nici o descindere întrucât trebuia să-l împușc eu pe acea canalie și nu voiam să am mai târziu remușcări că am lăsat poate o soție și copii fără sprijin. Dumnezeu m-a păzit pe mine, D-zeu îi va plăti și lui.

Trăgeau evrei, dar cred că mai mult trăgeau ai noștri. Am găsit în plin centru un soldat

din artilerie cari încerca o armă capturată de la ruși. L-am gonit la unitatea sa.

În una din zile, cât am stat la Cernăuți, eram cu mașina în goană în dreptul gării. Trecea o patrulă românească cu un ofițer de rezervă, ducând în față un evreu voinic, desculț, cu hainele sdrențe și da semne de anormal. Sublt. îmi spune că s-a prezentat lui și i-a spus că în dosul gării, în o pivniță, se găsesc mulți evrei înarmați și că acolo a fost și el și a fost silit să tragă în armata română. Ofițerul se ducea să facă o descindere și mi-a spus că dacă nu va fi adevărat are să-l achite pe acesta. După un sfert de oră, am auzit pușca mitralieră vorbind, iar la câteva minute patrula s-a întors fără acel individ [...]

Nu după mult timp apare o altă patrulă, cu un grup de evrei, printre cari și femei. Înnebunite de groază, căci știau că le duce la execuție, unele s-au repezit la mine să-mi spună că nu au nici o vină. Ce puteam face, era imposibil omeneste să oprești execuțiile acestea. Am ordonat șefului patrulei să se ducă la cel mai apropiat comandament român. Nu știu unde s-a dus, cred că direct pe un câmp de execuție.

Am ajuns la podul de vase făcut de o companie de poduri românească comandată de căpitanul Vilag, camarad de promoție; lucra foarte liniștită la pod și la un drum de acces, cari trecea prin mijlocul unui câmp de execuție unde zăceau 60 cadavre evreiești. Soldații, cu lopata, îi dădeau la o parte ca să poată lucra. Nu se putea nimeni gândi la îngroparea lor.

căci lucrarea trebuia terminată repede ca să trecem dincolo pentru a urmări armata rusă. Peste două zile, i-a îngropat căpitanul Vilag, în marginea Prutului, în o groapă de 30-40 cm adâncime.

Trecând prin o curte am văzut un cadavru jidănesc, un evreu cu barbă căzut în gura pivniței, cu capul afară; la câțiva metri în curte, un alt evreu bătrân, vârlit pe spate, cu barba în vânt [...]

Întâmplător, am intrat în o casă cu multe apartamente locuite numai de evrei. Pe dinafară și în curte nici o mișcare, făcea impresia că este pustie; în apartamente însă am văzut câte 20 evrei de toate vârstele și sexele în paturi, pe scânduri, lihnii de foame, căci nu era chip să iasă în oraș după hrană [...]

În oraș, afară de uniforma militară, nu am întâlnit nici o haină civilă, de pe ferestre însă erai privit de sute de perechi de ochi. Dacă nu am fi avut cutii de conserve la mașină am fi murit de foame; Cernăuțiul cel atât de mare, populat și bogat era un cimitir.

În ultimele zile din cele câte am stat în oraș au început să vină funcționari, poșta, telegraf, poliție etc. S-au organizat două restaurante unde se mânca „à la carte”. Au început să apară depozite de șampanie, vinuri, bere, conserve etc., depozitele rușilor cari niciodată nu au ajuns să fie văzute de populație [...]

11 iulie [...] Prutul începuse să crească. Compania de pionieri cari întinse podul la Ostrița terminând trecerea Brigăzii 4 își strânse materialul și traversează orașul la N pentru a întinde podul în altă parte, unde Prutul era mai îngust. Acest marș al companiei prin oraș a dat loc la o panică grozavă.

Jidani[i] au lansat zvonul că ruși[i] au respins armata română și pentru aceasta s-a ridicat podul. Tot ce era român sau german fugea în de-

în pădurea Lomacineț, de unde am trimis un curier cu un raport prin cari arătam cele spuse de general și că aștept ordine în pădurea Lomacineț [...]

17 iulie. Încep să sosească răniți; autosanitare nu mai reușeau să-i aducă pe toți, toate sălile ambulanței gemeau de răniți trântiți pe pae, iar doctorii nu mai izbuteau să termine. Vizitez primii ofițeri răniți [...]

Sosește, deasemenea, vestea că sublocotenentul Mircea Rădulescu, plecat cu prima barcă și o grupă de pionieri, a trecut pe malul rus și timp de două ore nu s-a mai putut mișca de pe celălalt mal, din cauza unei mitraliere ruse ce-l fixase după o cută de teren. În acest timp de două ore trecerea nu s-a mai putut executa. Sublocotenentul Mircea Rădulescu s-a strecurat, pas cu pas, sub focul uci-

gător al inamicului, căci, după cum declara el, era singura posibilitate de scăpare să meargă înainte, fiindcă înapoi focul ucigător al mitralierelor ruse trăgea razant cu suprafața apei. Din cei 20 de oameni ai săi a ajuns cu 6 în spatele blocului de beton al cazematei, unde rușii nu puteau trage; fiind surprinși, i-a somat să se predea; din cei 8 câți erau în cazemată, 5 s-au predat, 3 s-au închis în cazemată, iar ofițerul a aruncat o încărcătură de explosiv și i-a sleit pe pereți pe cei trei ruși.

Cazemata fiind redusă la tăcere, trecerea a putut continua. Mircea a plecat mai

Maior Gh. N. Ionescu (în picioare, al treilea de la stânga la dreapta), în Crimeea (24 ianuarie 1943)

bandadă către interior, pe o ploaie torențială și noroi. Am încercat să-i opresc, am scos și revolverul amenințând că voi împușca jidani[i] care au lansat acest zvon. Torentul de oameni nu s-a oprit. Le-am arătat că eu rămân acolo, nu mă mișc. În zadar [...]

14 iulie [...] Începuse concertul artileriei și totodată și ploaia. M-am echipat cu casca, masca și curajul necesar, am căutat să-mi liniștesc ofițerii și trupa și am plecat în pădurea Lomacineț, cum scria ordinul. Prin ploaia de proiectile, ploaia naturală și noroi cum numai în Basarabia se vede, am ajuns la 12 noaptea

departe, la a doua cazemată, și a procedat la fel. Eroul acesta a salvat situația întreagă a brigăzii, datorită împrejurărilor în cari s-a găsit, curajului său supraomenesc și faptului că altceva nu ar fi putut face. Împrejurările scot eroi. Ordinul „Mihai Viteazul” ce i s-a conferit mai târziu a fost bine meritat.

Am stat de vorbă în sălile ambulantei cu un soldat din grupa lui Mircea, cari a pus o încărcătură de exploziv la ușa unei cazemate. Explozia s-a transmis la depozitul de cartușe și grenadă rus. „Am simțit o lovitură și arsură în ochi și acum nu văd și mă glodește mereu ochii.” Sărmanul, era pansat și bandajat la ochi, nu știa că s-a pierdut definitiv ochii [...]

Plec pe o noapte groasă, o rupere de nori amestecată cu proiectile de artilerie. Căruțele se înămolesc în o baltă, intră în noroi până la osii. Mă apucă ziua și nu am ajuns la destinație. Împing și eu la roți, mă amestec cu noroiul și reușesc să ajung la destinație pe la ora 7, când aproape extenuat mă culc pe cuptor, în casa părăsită a unui pădurar. Nici nu ațipesc și vine maiorul Sprăncăană, ajutorul [comandantului] Batalionului 18 v[ânători] m[unte] și-mi spune: „Rușii au contra-atacat, au respins pe ai noștri iar până la Nistru; colonelul Rotenburg este mort, colonelul Ionescu de la pionieri rănit, iar trupa, în debandadă, fuge. Eu sunt trimis de dl. general să strâng fugarii.”

O paranteză pentru colonelul Rotenburg:

Comanda grupul de atac. În noaptea contraatacului, Batalionul 19 este pus pe fugă. Raportează generalului la

telefon și acesta îi ordonă să treacă Nistrul și să oprească pe fugari. Bravul colonel Rotenburg, deși locul postului său de comandă era dincolo de Nistru, totuși execută ordinul și cu revolverul în mână salvează un dezastru cari se sconta. Un glonț luminos inamic îi rupe carotida. Schițează un gest de apărare cu mâna și cade spunând: „Anunțați brigada...” S-a sfârșit și acest erou. Un om energic, priceput, bun camarad. Este cuceritorul Cernăuțiului.

Colonelul Șerbănescu este trimis de brigadă să-i ia locul. Situația se restabilește, inamicul este oprit, se aduc noi unități, cari cu prețul a sute de morți recuceresc poziția. Atacul de la Ojevo se soldează cu 540 morți și 420 răniți; 21 ofițeri morți. Închid paranteza.

Auzind că colonelul meu este rănit, îmi iau ordonanța cu mine (un alt soldat, întrucât Nicolae rămăsese în Cernăuți), valiza mică cu cele necesare și plec la postul de comandă. Mă strecor greu prin ploaia de proiectile. Ajuns la postul de comandă, canonada încetase; colonelul Ionescu, sănătos tun, dormea pe niște pae în o groapă făcută în o șură, pentru a nu-l atinge vreo schijă. Era omul liniștit, căci în cursul nopții bătuse cu palmele, cu pumnii și cu ciomagul trei ofițeri dintre cari unul din batalionul nostru, sublocotenentul [în] rezervă Mârza Liviu, și doi ofițeri de la pontonieri. Îl apucase criza de nervi din cauza proiectilelor și mitralierelor.

L-am lăsat să doarmă până la ora 10, când m-am dus să-i raportez că am sosit cu eșă-

lonul doi în pădurea Lomacineț. Liniștit și întins pe pae, părea că este un animal cari rânjește. Mi-a povestit cum a bătut trei ofițeri și că din generozitate nu i-a împușcat. Ce vină aveau acești ofițeri? Toți trei nu dormiseră de trei zile și trei nopți și erau sleiți de puteri, din cari cauză adormiseră în cursul nopții și la un moment dat nu i-a putut găsi. Cât trebuie să fi fost de obosiți dacă sub teribilul bombardament al artileriei și mitralierelor inamice au putut să doarmă? Îi cunosc obiceiul de a ține pe toți cei din jurul său în încordare și fătăială de multe ori fără rost până îi obosește [...]

Aud un bocet de femeie bătrână, lugubru și trimis să vadă ce este. Îl aduce pe sublocotenentul în rez. Turcony, cari era pradă unei crize de nervi datorită bombardamentului și uneia de astm atât de grave încât ofițerul se sufoca. Era muribund. Nu credeam că mai apucă a doua zi. A fost și el înjurat în cursul nopții de aceeași fiară și apostrofat cu cuvintele: „Ești laș, ți-e frică de moarte!” și acestea le spunea în timp ce el sta cu nasul în pământ. M-a îngrozit starea acestui ofițer, era mult mai impresionant decât cadavrele din jurul nostru. Încontinuu plângea, tipa și pronunța mereu: „Bestiile, cum au putut ei să omoare pe colonelul Rotenburg? Bestia, cum a putut el să bată ofițeri? Bestia, cum a putut el să mă injure pe mine, cari mi-am pus tot sufletul? Mor, mor!...”

L-am luat lângă mine, l-am mângâiat pe obraz și l-am rugat să tacă, căci îl aud soldații. M-a

luat în brațe, a vrut să-mi sărute mâna, și-a revenit, a tăcut. Criza a început iarăși și s-a repetat de multe ori. Mai târziu, a fost evacuat de medicul batalionului la ambulanța divizionară. L-am găsit peste câteva zile în satul Bielosouka părăsit și de ambulanța care se deplasase, iar ofițerul rămăsese într-o casă țărănească numai cu ordonanța. Era puțin mai bine, în urma îngrijirilor medicale, totuși respirația era un hârăit. Poseda un bilet de internare în spitalul corpului de munte [...]

În cursul zilei următoare s-au adus de peste Nistru toți morții noștri. Erau 540 de cadavre, unul mai mutilat decât altul. Întinși pe câmp, așteptau săparea unei gropi comune care se făcea cu femei, copii, bătrâni din sat. Morți și rămași pe câmp de trei zile, toți acești eroi exhalau acum un miros cari te îmbolnăvea. Am avut tăria să mă uit aproape la fiecare. Brancardierii îi trăgeau din căruțe sau de pe câmp ca pe niște saci cu porumb, îi căutau în buzunare pentru a le stabili identitatea, lucrurile erau luate și împachetate pentru a fi predate unităților respective [...]

Am găsit ofițeri de trupă legați la spate cu cureaua de la pantaloni (măinile) și spintecați cu baioneta de canalele comuniste. Aceștia erau cei cari, răniți, au rămas pe câmpul pe cari l-au ocupat bestiiile comuniste. Eroul plutonier T.R. [termen redus] Barbu, din

batalionul nostru, cari câștigase cupa batalionului în iarna precedentă la concursul de sky la Vatra Dornei, rănit dincolo de Nistru, a fost târât cât s-a putut de un camarad al său. Hienele se apropiu în fugă de ei. Camaradul acesta, nemaiputându-l târî, s-a oprit și a tras asupra lor, dar puhoiul nu s-a oprit. Barbu a strigat: „Nu mă lăsa!“ Un rus s-a repezit cu baioneta asupra rănitului, dar a fost culcat la pământ cu un foc de armă. Imediat s-au repezit alții și

că ei nu au morți. Caută efect moral [...]

27 iulie [...] Ne-au depășit unități motorizate germane, căci de acum numai cu mașinile se mai putea ține contact cu rușii [...] Din cauza terenului desfundat unitățile motorizate mergeau greu. Aceasta era un mare avantaj pentru ruși, căci în timp ce noi [ii] urmăream cu unități moto-mecanizate, cari se luptau greu cu noroiul și cu căruțele, ei se retrăgeau cu tractoarele.

Rușii dispuneau de un număr imens de tractoare agricole, fiecare sat avea zeci de asemenea tractoare, iar tractoriști și tractoriste [erau] majoritatea comunistilor. Benzina grea de asemenea din abundență [...]

1 august [...] Un amănunt de humor

românesc.

Un sergent român se uita cum trec mașinile cu unguri; un ungur i se adresează în românește: „Unde mergeți?“, ar fi vrut să zică cu asemenea mijloc de transport. „La Moscova“, i-a răspuns sergentul. Ungurul era foarte mirat de îndrăzneala de gândire a românului, cari, pentru a se înțelege mai bine, se urcase pe aripa mașinii ungurului. Probabil ca să-l înfunde pe sergent, întreabă: „Ei bine, și apoi?“. „Apoi, la voi la Budapesta“, i-a răspuns sergentul și s-a coborât, căci știa că ungurul s-a supărat, și în adevăr, a apăsât pe accelerator. ■

Cimitirul de la Salankoi al soldaților români din Divizia 4 munte căzuți în luptele de la Sevastopol (ianuarie 1942)

au înfipt baioneta în peptul rănitului. Camaradul său a scăpat cu fuga și cu norocul său [...]

Este adevăratul nostru botez în sânge, nu de sânge. Se vor fi făcut poate multe greșeli cari s-au plătit cu sângele scump al camarazilor, dar Ojevo este gloria Brigăzii [a] patra mixtă munte, pe aici am intrat în Rusia, de aici a început fuga armatei sovietice și nu s-a mai oprit până la Bug [...]

În urma rușilor este curios că nu am găsit morți; este sigur însă că ei își târăsc cu ei morții, îi aruncă în gropi comune, fără nici un semn. Îi fac să dispară fără urme pentru a da impresia

GEORGE ENESCU ÎN VIZORUL SECURITĂȚII

„Scrisoarea alăturată nu a fost expediată în original. Ea a fost plastografiată de organele D.G.S.S., eliminându-se părțile însemnate cu creionul pe fotocopia alăturată. Scrisoarea refăcută a fost expediată lui George Enescu.”

Ce anume determinase vigilenta Securitate să intercepteze și să plastografieze o scrisoare adresată compozitorului George Enescu? Cine era autorul respectivei scrisori? În ce context se petrecea episodul?

CAMELIA MORARU, CONSTANTIN MORARU

În anul 1946 George Enescu, însoțit de soția sa, Maruca Cantacuzino, pleca într-un turneu în S.U.A.. Nu avea să se mai reîntoarcă în țară, murind în 1955, la Paris.

La plecare, Enescu fusese obligat să lase multe lucruri la care ținea, inclusiv partituri ale unor lucrări. De aceea, la 12 iunie 1951, îi scria, din Rue Clichy nr. 26, Paris, lui Romeo Drăghici următoarea scrisoare.

„Dragă Domnule Drăghici și prieten,

Prin bunăvoință îmi va fi posibil probabil de a recupera materialul complet al Simfoniei mele a 3-a precum și acela al Suitei a 2-a pentru Orchestră acesta din urmă probabil fiind încă într-una din lăzile transportate la Sinaia în vremea bombardamentului din București.

Materialul Simfoniei mele a 3-a era, din contră în momentul plecării noastre în America, foarte în îndemână pe masa din camera mea de la uzina palatului.

Se află acolo de asemenea materialul de orchestră al primei mele simfonii, lucrare din tinerețe, care poate rămâne la București. De celelalte două însă, din contră, eu am nevoie aici pentru a le face unele schimbări.

Îți mulțumesc din tot sufletul.

Poate vei putea cere lui Alfred Alexandrescu să-și arunce o privire pentru a vedea dacă totul este în ordine în cele două materiale

Monseigneur Romeo Drăghici
par amabilité

ale mele și lui îi mulțumesc din suflet de asemenea.

Te rog să transmiți respectele mele dnei Drăghici și să ai încredere în credincioasa și recunosătoarea mea prietenie.

ss. George Enescu

P.S. Am partiturile manuscris la mine.”

Cei care interceptaseră scrisoarea însoțeau traducerea ei (din limba franceză) cu următoarea precizare: „în foile următoare se enumeră diferite instrumente din orchestră, care acționează în operele sale muzicale și se indică de unele că se găsesc în camera sa de la uzina palatului din București [este vorba de Palatul Cantacuzino de pe Calea Victoriei], iar altele în lăzile de la Sinaia”. Evident, nu era vorba despre instrumente propriu-zis (erau înșirate aproximativ 64 instrumente, între care și un pian de orchestră), ci despre partiturile separate pentru diferitele instrumente și partide de instrumente din orchestră.

În dosarul în care se află scrisorile se păstrează și o fișă a lui Romeo Drăghici. Potrivit informațiilor Securității, el era, din 1946, angajat la Uzinele „23 August”. În 1951 îndeplinea funcția de referent la secția de planificare a centrului comercial al uzinelor. Născut la 2 octombrie 1891, la Iași, era „de origine socială mic burgheză”. Absolvise

Facultatea de drept și urmas cursurile Conservatorului de muzică, la Iași. Profesase avocatura, la Iași și la București. „În anul 1948 numitul nu și-a mai făcut înscrierea în Barou, motiv pentru care a fost radiat din oficiu.” Nota se încheia cu următoarele precizări: „Tov. Preda Gheorghe, din serviciu de cadre de la Uzinele «23 August», afirmă că Drăghici Romeo a fost procuratorul și secretarul compozitorului Enescu George. După plecarea acestuia în America, a rămas ca administrator al moșiei și caselor lui George Enescu. Cu acesta întreținuse corespondență.”

Sursa „Safir” arăta, la 6 iulie 1951: „este foarte cinstit din punct de vedere financiar; deși dispune de averea lui Enescu din țară, totuși [sic!] nu se atinge de un ban din ea (susține el)”.

La 7 iulie 1951, Romeo Drăghici îi scria lui George Enescu. Legat de rugămintile maestrului, îi răspundea că un anume Toma va merge să caute la Sinaia „materialul Suitei a 2-a. Cel al Simfoniei a 3-a este aici. Simfonia I-a este editată la Paris, iar Filarmonica are un singur exemplar, ce nu-l poate da. Cu primul curier de la Externe, conform instrucțiunilor domnului Lăzăreanu [mesagerul lui George Enescu], le voi expedia”.

În cea mai mare parte a scrisorii sale, Drăghici insistă pentru a-l convinge pe George Enescu să revină în țară, unde totul mergea foarte bine și era așteptat cu nerăbdare. Îl sfătuia să scrie lui Traian Săvulescu (pe atunci președintele Academiei și vicepreședinte al Consiliului de Miniștri) și Anei Pauker. „Repet: punțile nu trebuiesc rupte, ci restabilite cât mai curând și mai solid.”

Nu mai că toate asigurările lui se topeau în finalul scrisorii. „Nu am cui să mă adresez spre a putea fi utilizat în domeniul organizației muzicale [...] Aș trăi în mediul meu; așa fac o muncă foarte folositoare pentru uzina unde lucrez, contrară însă aptitudinilor mele. Sunt

Vila „Luminiș” de la Sinaia

prea fericit că o am și pe aceasta, căci altfel nu am avea cu ce duce modestul nostru trai.”

Acel Toma, care avea în grijă casa Marucăi de la Sinaia, îi trimitea și el o scrisoare lui George Enescu, în încheierea căreia nota: „vă rog să-mi iertați că îndrăznesc să vă deranjez, rugându-vă ca cu vreo ocazie sau prin poștă, dacă aveți posibilitatea, să-mi trimiteți ceva medicamente necesare acestei boli [lumbago, de care suferea o anume Jeni]. Noi nu am putut găsi medicamente aici cu toate că Sofia este farmacistă și lucrează la farmacie”. Și aceasta după ce și el îl sfătuia „să veniți în țară, unde vă bucurați de toată stima”.

O scurtă și decentă scrisoare expediau la Paris Lili și Mihail Jora, compozitorul despre care același Drăghici îl informa: „Nu se pune nici un fel de restricție în creație. Curând va fi reintegrat în toate drepturile [...] Reîntoarcerea s-ar fi făcut mai demult, chiar înaintea boalei grave de anul trecut, când a scăpat cu viață, ajutat peste voia lui de către guvern. Doar știți că Mișuca [Mihail Jora] are uneori curiozități și ieșiri ce nu folosesc. Totuși s-a trecut cu vederea. Se așteaptă acceptarea lui, care va veni curând, așa că își va relua toate locurile. Dânsul locuiește netulburat în toată casa și este menajat din toate punctele de vedere.” Dar să vedem ce scriau soții Jora.

„București, 8 iulie 1951

Dragii noștri,

Gândurile noastre merg adesea spre voi și urmărim cu drag și mândrie activitatea lui Pino.

Dorim sănătate amândorura, iar în preajma aniversărilor voastre vă îmbrățișăm din toată inima.

Sănătatea noastră bună.

Moralul de asemenea.

Ai voștri în bine și în rău.

Lili și M. Jora”

Dar să ajungem și la scrisorile incriminate la început, pentru că, de fapt, erau două: una pentru Maruca și alta pentru Enescu. Autorul ei – care o scrisese în limba franceză – era Mihail Andricu. Despre el, o notă a Securității arăta: „este cunoscut că în timpul funcționării «Institutului de Înalte Studii Franceze», până în octombrie 1949, prezenta concertele muzicale pe discuri care se ținea [sic!] la această instituție. De asemenea, este semnalat că a avut unele discuții telefonice cu Taddei Gabriel, atașat de legatie francez. Sursa «Cristina» ne semnalează că Mihail Andricu este bine cunoscut de atașatul comercial francez Regnier Paul [...] De asemenea, se semnalează că Mihail Andricu a primit o scrisoare de la compozitorul român Enescu George, care se află la Paris, în care acesta arată că ar dori să vină în țară. Mihail Andricu a trimis această scrisoare la Comitetul Central al P.M.R.”

Firește deci ca Securitatea să manifeste vigilență față de un asemenea element și să elimine din scrisori trei pasaje, să le rescrie, imitând originalul, și să le trimită la Paris. Să le reproducem deci așa cum le-au citit Maruca și George Enescu. Pasajele eliminate de Securitate sunt culese cu aldine.

„TRADUCERE

Dragă verișoară Maruca,

Profit de ocazie pentru a-ți scrii câteva cuvinte.

Sănătatea mea este acum destul de bună, dar am trecut printr-o perioadă destul de grea.

Eu mă bucur la ideea unei revederi foarte apropiate.

Soluția adoptată de Pino (împărțirea timpului între România și Franța) îmi pare foarte cuminte.

Eu nu sunt dintre aceia care cred într-un război mai mult sau mai puțin iminent. Lumea nu-l dorește și soluționarea conflictului prin forță armată este o deriziune, cum a dovedit-o propria noastră experiență recentă.

Viața mea se scurge fără incidente, dar de asemenea fără bucurie. Eu nu fac deloc muzică, deoarece nu am parteneri interesați și am devenit pretențios.

Pe prietenul nostru Drăghici îl vizitez adesea. **El se sbate într-o viață mediocră, rău plătit într-un post oarecum de subaltern.**

În fața lui Jora orizontul s-a luminat minunat. Se cântă muzica sa: Operele sale îi vor fi în curând editate și justa stimă la care el are dreptul nu se datorează nici unei concesi.

Admir faptul că are un adevărat caracter, lucru care nu se poate spune de pildă de Georgescu sau alți «aștri» de acelaș neam.

Eu continui să cultiv jazzul, compun destul de multă muzică și găsesc în lectură un ajutor contra înspăimântătoare singurătății în care vegetez ținând intact optimismul și încrederea mea într-un viitor apropiat când vom relua firul întrerupt în 1946

al tău devotat Mihai (văr)

P.S. Ce a devenit Toto? Aș vrea să am noutăți de la el.”

Constantin Brăiloiu, Alfred Alessandrescu, George Enescu, Ion Nonna Otescu și Mihail Jora, în 1936

„Dragă maestre și prieten

Aceste câteva rânduri pentru Dvs. sunt încă o dovadă a sentimentelor mele, de care desigur nici nu vă îndoiti.

Veți primi în curând o invitație oficială, dar cred că trebuie să prețindeți anumite precizuni.

Compoziția nu am lăsat-o în părăsire, am terminat tocmai un balet (4 acte) după „Luceafărul” lui M. Eminescu.

Poate nu este rău dar mă îndoiesc de propria mea judecată, deindată ce este vorba de o operă recentă.

Nu vă voi vorbi de neliniștea ce mi-a pricinuit-o boala Dvs.

Pentru Dumnezeu, fiți prudent și gândiți-vă puțin la acei pentru care viața Dvs. este prețioasă. Din acest punct de vedere o ședere la Sinaia ar fi cu siguranță salvatoare, permițându-vă totodată să vă ocupați de compoziție.

Maruca Cantacuzino și George Enescu

Aș fi fost bucuros și am dorit să vă văd la Paris, dar lucru nu s-a putut face, și aceasta din circumstanțe independente de voința mea.

Eu am schimbat catedra de muzică de cameră contra uneia de compoziție, schimb dureros din punct de vedere sentimental, dar se pare că aceasta era necesar.

Dar elevii în număr de 6 sunt talentați și eu am citit o operă compusă de unul Edgar Cosma, sonată pentru pian și corn.

Trebuie să vă spun că după plecarea Dvs.

concertele au pierdut din strălucirea lor, că nimeni aproape nu cultivă musica de cameră?

Dacă Dvs. aveți instrucțiuni, serviciu de cerut, nu ezitați să mă puneți la contribuție.

Conțați absolut pe devotamentul meu și nu uitați că aveți în mine un modest și recunoscător prieten

ss. Mihail Andricu ■

Satul bunicilor lui George Enescu

Comuna Zvoriștea, din jud. Suceava, este localitatea în care au trăit bunicii dinspre tată ai lui George Enescu. Mormintele lor se află lângă biserica din marginea satului, monument istoric pe malul Siretului.

În această biserică a slujit timp de peste o jumătate de veac preotul Gheorghe Enescu. Acesta, împreună cu fratele său, Enea Enescu, a fost adus în Zvoriștea de familia Moruzi. Unii dintre membrii acestei familii sunt înmormântați în această biserică.

Până în urmă cu câțiva ani, a trăit în comună învățătorul Constantin Cureliuc, văr primar cu George Enescu. Soția sa, Antoneta Cureliuc, se află în al 93-lea an de viață.

Aici, la Zvoriștea, venea și Mihail Sadoveanu, în vizită la fostul său coleg de clasă de la gimnaziul „Alecă Donici”, din Fălticeni, Titus Bălănescu. Acesta fusese transferat disciplinar, de la Botoșani la Fălticeni, din cauza ideilor sale social-democrate, însușite de la frații săi mai mari, studenți la Iași, aflați sub influența

revistei *Contemporanul* și a redactorilor ei.

Școala noastră a împlinit la 1 martie 2000 frumoasa vârstă de 135 ani. Nu i-am putut serba din cauza lipsei de bani. Așteptăm timpuri mai bune și, poate, vom sărbători cea de-a 140-a aniversare. Sperăm ca până atunci școala generală din Zvoriștea, precum și celelalte școli din comună, să-și schimbe înfățișarea, în sensul de a căpăta confortul didactic la nivel european.

Prof. Liviu PROROCU,
com. Zvoriștea, jud. Suceava

Premiile Băncii Naționale a României

„Fără libertate, nimic stabil nu se poate construi”. Cuvintele lui Eugeniu Carada au figurat ca o deviză a ceremoniei desfășurate în ziua de 30 iulie, în Holul de Marmură al Băncii Naționale a României. A fost un moment istoric: acordarea premiilor Băncii Naționale a României pe anul 2001, marcând reînnoirea unei vechi tradiții.

Într-adevăr, revenită, asemenea societății românești, la starea firească de libertate, Banca Națională a României și-a reluat funcțiile sale normale. Una dintre acestea a fost și a redevenit aceea de mecenat cultural și artistic. În cei zece ani de când domnul Mugur Isărescu se află în fruntea Băncii Naționale a României, nenumărate au fost instituțiile de cultură, oamenii de litere și de artă, monumentele și operele care au beneficiat de generozitatea Bătrânei Doamne. Am publicat o listă a câtorva dintre cele mai importante acțiuni de mecenat cultural în numărul din luna august a anului trecut, ca un argument pentru hotărârea Fundației Culturale Magazin Istoric de a acorda domnului Mugur Isărescu Diploma de Onoare a Fundației noastre.

Începând cu acest an, premiile anuale ale Băncii Naționale a României devin o instituție permanentă. Ele se acordă unor personalități ale vieții economice și culturale, care, prin activitatea științifică și prin lucrările originale de excepție, au o contribuție

importantă și aduc un spirit novator în gândirea românească.

Premiul pentru întreaga activitate a revenit academicianului Costin Kirițescu, întemeietorul școlii monetare din România, magistrul mai multor generații de specialiști care lucrează în sistemul bancar, cel care și-a adus o contribuție importantă la reconstruirea Băncii Naționale a României ca bancă centrală a statului.

Premiul pentru o lucrare deosebită în domeniul economic sau financiar-bancar a fost acordat academicianului Emilian Dobrescu, pentru lucrarea *Macromodels of the Romanian Transition Economy*, publicată în trei ediții, în 1996, 1998 și 2000. Macromodelul Dobrescu a fost utilizat de Banca Națională a României în formularea și aplicarea politicii monetare a României începând cu anul 1998.

Cu Premiul pentru o apariție editorială deosebită într-un domeniu non-economic a fost distins volumul de versuri al profesorului George Virgil Stoescu, intitulat *Fratele meu*, o antologie a activității poetice de peste 30 de ani a autorului.

Pe plachetele și pe diplome înmânate premianților a figurat deviza lui Eugeniu Carada: „Fără libertate, nimic stabil nu se poate construi”.

Dorin MATEI

Bd. Timișoara nr. 58, sector 6, București, Tel.: (01) 402.26.30, E-mail: comenzi@all.ro

Din colecția:
acces la istorie

EDITURILE ALL VĂ RECOMANDĂ

DE LA REVOLTĂ LA INDEPENDENȚĂ:
ȚĂRILE DE JOS, 1550-1650
Autor: Martyn Rady
Preț: 69.000 lei

NAPOLEON, FRANȚA ȘI EUROPA
Autor: Andrina Stiles
Preț: 69.000 lei

HENRIC AL VIII-LEA
ȘI REFORMA ÎN ANGLIA
Autor: Keith Randell
Preț: 69.000 lei

Colecția *Acces la istorie* este inclusă în oferta Clubului de carte ALL ISTORIC.

Pentru membrii ALL ISTORIC, comenzile transmise la editură se onorează cu reducerea de preț la care au ajuns aceștia.

ALBUM ISTORIC

La 24 august 1787 începea un nou război ruso-turc. Peste câteva luni, la 9 februarie 1788, Austria se alătură Rusiei. Războiul s-a purtat, în cea mai mare parte, pe teritoriul Țărilor Române. Cu acea ocazie ne-a vizitat și prințul de Ligne.

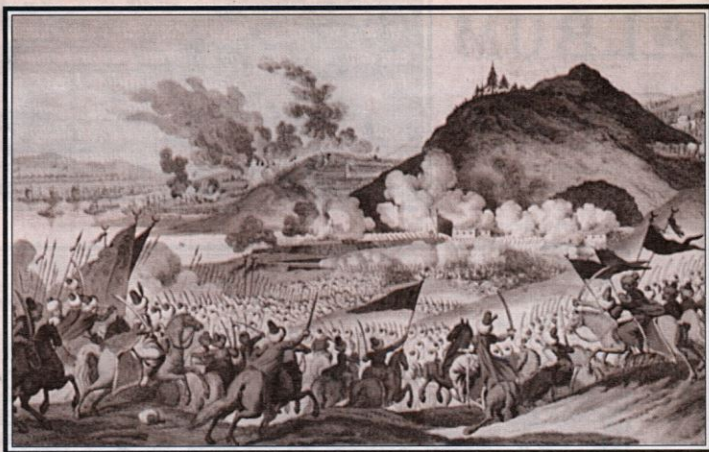
În colecțiile Bibliotecii Academiei Române s-au păstrat stampe și albume cu imagini de epocă ce înfățișează scene din război. Reproducem câteva dintre ele.

Joseph Martin, *Asediul cetății întărite Focșani de către ruși, conduși de Suvorov, și austrieci, conduși de prințul de Saxa-Coburg*. 31 iulie 1789, acvaforte colorată

Anonim, *Bătălia de la Sobotz, condusă de Iosif II, la 24 aprilie 1788, acvaforte colorată*

*J. Mark (Marck Quirin), *Luptă în Banat, lângă clisura Dunării, la 17 august 1788*

J. Mark (Marck Quirin), *Lupta de la Novi, la 4 octombrie 1788, acvaforte colorată*

J. Mark (Marck Quirin), *Lupta de la Debiza în Bosnia, 9 august 1788*, acvaforte colorată

J. Mark (Marck Quirin), *Lupta de la Berhin, în Bosnia, la 9 iulie 1789*, acvaforte colorată

Carl Schütz, *Lupta dintre turci, austrieci și ruși la râul Râmnic (județul Râmnicul Sărat), între satele Târgu Cucului și Martinești, 22 septembrie 1789, acvaforte colorată*

Carl Schütz, *Luarea cetății Ismail în Basarabia de către ruși de la turci la 22 decembrie 1790, acvaforte colorată*

23 AUGUST 1944.

MĂRTURIA CELUI DIN FAȚĂ

Revista Magazin istoric a mai publicat, după 1990, articole care prezentau momentul de la 23 august 1944 văzut din cealaltă parte a liniei frontului (nr. 8/1997, 8/2001). Continuăm în acest număr, cu convingerea că avem încă nevoie de un asemenea demers pentru a înțelege exact ce s-a întâmplat atunci.

Domnul Wilfried H. Lang (născut în martie 1931, în Africa de Sud-Vest) a copilărit la Ploiești, iar liceul l-a urmat la Heidelberg. Pe 23 august 1944 era pe Valea Teleajenului, zile despre care relatează în amintirile sale. A ajuns până la Berlin, apoi, în mai 1945, a venit în România, unde și-a aflat tatăl acuzat de Tribunalul Militar București drept criminal de război. Arhitect, vreme de 24 ani (1920-1944), șeful Secției construcții a Societății Astra Română, Lang-senior contribuise substanțial la dezvoltarea industriei petroliere românești. Fiul a lucrat mai mulți ani ca inginer operator de prospecțiuni geofizice, apoi la Întreprinderea de comerț exterior „Industrialimport” din București și, în 1968, a părăsit România, stabilindu-se în Germania. Ulterior și-a continuat studiile la Universitatea Stanford din California.

Observator pentru Europa de Sud-Est este funcția pe care a îndeplinit-o în anii din urmă în cadrul unui consorțiu de concerne petroliere. Între 1970 și 2001 domnul W. Lang a revenit de 90 ori în România.

Acum câțiva ani a realizat un film de televiziune intitulat Un Stalingrad pe Dunăre, al cărui subiect îl constituie evenimentele din perioada imediat următoare zilei de 23 august. Ar fi bine dacă una dintre televiziunile de la noi l-ar programa. De asemenea, a organizat în Germania, în anul 1995, o masă rotundă, la care l-a invitat și pe fostul suveran al României, alături de participanți germani la luptele ce au urmat lui 23 august.

WILFRIED H. LANG

După proclamația regelui Mihai I din seara zilei de 23 august 1944, prima reacție a fost de nedumerire și confuzie generală. Pe fondul dezorganizării, al insuficienței informării a factorilor de conducere despre situația reală din teren, au fost sacrificate atunci – în mod birocratic și inutil – mii de vieți omenești.

După bombardarea unor obiective centrale din București de către o escadrilă de avioane Junkers JU 87 „Stuka”,

confuzia a sporit. Declarația de război a României către Germania nu a fost urmată întotdeauna de ordine de execuție amănunțite pentru trupele române. Bombardamentul german din dimineața zilei de 24 august a fost o mare greșală. Berlinul a vrut să se răzbune pe regele Mihai. De aceea a fost vizat Palatul regal. Teatrul Național nu figura între obiectivele piloților germani, ci Palatul Telefoanelor. Dar echipajele de pe „Stuka” erau antrenate să lupte împotriva

tancurilor, în câmp deschis, nu să bombardeze ținte precise dintr-un oraș. Din cercetările pe care le-am făcut a rezultat că, în cea mai mare parte, pagubele enumerate de partea română fuseseră provocate de fapt de aviația americană, cu câteva zile înainte de 23 august. Dar regele era furios că îi fusese distrusă o parte a Palatului. Ceea ce i-a înspăimântat pe oameni a fost mai mult zgomotul îngrozitor, demoralizant, pe care îl făceau acele avioane în picaj.

Făceam parte din Divizia 5 antiaeriană a Wehrmachtului, care apăra spațiul aerian al României. Era de fapt o divizie specială, cu un efectiv sporit, aflată sub comanda generalului Kuderna. Dispunea de circa 230 de guri de foc cu calibre între 88 și 128 mm, ultimele fiind acele tunuri uriașe, pe lafetă de cale ferată, care trăgeau ghidate prin radar. Deveniseră în ultimele două luni spaima forțelor zburătoare americane. Aceste baterii erau completate de circa 12 baterii de 88 mm românești, deci încă 48 guri de tun, care luptau împreună cu nemții. Subzistența și aprovizionarea bateriilor românești cu muniție era asigurată tot de nemți.

După arestarea membrilor misiunii militare germane în România, bateriile de antiaeriană germană din perimetrul Ploiești, neprimind ordine din partea superiorilor lor din București, au apelat prin radio la marelui stat major din Germania, de unde nu au primit decât ordinul stereotip: „Rezistați până la ultima picătură de sânge”. Cum asemenea tămpenii deveniseră arhicunoscute din timpul retragerii de pe teritoriul sovietic, unii comandanți de baterii de pe Valea Teleajenului s-au

Tancuri românești spre pozițiile de luptă din Transilvania

hotărât să se concentreze în apropierea localității Săeni, unde se afla un buncăr de comandă subteran, din beton armat, și un depozit de muniție cuprinzător. Echipajul bateriei românești, care se afla în imediată apropiere, a primit ordin pe data de 25 august să se retragă spre comuna Săeni. Ofițerul de legătură român, locotenentul major Petrescu, a venit la noi pe data de 26 august, sfătuindu-ne să ne retragem, ei având ordinul să ne atace a doua zi. Artileristii români, de fapt, nu aveau de gând să lupte împotriva noastră, din două motive bine definite. Pe de-o parte, fuseserăm frați de arme, luptând cot la cot până mai

alaltăieri, pe de altă parte, cunoșteau puterea noastră de foc și nu erau nebuni să se sinucidă. Pentru a respecta totuși ordinele primite de la București, s-a convenit un atac formal, la care să se tragă în aer, respectiv pe teren viran, cu tunurile. Atacul din zorii zilei a durat

circa 10 minute și s-a soldat cu o gleză scărântită a unui ostaș român, care călcase într-o groapă pe câmp.

A doua zi însă, la 28 august, a sosit Regimentul 32 infanterie Butuleasa la fața locului. Lt. maj. Petrescu ne-a prevenit și ne-a implorat să plecăm, infanteriștii urmând a ne ataca a doua zi. Noi, la rândul nostru, am rugat partea română să nu ne atace, deoarece neavând armament de infanterie, ar fi trebuit să ripostăm cu tunurile de 88 mm.

În zorii zilei de 29 august infanteria română a atacat. Am fost nevoiți să ne apărăm cu tunurile. Rezultatul a fost un dezastru pentru infanteriștii români. După ce s-au repleat, trupele române ne-au atacat cu aruncătoare de 88 mm, care ne-au provocat mari pierderi. În seara aceleiași zile, târziu, ne-am retras în direcția Lipănești, dar am intrat într-o ambuscadă. Datorită unei companii de ucraineni din armata lui Vlasov (Magazin istoric, nr. 4/1991),

Soldați români în împrejurimile Brașovului

care luptau de partea noastră cu o dârzenie nemaipomenită, am reușit să spargem încercuirea, trecând spre Vălenii de Munte, Cheia și apoi Brașov.

Primind promisiunea că vor rămâne în prizonierat la români, mulți soldați germani s-au predat necondiționat forțelor armate românești. Această promisiune nu s-a împlinit însă și aproape toți au pierit mai târziu în lagărele și gulagurile sovietice. Nu am mai auzit după război despre nici unul dintre cei care s-au predat în ziua de 30 august 1944 la Brașov. Noi, un grup de oameni mai înimoși, am continuat drumul spre Ghimbav, unde speram să mai întâlnim aviația noastră de

vânătoare. Plecaseră cu toții cu două zile înainte, nestingeriți de nimeni. Grupul nostru, format din doar 18 oameni, s-a retras apoi până pe malul drept al Mureșului, unde am fost întâmpinați de honvezii maghiari.

Cercetările pe care le-am întreprins au arătat că în urma actului de la 23 august 1944 pe teritoriul României sau al țărilor limitrofe au pierit între 400 000 și 500 000 ostași germani. Aici, ca și în alte privințe pe care le voi semnala imediat, mă diferențiez de cifrele avansate de domnii Alesandru Duțu și Petre Otu: 61 500. Poate doar în perimetrul București-Ploiești. Este

și motivul pentru care am intitulat filmul *Un Stalingrad pe Dunăre*. La Stalingrad au pierit circa 200 000 de ostași germani, deci jumătate.

Am făcut investigații și am descoperit locurile unde au fost aruncați cei care au murit pe Valea Teleajenului: în niște văgăuni, acoperite de pământ. Unul dintre locuri este în apropiere de Lipănești, la Școala Zamfira. Am luat legătura cu prefectura județului Prahova, iar Senatul României ne-a promis un ajutor activ. Dorința mea este să îi strâng într-un singur cimitir, pentru a le putea cinsti memoria și a le acorda un loc de veci creștinesc, civilizat, așa cum se cuvine. ■

ZILE DRAMATICE LA CONSTANȚA

În nr. 4/1998, colaboratorul nostru, lt. comandor (r) Romeo Hagiac, a prezentat câteva amintiri din aprilie-mai 1944, din zilele retragerii trupelor române și germane din Peninsula Crimeea. Pe atunci era aspirant, ofițer de navigație pe distrugătorul „Regina Maria”.

După încheierea operațiunii, a primit comanda remorcherului dragor-mine magnetice „Basarabia”, aflat în rada portului Constanța. Aici l-a prins 23 august. Amintirile sale încep cu câteva zile mai devreme.

ROMEO HAGIAC, veteran de război

20 august. De dimineață se anunță o duminică splendidă.

La ora 10.00, sirenele din port și de pe nave sună alarma și peste câteva minute începe bombardamentul, cel mai distrugător bombardament pe care l-a suferit portul Constanța de la începutul războiului.

Valuri de avioane sovietice atacă din toate părțile. Sunt lovite de bombe docurile plutitoare, nave, depozite de muniții și combustibili. După primul val, se ridică

norii-groși de fum și flăcări. Tunurile anti-aeriană (A.A.) trag cu furie. Zgomotul e infernal.

Deodată, observ trei aparate, în formație, ce vin dinspre sud și se lasă în picaj exact către zona unde ne aflăm cu remorcherul, în colțul danei 16 între puitorul de mine „Dacia” și cargoul „Ardeal”. Totul durează câteva clipe, clipe în care te întrebi dacă vei scăpa sau nu.

Bombele, lansate de cele trei avioane, cad în apropiere în bazin, între cele trei nave grupate,

Remorcherul „Basarabia”, 22 august 1944

deci, din fericire, fără să lovească în plin. În schimb, schijele produc avarii.

La mine situația e grea. Toți oamenii ce se aflau în partea dinspre bazin sunt răniți, afară de un servanț de la tun. Remorcherul nu are avarii grave, dar la platforma tunului de 20 mm s-a declanșat un incendiu. Au luat foc lăzile de lemn cu muniție, precum și prelata de pânză protectoare legată de balustradă. Flăcările amenință și bărcile de salvare din borduri. Noroc că nu bate vântul. Cu greu vom stinge focul.

Eu, fiind în bordul opus, am scăpat nevătămat. Ordon celor din adăpost să iasă și împreună evacuăm răniții de pe punte (pe unul cărându-l pe brațe) și-i trimit, ajutați de cei valizi, la postul de prim ajutor la Gara Maritimă.

Se sună încetarea alarmei. Adun echipajul și fac apelul, constat că am răniți dintre cei mai buni oameni.

Lângă doc, s-a scufundat torpilorul „Năluca” ce a primit trei bombe în plin și din care nu se mai vede, deasupra apei, decât un catarg și ceva din suprastructură. În același bazin au mai fost scufundate trei submarine și două vedete rapide germane; distrugătorul „Regele Ferdinand” este greu avariat. „Murgescu” a scăpat.

Din fericire, vedetele noastre torpiloare au scăpat toate cu mici avarii datorate schijelor. De la comandă, cu binoclul, urmăresc panorama dezastrului cu strângere de inimă.

21 august. Plecăm iar în mare. Nici nu apucăm să trecem de farul mare că și încep să sune sirenele. Alarmă! Mărim viteza.

În larg, chiar fără binoclu, vedem cum sunt atacate, în valuri, de aviația de bombardament, navele noastre. Ce neputincios te simți pe această coajă de nucă fără apărare: tunul antiaerian e avariat de ieri, iar mitraliera plasată pe puntea de deasupra comenzii, poate trage numai „foc cu foc”.

Se văd clar avioanele sovietice cum atacă, în picaj, navele mari: puitorul de mine „Dacia” și distrugătorul „Mărășești”. De unde ne aflăm, nu-mi dau seama dacă navele au fost lovite de bombe.

Deși alesesem o poziție cât mai ferită, totuși, două avioane, ce-și lansaseră bombe, virează spre noi și ne mitraliază. Proiectilele plesnesc în apă la câteva zeci de metri. Nu a fost nimeni rănit și nava e teafără.

Reiau cursa și pornim către „Dacia”. În drum, în apropierea navei, stopăm ca să ambarcăm răniții aflați într-o barcă de salvare. Manevra nu e ușoară, deși marea e relativ calmă. Bieții oameni! Unii sunt grav răniți, nici nu mai au putere să geamă. Alții se vaită sau plâng de durere. Transbordarea răniților e dificilă.

Ordon să se scoată toate păturile și să li se asigure un minimum de confort. Bine că sunt însoțiți de un sanitar. Toți oamenii din echipajul meu se ocupă de răniți, până când fiecare își găsește locul cel mai potrivit.

23 august. Dimineața, la ora 07.30, plecăm cu misiunea de aprovizionare a navelor din larg cu hrană și muniție.

Navă de transport germană „Kriegtänk”

Cum ieșim din port se dă alarma A.A.! E ora 08.00.

Avioanele sovietice bombardează din nou navele în dispersiune. Pe la ora 09.00, alarma încetează și reluăm marșul.

Bombardamentul, de acum două ore a produs iar pierderi, scufundând un remorcher și avariind remorcherul „Vărtosul” ce se aflau în preajma „Daciei”. Bine că nu am fost acolo!

Operația de aprovizionare terminată, plecăm la Constanța unde ajungem în jur de ora 16.00.

La ora 02.00, se sună alarma A.A., fără urmărire.

Până la prânz, încă două alarme. Au apărut câteva avioane de recunoaștere.

24 august. Dimineața, la ora 06.00, sunt trezit de oamenii mei cu vestea uluitoare a încetării războiului, încheierea unui armistițiu cu Aliații și mesajul către țară a M.S. Regelui Mihai, de așeară.

Aproape toate navele noastre au revenit în port. În noua situație, cu totul neobișnuită, primim ordinul ca, începând de astăzi, să nu mai deschidem focul asupra avioanelor sovietice.

Vestea armistițiului am primit-o cu mult scepticism. O astfel de „pace” nu promite nimic bun. Mă gândesc la enorma diferență între situația de acum și cea de anul trecut.

Unii, mai inconștienți, se bucură și își fac planuri de întoarcere rapidă la casele lor. Prevăd că vom trece prin timpuri nesigure și grele.

În port se fac pregătiri să se aprindă luminile.

Nemții, până ieri, aliații noștri, privesc spre noi cu ochi în care citești întrebarea: „Ce ați făcut?”. Se pune acum problema plecării lor, dar unde și cum?

Primim ordin să ne pregătim pentru o eventuală operație a nemților contra noastră. Înmarmez și eu oamenii și întărim veghea. La radio se anunță că, la București, nemții atacă. Avioanele lor „Stuka” țin tot timpul orașul sub bombardament. Se dau lupte la Băneasa. Posturile de radio sunt distruse.

În port e liniște. Navele germane sunt singurele care mai activează sporadic. Comandamentele română și german duc tratative pentru părăsirea portului Constanța. Noi așteptăm.

Puitorul de mine „Amiral Murgescu”

25 august. O zi memorabilă! Am trecut la un pas de moarte. Cine se mai aștepta să fim atacați de sovietici? Și totuși...

La ora 10.00, avioanele lor, venind dinspre Cazinou, urmărind un grup de nave germane, de mic tonaj, ce se retrăgeau de la Sulina și începură să intre în port, lansează bombe și saci de grenade.

Nu se dăduse nici o alarmă! Una dintre bombe, sau mai degrabă un sac de grenade, cade pe puntea remorcherului nostru și face explozie. Nava se cutremură violent. Hublourile se fac tăndări. Puntea era murdară de păcură și plină de sfărâmaturi. Se pare că bomba a lovit tancul de păcură. Din fericire, nu s-a declanșat nici un incendiu.

Ordon oamenii să se pună la adăpost pe chei, unde deruta e totală. Nava se înclinase, așa că m-am trezit în păcură și apă, până la genunchi. Strig la toți marinarii, aflați încă pe punte, să părăsească vaporul.

Sunt tras și eu și ajung pe chei. Era și timpul! Remorcherul, avariât grav, se înclină rapid. Catargul, comanda și coșul se frâng și „Basarabia” dispăre în bazinul portului. Toată drama s-a consumat în câteva minute. ■

TATONĂRI COMERCIALE BRITANICE ÎN 1954

Harold Wilson

După moartea lui Stalin, în martie 1953, au existat pentru câteva luni speranțe într-un dezgheț în relațiile Est-Vest. Premierul britanic Winston Churchill a făcut chiar demersuri în acest sens la Washington. La rândul său, Beria, fostul șef al KGB, a început să vorbească despre reunificarea Germaniei și părea pe punctul să renunțe la controlul sovietic asupra R.D. Germane. Ceea ce a și condus – cum i s-a reproșat de către liderii de la Kremlin care l-au înlăturat de la putere – la izbucnirea unei revolte în acea țară în toamna anului 1953.

Firavului dezgheț i s-a pus rapid capăt după arestarea și executarea lui Beria și preluarea puterii de către Hrușciov. Iar în urma înăbușirii revoltelor din Polonia și Ungaria, din 1956, a dispărut, pentru câteva decenii, orice speranță.

Documente de arhivă dovedesc existența unor tatonări făcute în 1953-1954, în capitalele occidentale, pentru reînnoarea unor schimburi comerciale, măcar cu o parte a țărilor blocului sovietic.

LIVIU ȚĂRANU

După 1948 statele europene occidentale și S.U.A. au diminuat drastic relațiile lor economice cu țările din blocul comunist. Practic s-a ajuns ca în cadrul comerțului țărilor din estul Europei ponderea schimburilor comerciale cu țările vestice să fie de doar câteva procente sau chiar mai puțin, ceea ce însemna o imensă ruptură în comerțul european tradițional. Numeroase firme occidentale cușoșteau potențialul comercial al țărilor din estul Europei și erau interesate în importul de materii prime

precum și în exportul unor mașini și utilaje.

Optimism la Foreign Office

Problema principală pentru firmele occidentale era de fapt obținerea licențelor de export pentru instalații și utilaje industriale cerute insistent de către țările de democrație populară. Embargoul impus unor asemenea exporturi era argumentat prin faptul că tehnologia respectivă putea fi folosită în industria de înarmare a țărilor socialiste,

putându-se astfel întoarce contra democrațiilor occidentale. Licențele de export erau eliberate de către guvernele statelor vestice pe baza unor acorduri comerciale încheiate în mod bilateral cu fiecare din țările socialiste.

După încheierea celui de-al doilea război mondial, relațiile economice româno-britanice au fost extrem de reținute. Partea română a exportat în Marea Britanie la începutul anilor '50 unele cantități de cereale, dar prin intermediul Uniunii Sovietice. Importul din această țară se apropia de

o cifră practic neglijabilă. Relațiile s-au menținut la acest nivel până către sfârșitul anului 1953, când a apărut o ofertă britanică pentru discutarea și încheierea unui acord economic româno-britanic. Ea a fost acceptată de către guvernul de la București, care au cerut începerea negocierilor.

Ministrul Comerțului Exterior înainta lui Gh. Gheorghiu-Dej, președintele Consiliului de Miniștri, o notă primită de la Agenția economică a R.P.R. din Londra (29 martie 1954), semnată de reprezentantul comercial român Dinu Vasile. Acesta arăta că „tot mai multe semne ne fac să credem că în urma presiunii exercitate de industriașii și comercianții englezi, autoritățile de aici [Londra - n. n.] sunt preocupate în mai mare măsură cu până acum cu problema comerțului dintre est și vest și cu intensificarea comerțului cu țara noastră. Un număr tot mai mare de comercianți și industriași englezi, chiar unii cu care până acum nu am avut nici o legătură sau unii de la care am cerut diverse oferte fără să ne răspundă, azi ne vizitează și ne oferă mărfuri ca: rulmenți, oțeluri și mașini-unelte pentru care până acum nu primeam nici oferte, sau dacă le primeam ofertele, nu puteam obține licențele de export. Firmele mari ne telefonează întrebând dacă avem vreo cerere pentru mărfuri englezești și ne oferă serviciile lor. Este de remarcat că majoritatea acestora menționează că au fost sfătuiți de Board of Trade sau de băncile lor ca să ia legătura cu noi în vederea stabilirii unui contact, deoarece se așteaptă o ameliorare în posibilitățile de

comerț între R.P.R. și Anglia [...] Pe de altă parte, am aflat de la diferiți businessmeni că Board of Trade (B.O.T.) se interesează ce mărfuri ar putea să fie importate de la noi, cum și ce mărfuri ar putea să fie exportate din Anglia către noi”. Dinu Vasile menționa că în două ocazii consecutive a întâlnit la „recepții pe dl. Ian Moore, secretar general adjunct la Board of Trade, șeful departamentului care se ocupă cu U.R.S.S. și cu țările noastre”, care l-a informat despre contactele dintre ministrul român al Comerțului Exterior, Marcel Popescu, și Legația britanică de la București și a exprimat speranța că în curând vor începe tratativele și „vom sta la aceeași masă în calitate de negociatori”. El spera că va avea ocazia să viziteze Bucureștiul așa cum a avut ocazia să viziteze și Praga, în calitate de șef al delegației engleze care a tratat și încheiat, cu doi ani înainte, acordul cu Cehoslovacia. Cu ocazia acestor discuții neoficiale, „dl. Moore a arătat un optimism care până acum nu l-am observat la dânsul în legătură cu relațiile noastre. A mai menționat că și Foreign Office este multumit de această dezvoltare a lucrurilor și sunt convingși că dificultățile ce au stat în calea unui comerț normal între noi și ei vor putea fi eliminate. A mai menționat că cercurile comerciale engleze sunt foarte interesate în importul unor cereale de la noi și în exportul mărfurilor lor, așteptând cu mult interes normalizarea legăturilor. M-a întrebat dacă am alte informații noi în această problemă și dacă am avea o dorință specială”.

Harold Wilson, fostul ministru al comerțului în guvernul

laburist, a atacat, cu ocazia dezbaterilor din Camera Comunelor, politica guvernului conservator în privința comerțului între Est și Vest. Un mare număr de industriași și comercianți au ascultat dezbaterile și au așteptat ca răspunsul dat de ministrul în funcție al comerțului să fie mai favorabil în sensul de a ușura comerțul între Est și Vest. În treacăt fie spus, asupra lui Harold Wilson au existat ulterior serioase suspiciuni că s-ar fi aflat sub puternică influență a Moscovei. „La această ședință a Parlamentului am fost invitați și noi [reprezentanții comerciali ai țărilor de democrație populară - n. n.] de către deputatul conservator Errol, fratele lordului Varulam, directorul fabricii de cabluri Einfield” - se mai arăta în notă. Declarațiile făcute de ministrul comerțului n-au oferit însă nimic din partea guvernului în privința ușurării listelor de embargo. În schimb, guvernul a declarat că nu are nimic împotriva să discute acorduri cu țările din estul Europei. S-au scos în evidență cele două măsuri financiare care fuseseră introduse recent: prima, includerea țărilor din Est în zona lirei transferabile și a doua, noua hotărâre a lui Export Credit Guarantee Department pentru acceptarea asigurării creditelor acordate acelor țări, ceea ce însemna că guvernul englez căuta să vină în ajutorul comerțului între Est și Vest prin aceste căi indirecte.

Cresc acțiunile românești

Asociația nelucrative a unor industriași și comercianți denumită The Progressive Business Men's Forum a

organizat o masă, la care au rostit discursuri J.B. Scott, directorul fabricii Crompton, Parkinson, conducătorul delegației oamenilor de afaceri care vizitaseră recent U.R.S.S., și Harold Wilson. Inițial, masa a fost organizată pentru 60-70 persoane. Ulterior organizatorii au mai primit încă 250 cereri. În final, au participat 200 persoane reprezentând cele mai mari firme industriale și comerciale (o mare parte din ele neavând până atunci nici o legătură cu țările din Est). Între invitați s-a aflat și Dinu Vasile. Harold Wilson a repetat pe scurt cele spuse în Parlament și a cerut businessmanilor să exercite presiuni asupra guvernului pentru normalizarea comerțului între Est și Vest, pentru revizuirea listelor strategice și ușurarea restricțiilor. J.B. Scott a prezentat un raport asupra călătoriei lui la Moscova îndemnând pe oamenii de

afaceri britanici să inițieze legături comerciale cu țările comuniste cu care el a avut o experiență foarte bună.

După ce s-a terminat masa „au venit la mine – scria Dinu Vasile – o serie de reprezentanți ai diferitelor firme, spunând că au auzit că se vor ușura condițiile în comerțul cu noi și că ei vor să stabilească legături cu noi; mulți dintre ei s-au arătat a fi interesați de problema conservelor sau alte alimente; unii s-au interesat de chimicale, iar alții despre posibilitățile de export a mărfurilor engleze ca mașin-unelte, unele oțeluri, rulmenți și alte articole pentru care, după cum au spus ei, au auzit că în curând se vor da licențe de export”.

Trebuie spus că toate aceste tatonări aveau loc în momentul în care negocierile pentru încheierea acordurilor dintre Marea Britanie cu Polonia și Ungaria erau în curs.

Este interesant de remarcat și faptul că acțiunile și valorile ungurești vechi cotate la bursă suferiseră o scădere, odată cu începerea negocierilor. Probabil – susține același reprezentant român la Londra – „a contribuit la această scădere și faptul că zona transferabilă a lirei sterline nu s-a extins și asupra R.P. Ungare. Comercianții spun că aceste fenomene se datoresc aceluiași fapt și anume că nu se prevede în City o înțelegere rapidă cu ungurii. Acțiunile românești vechi se cotează la bursă la prețuri ferme și chiar unele au înregistrat puține urcări [...]”.

Până la urmă, totul s-a limitat la asemenea tatonări. Poate că vor apărea noi documente de arhivă, care să ne lămurească mai bine asupra contextului în care s-au produs și asupra elementelor concrete ce au dus la suspendarea contactelor. ■

Din vechi stirpe cărturărească

În cabinetul de la etajul întâi al Bibliotecii Academiei Române sau în „chilia” din Cabinetul de Manuscrise, poate fi întâlnit întotdeauna cu un manuscris vechi de câteva secole în față, sau cu o carte rară, sau cu un teanc de documente medievale. Aplecat deasupra lor, cu mîgala și pasiunea cu care scriitorii mănăstirești, învățați călugări, caligrafiau manuscrise, copiau cronici, alcătuiau cărți...

Domnul profesor Gabriel Ștrempel, director general al Bibliotecii și membru de Onoare al Academiei Române, la cei 75 ani împliniți în această lună (s-a născut la 8 septembrie 1926, în comuna Pomi, județul Satu Mare) trudește cu pasiune la editarea scrierilor unor cărturari din alte vremi.

Dincolo de zecile și zecile de studii, de nenumăratele articole (unele dintre ele publicate și în *Magazin istoric*), acum, când temeinice tomuri s-au adunat, se pot vedea direcțiile urmărite: studierea vechilor manuscrise; ediții critice din cronicari; îndrumarea alcătuirii unor necesare bibliografii.

Nu permite spațiul enumerarea lungului șir de lucrări. Se cuvin consemnate totuși câteva. Mai întâi, *Catalogul manuscriselor românești*, vol. I-IV, 1978-1992, primul corpus integral al celui mai mare fond de manuscrise din țară (aproximativ 80 la sută din cultura medievală scrisă), păstrat la Biblioteca Academiei. Apoi, edițiile din Antim Ivireanu (1972, premiul revistei *Manuscriptum*), Nicolae Costin (1976, Premiul „T. Cipariu” al Academiei), Ioan Neculce (1982, 1986), Axinte Uricariu (2 vol., 1993, 1994), *Cronografele românești* (traducere din greacă de Pătru Danovici, 2 vol., 1998-1999).

Însoțim urările noastre de sănătate, viață lungă și cu acelea de a realiza proiectele la care lucrează.

La mulți ani!

Ioan LĂCUSTĂ

SIGHET - 2001

DUMITRU BĂLAN

În zilele de 13-15 iulie 2001 Fundația Academia Civică și Memorialul Victimelor și al Rezistenței, cu sprijinul Fundației Hanns Seidel, au organizat la Sighetu Marmatei al IX-lea Simpozion internațional consacrat problemelor importante de istorie contemporană a țărilor aflate timp de o jumătate de veac sub regimuri comuniste, instaurate în contextul prezenței trupelor sovietice pe teritoriile lor.

La ceremonia de deschidere, după alocuțiunea Anei Blandiana, președintă de onoare a Academiei Civice, s-au citit două mesaje din partea președintelui Republicii Cehe, Vaclav Havel, și a președintelui Senatului Parlamentului Republicii Cehe, Petr Pithart, care au salutat reuniunea, considerând-o o contribuție „la păstrarea memoriei comune a faptelor îngrozitoare comise în perioada regimului comunist și la transmiterea acestei mărturii-avertisment generațiilor următoare” (V. Havel).

Despre importanța manifestării de la Sighet au vorbit cu emoție Michel Thomas Penette, coordonator al programului „Itinerare culturale” al Consiliului Europei, Stéphane Courtois, autor al *Cărții negre a comunismului* (tradusă și în limba română), Șerban Rădulescu-Zoner, președinte al Alianței Civice.

S-au lansat volume apărute în acest an la Fundația Academia Civică (prezentate de Romulus Rusan), dar și la alte edituri, ca, de pildă, Editura Enciclopedică (*Ultima carte* a lui Anton Golopenția, decedat în închisoare).

În continuare au fost inaugurate cele cinci săli noi ale Muzeului din Memorial: „Rezistența anticomunistă în țările est-europene” (altele decât România), „Distrugea partidelor democratice”, „Ilie Lazăr maramureșanul”, „Mișcările din Valea Jiului din 1977 și de la Brașov din 1987”, „Securitatea între 1948 și 1989”.

Tot în prima zi a simpozionului, la gropile comune din Cimitirul Săracilor, cunoscut și sub numele de Cearda, cimitir declarat prin legea 10/1997 „Ansamblu de interes național”, a fost oficiată o slujbă religioasă de pomenire a victimelor închisorii sighetene.

Cele 121 de comunicări înscrise în program s-au concentrat în jurul temei generale *Anii 1961-1972. Țările Europei de Est între speranțele reformei și realitatea stagnării*. În patru ședințe ale celor două sesiuni (printre moderatori s-au numărat Șerban Rădulescu-Zoner, Romulus Rusan, Mircea Carp, Sanda Stolojan, Ioana Boca, Sanda Golopenția, Marius Oprea, Anatol Petrencu, Paul Michelson, Peter Weis) istorici, oameni de știință și cultură din România, Bulgaria, Cehia, Elveția, Franța, Germania, Republica Moldova, Olanda, Polonia, Rusia, Slovacia, S.U.A., Ucraina au dezbătut aspecte privind lagărul comunist din anii '60, bipolarizarea sistemului comunist, conflictul sovieto-chinez, România și criza rachetelor din Cuba, zidul Berlinului, ca expresie maximă a războiului rece, rapoartele diplomatice de la Ambasada română din Pekin (1961-1964), ipocrizia comunismului român (de la încercările de reeducare la deschiderea închisorilor politice), încheierea colectivizării în România, „contratimpul românesc” între inerția stalinistă și încercările de liberalizare, România de la *Declarația de Independență* (1964) la *Tezele din Iulie* (mica revoluție culturală de la București din 1971), începutul

comunismului dinastic românesc etc.

Sesiunea a treia (comună), intitulată *Anul 1968 în Cehoslovacia și celelalte țări ale lagărului comunist*, a fost o masă rotundă, organizată în colaborare cu Ambasada Republicii Cehia, Centrul Cultural Ceh și Institutul Polonez din București. Peter

Imagine din interiorul închisorii

Kopecký și E.S. Jaromír Plíšek, ambasadori ai Slovaciei și respectiv Cehiei la București, au relevat aspecte necunoscute despre relațiile dintre A. Dubček și G. Husák în august 1968 și despre necesitatea purificării morale a societății zilelor noastre.

Pavel Začek, de la Institutul praguez de cercetare a crimelor comunismului, a vorbit despre însemnătatea studierii arhivelor fostei securități cehoslovace ca poliție politică (numeroase fișiere ale agenților și informatorilor au fost distruse în 1968) și și-a cucerit auditorul prin referirile sale concrete la Legea lustrăției, adoptată de Parlamentul ceh. Pline de semnificații au fost și mărturiile despre Cehoslovacia anului 1968 ale lui Romulus Rusan, Alexandru Ionescu (București), Pierre Vallino (Paris) sau ale foștilor disidenți Petruška Sustrová (Praga) și Miroslaw Chojecky (Varșovia).

Pe baza unor surse documentare noi, cercetătorul moscovit Aleksandr Stikalin a prezentat comunicarea *Primăvara de la Praga*

din 1968 și reacțiile U.R.S.S. și ale statelor est-europene aliate, Jiří Hoppe (Praga) – România și Cehoslovacia în anul 1968, Kurt Treptow (profesor la Universitatea ieșeană) – *Iarna disperării: Jan Palach și colapsul „Primăverii de la Praga”*, Liuboše Valentová (profesoară de limba și literatura română la Universitatea din Praga) – *Reflecții literare ale anului 1968* ș.a.

Conform promisiunii organizatorilor, comunicările celui de al IX-lea Simpozion vor vedea lumina tiparului până la sfârșitul acestui an. Ediția jubiliară din 2002, consacrată perioadei 1973-1989, va consemna, după cum a subliniat Ana Blandiana, la conferința de presă de la încheierea lucrărilor (din 15 iulie), „un deceniu de eforturi depuse pentru aflarea adevărului”. Scriitoarea a reiterat în final o mai veche afirmație ce-i aparține și care are valență aforistică: „atâta timp cât justiția nu a reușit să fie o formă de memorie, noi am încercat să facem din memorie o formă de justiție”. ■

Eveniment

PRAGA PALATELOR

Imagine de la vernisajul expoziției

Vltavei ceva din eleganța, noblețea, originalitatea și ținuta artistică armonioasă a unor superbe clădiri ale capitalei ceh, socotite de mulți cel mai frumos oraș al Europei. Miniexpoziția prezentată la București a fost oferită de Ministerul de Externe al Republicii Ceh, alcătuită de Centrul Ceh și găzduită de Muzeul Municipiului București, la Palatul Suțu.

Capitala Cehiei oferă în această vară (până la 28 octombrie) o mare expoziție ce prezintă cultura și arta secolelor XVII și XVIII și amprenta lor asupra vieții de zi cu zi. Organizată de Galeria Națională a orașului și găzduită de câteva palate, menifestarea, intitulată „Gloria Cehiei baroce”, este o oglindă a acestui stil, folosit în epocă drept instrument al propagandei religioase.

O colecție de 45 fotografii aparținând unui cunoscut artist ceh, Vladimir Uher, a redat bucureșteanului care n-a ajuns în lunile iunie și iulie pe malurile

Milena PETROVA,
Centrul Ceh, București

IDEALUL FEMININ AL LUI HITLER

Chiar dacă de importanță mai degrabă marginală pentru studiile istorice privind cel de-al treilea Reich, tema „Hitler și femeile” atinge coarda sensibilă a fiecăruia dintre noi: relația „bărbat-femeie”. Hitler, care a reușit să hipnotizeze o națiune întreagă, instaurând cel mai barbar sistem al lumii civilizate, a avut o viață particulară deliberat ținută în secret.

Picturi executate de Führer

R. BERGMANN (Frankfurt am Main)

De la bun început național-socialismul a fost ideologia unei comunități militante de bărbați, care n-au oferit loc femeii în rândurile lor. Portretul ideal era cel al bărbatului „erou”, chipeș, cu pieptul vânos, cu fața luminată de soare, privind cu încredere în viitor și având alături femeia blondă, cu ochi albaștri, cu sâni mari, senină și cu numeroși copii în jurul ei, concepuți cu zel patriotic. Poziționarea socială a femeii, a acestei femei „ideale”, a rezultat, pe de o parte, din relația sentimentală problematică în care Hitler s-a aflat dintotdeauna cu femeile, pe de alta, din ideologia național-socialistă, dușmană a emancipării, marcată de un puritanism rural, retrograd. Ceea ce nu înseamnă că ea nu a acordat atenție maselor de femei, că sprijin pentru regim. Dimpotrivă!

Liric vs arhitectural

În postura de „Führer”, Hitler a fost minuios construit, pe baza studierii atente a stărilor de spirit individuale și colective, prin punerea în mișcare a unei mașinării psihologice ce scutea oamenii, bărbați și femei, de orice răspundere pentru ceea ce se întâmpla, de orice obligație de a reflecta și evalua rațional o situație.

Personajul „Führer” a exercitat o atracție „erotică” asupra femeilor germane, astfel explicându-se entuziasmul lor debordant,

adesea extatic. Unii analiști constatau că Hitler, în ovația maselor, în euforia rostriilor sale, când se debarasa de crâmpărea și starea de depresie ce-l caracterizau, trezea în femei imaginea unei „virilități neconsumate”, așteptând a fi eliberată. El însuși aprecia că expresia „MEIN Führer” (al meu...) – devenită mod îndoeobște utilizat pentru a i se adresa sau a vorbi despre el – „a marcat femeile”.

Propaganda național-socialistă a luat în calcul ceea ce se chema „rolul erotismului” și a exploatat cu succes disponibilitatea femeilor de a iubi, de a se entuziasma, de a se supune bărbatului admirat. Alfred Rosenberg, ideologul nazismului, aprecia că femeile gândesc „liric”, în timp ce bărbații „arhitectural”. Hitler trebuia deci să rămână celibatar, „liber”, al tuturor. Încă din 1919 Dietrich Eckhard, viitorul mentor al lui Hitler, lansase această idee, deoarece – cum spunea el – „așa vom câștiga muierile”.

Marile adunări erau minuțios regizate, ca număr de participanți, câteodată sute de mii, cu păduri de drapele ce fluturau în vânt, cu ritmul răsunător al marșurilor, cu apariția voit întârziată a lui Hitler, în centrul luminii reflectoarelor. Totul pus în slujba adormirii rațiunii, a creării unei „paralizii mentale”, astfel încât femeile reacționau conform planului.

Discursurile Führerului erau și ele la fel de bine pregătite, cu lozinci simple, pe înțelesul

tuturor, repetate, cu o intensificare gradată a tonului, cu o gestică corespunzătoare, patetică, amenințătoare. El spunea că prin „luarea în considerare a tuturor slăbiciunilor omeniești, această tactică trebuie să ducă, matematic, la succes”; căci „masa este un animal, care își ascultă instinctele”.

Femeilor li s-a hărăzit rolul de a procrea, pentru „păstrarea purității rasiale”, pericolită de „democrație, liberalism și parlamentarism”. Se considera că bărbatul și femeia sunt de la începutul lumii două ființe diferite, cu funcții la fel de diferite. În acest spirit, la 23 aprilie 1933, s-a emis „Legea contra suprapopulării școlilor și universităților”, care prevedea pentru femei un procent maxim de 10 la sută în învățământul superior.

Poligamia salvatoare

După pierderile suferite pe front, în 1943, cadre suspuse au elaborat proiecte pentru perioada postbelică, care de care mai fanatico-fantasmagorice, corespunzând concepțiilor lui Hitler, deoarece s-a calculat că, după război, vor rămâne trei-patru milioane de femei văduve sau nemăritate. În consecință, trebuia găsită soluția ca ele să poată avea copii, din sămânța bărbaților germani aflați la dispoziție. De aceea s-a preconizat căsătoria „nu cu o singură femeie, ci și cu două, aceasta ca și copiii ei urmând să poarte numele soțului, respectiv al tatălui”. Hitler afirmase că „și după războiul de 30 de ani s-a admis poligamia și prin copiii ilegitiți s-a înălțat un popor”. Heinrich Himmler a susținut și el proiectul întru înmulțirea națiunii pe această cale. Prin „Ordonanța din 28 octombrie 1939”, el se adresa membrilor SS și Poliției, chemându-i să zămislească copii, chiar și în afara căsătoriei. Deci încă de la începutul războiului. De altfel considera monogamia drept „o invenție diabolică” a bisericii catolice.

Ernst Kaltenbrunner, șeful Siguranței Reichului, a mers și mai departe, declarând că

ar trebui ca „toate femeile necăsătorite și cele căsătorite, în cazul în care nu au patru copii, să nască până la vârsta de 35 de ani patru copii, cu bărbați germani curați din punct de vedere rasial. Orice familie care are deja patru copii trebuie să-i acorde bărbatului libertatea pentru o asemenea acțiune.” Sototind că proiectul ar putea suscita rezistență, s-a hotărât publicarea lui numai după război. Himmler, Kaltenbrunner, Martin Bormann n-au așteptat însă sfârșitul războiului, ei și-au luat, chiar dacă neoficial, „o a doua soție”, de obicei secretară, cu care au și avut copii. Bormann chiar cu aprobarea soției.

Soția și copiii - la locul de muncă al tatălui

Pentru a înregimenta femeile în ordinea instaurată, regimul nazist n-a lăsat nimic la voia întâmplării; a integrat toate categoriile, de toate vârstele, în structuri organizatorice bine coagulate în organizații unde au fost intens îndoctinate. În felul acesta masele de femei au devenit un sprijin important al regimului aflat la putere.

Să amintim doar de cele 240 000 femei care, între 1939-1945, s-au căsătorit cu membri ai SS-ului. Ele formau, ca și soții lor, o „elită” a societății, fiind în prealabil riguros supuse unei „trieri rasiale”, conform ordinelor lui Himmler. În primul rând trebuiau să ateste că sunt fecunde. Himmler însuși, scund de statură și nesemnificativ, nesportiv, visa să „fabrice” cu ajutorul lor o „pătură superioară aleasă”, o „aristocrație nazistă”, menită să domine lumea.

În „Ordinul privind logodna și căsătoria” SS-iștilor se prevedea obligativitatea lor de a înainta în prealabil o cerere. Viitorul cuplu completa un „chestionar rasial”, cu fotografii anexate, menite să fie „o oglindă a fizicului și psihicului lor rasial”. Logodnica trebuia să aducă și dovada că a urmat un „curs de maternitate” de șase săptămâni. Această practică a dăinuit până la sfârșitul războiului. Obsedat de aplicarea riguroasă a dispozițiilor, Himmler a examinat personal, numai până la 3 decembrie 1939, un număr de 13 788 cereri.

Soțiile SS-iștilor au fost legate sentimental și ideologic de această organizație. Conform promisiunilor lui Himmler, ele așteptau ca după „câștigarea războiului” să primească gospodării și pământuri în estul cucerit. Multe dintre ele și-au vizitat soții și au rămas un timp mai scurt sau mai lung la „locul lor de muncă”, în gheto-uri, lagăre de concentrare și exterminare, pe front, cazate împreună cu copiii lor, în cele mai bune condiții, cu maximum de confort, în imediata apropiere a locului unde aveau loc, oră de oră, cele mai oribile crime. Copiii aveau acces

în birourile taților, în incinta fabricilor morții. Soțiile, convinse ideologic, au aprobat întru totul ceea ce se petrecea adesea chiar sub ochii lor, sperând ca, pe lângă avantajele imediate de care se bucurau, soții lor să fie promovați. Chiar dacă prin mutarea, într-un post mai bun, într-un alt lagăr!

În consecință, ele se arătau la fel de „tari” ca și ei. Lipsa oricărui sentiment de omenie, de milă în executarea ordinelor, date sau primite, era socotită o calitate fundamentală. Se înscria în spiritul celor spuse de Himmler la 3 octombrie 1943, la Poznan, despre atitudinea față de „tot ce este străin popoarelor germane”: „Puțin îmi pasă cum le merge rușilor, cum le merge cehilor. Vom lua ceea ce există ca sânge bun în aceste popoare, chiar dacă va fi necesar să le răpim copiii și să-i creștem la noi. Dacă celelalte popoare trăiesc în bunăstare sau crapă de foame mă interesează numai în măsura în care avem nevoie de sclavi, pentru cultura noastră, altfel nu...”. În esență, porunca biblică „nu ucide” a fost înlocuită, cu succes, în „ucide”!

Îndrăgostite nebunește

Între 1940 și 1945 la Auschwitz au activat 7 000 de SS-iști, care, cu familiile lor, au constituit o colonie, dotată cu grădiniță, cafenea, cinematograful, bibliotecă, un hotel pentru oaspeți, un abator și depozit frigorific. Fumul cuptoarelor – unde au pierit 900 000 evrei, 70 000 polonezi creștini, 21 000 țigani și 13 000 prizonieri sovietici – nu îi deranja defel. Nici aici și nici în celelalte lagăre. Totalul morților s-a ridicat la 3 894 305 copii, femei și bărbați de toate vârstele.

Adultul de adulți (pp. 44, 45), dar și de copii

Să mai adăugăm numărului soțiilor SS-iștilor și pe cele 10 000 femei încadrate în „Corpul de asistență” SS, pe cele 15 000 din Poliție și un număr mare în aparatul administrativ al trupelor de ocupație: aproape 8 milioane femei activizate în organizațiile de masă...

Este numai o secvență a tabloului în care s-a defășurat relația Hitler-Eva Braun, iubita lui mulți ani și soția lui timp de 24 ore. Acest fundal nu trebuie uitat, căci în timp ce la reședința lui Hitler se dansa, se flirta și curgea șampanie, iar Eva Braun îi scria acestuia scrisori tandre, de dragoste, în jur curgeau șiroaie de sânge.

De la începutul carierei sale, Hitler a găsit admiratoare fervente, care au sprijinit ascensiunea sa politică. În 1926 NSDAP-ul era falimentar din punct de vedere financiar. Desperat, Hitler a amenințat că se sinucide, dar la intervenția Ilsei Bruckner, soția editorului Hugo Bruckner, industriașul Emil Kirdorf a salvat partidul. La insistențele ei, soțul i-a plătit lui Hitler chiria și i-a pus la dispoziție palatul lui, pentru primirea oaspeților. Helena Beckstein, soția fabricantului de pian, l-a introdus în societatea exclusivistă a Berlinului și i-a cumpărat un Mercedes. Baroneasa Lilly von Abeg a pus la dispoziția NSDAP-ului încă din 1923 vastul ei apartament.

Tot pentru a-i lărgi platforma relațiilor în înalta societate, mai cu seamă spre marii industriași, a acționat și Victoria von Dirksen, soția viitorului ambasador la Londra, care i-a oferit prilejul de a conferența la selectul „Club național berlinez”. Ziarul social-democrat *Münchener Post* scria în 1923 despre „femeile îndrăgostite nebunește de Hitler”, bătându-și joc de numeroasele lui protectoare, „care îi ascultau discursurile, extaziate, cu ochii în lacrimi”. Ca represalii, în noiembrie 1923 bande naziste au distrus birourile redacției. ■

(Va urma)

DENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Alexandru Madgearu – ROMÂNII ÎN OPERA NOTARULUI ANONIM.**

Fundația Culturală Română, Cluj-Napoca, 2001, 259 pp.

● **Cristian Luca – PETRU CERCEL, UN DOMN UMANIST ÎN ȚARA ROMÂNEASCĂ.**

Editura Militară, București, 2000, 158 pp.

● **Andrei Șiperco – RELATII ROMÂNNO-ELVEȚIENE ÎN ANII CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL (1939-1944).**

Editura Enciclopedică, București, 2001, 271 pp.

● **NOUVELLES ÉTUDES D'HISTOIRE. X. PUBLIÉES À L'OCCASION DU XIXe CONGRÈS INTERNATIONAL DES SCIENCES HISTORIQUES OSLO, 2000.** (Volume publié par les soins de Dan Berindei, Ștefan Ștefănescu, Constantin Bușe).

Editura Academiei Române, București, 2000, 194 pp.

● **LUMINĂ LINĂ. REVISTĂ DE SPIRITUALITATE ȘI CULTURĂ ROMÂNEASCĂ.**

Institutul Român de Teologie și Spiritualitate Românească, Capela Sf. Apostoli Petru și Pavel, New York, nr. 1,2/2001.

● **Ioan Părean – ORLAT, FILE DE ISTORIE.**

Editura Constant, Sibiu, 1999, 289 pp.

● **Grigore Chiriță – ORGANIZAREA INSTITUȚIILOR MODERNE ALE STATULUI ROMÂN (1856-1866).**

Editura Academiei Române, București, 1999, 171 pp.

● **CRONOGRAF. TRADUS DIN GRACEȘTE DE PĂTRASCO DANOVICI** (ediție îngrijită și cuvânt înainte de Gabriel Ștrempeț; studiu introductiv de Paul Cernovodeanu).

Editura Minerva, București, 1998, vol. I – 276 pp., vol. II – 399 pp.

● **Iulia Maria Cristea – ÎN ȚARA SURĂSULUI – THAILANDA.**

Editura Libra, București, 2000, 328 pp.

● **CONVORBIRI NETERMINATE. CORNELIU MĂNESCU ÎN DIALOG CU LAVINIA BETEA.**

Editura Polirom, Iași, 2001, 354 pp.

● **Luchian C. Deaconu, Otilia E. Gherghe – CRAIOVA 1859-1878. DE LA ALEXANDRU IOAN CUZA LA CAROL I.**

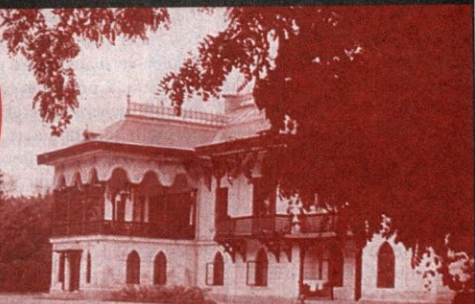
Editura SITECH, Craiova, 2000, 356 pp.

● **Pierre Riché, Philippe Le Maitre – INVAZIILE BARBARE** (traducere, cuvânt înainte și note: Ecaterina Lung).

Editura Corint, București, 2000, 149 pp.

Vechi conace boierești

MĂNEȘTI

O imagine a conacului, iar în medalion (de la stânga la dreapta):

Jean Callimachi, Maria Văcărescu, Alexandru Callimachi și Ana Maria Văcărescu

NARCIS DORIN ION

Situată în Câmpia Ploieștilor, pe malurile Prahovei și Proviței, moșia Mănești aparține încă din secolul XVII familiei de la care își luase și numele. La mijlocul veacului trecut, moșia și conacul de la Mănești se aflau în posesia lui Dumitru Mănescu-Filitti și a soției sale Elena, fiica unui doctor cunoscut, Apostol Arsachi. În 1863, fiica lor, Maria Mănescu-Filitti, s-a căsătorit cu Theodor C. Văcărescu (1842-1914), general, diplomat și om politic a cărui personalitate a mai fost evocată de *Magazin istoric* (nr. 4-6/1988 și 5-9/1993).

În scurtă sa povestire memorialistică *Moravuri de altădată*, vorbind despre bunicul generalului, marele ban Theodor Văcărescu (1778-1853), po-

reclit „Furtună“, Ion Ghica afirmă că acesta „era foarte bogat, putred de bogat, dar zgârcit, foarte zgârcit și banii săi îi specula cu dobândă... Se zice că la moartea sa, în pivniță la dânsul, unde nimeni nu îndrăznea să intre nici ziua nici noaptea, de frica stafiei, s-ar fi găsit butoaie pline tot cu galbeni chesaro-crăiești de Austria, drepti la cumpănă, ferecați cu zimți și negăuriți“.

Sub impresia Peleșului

Moștenind o frumoasă avere, nepotul său Theodor Văcărescu și-a putut face studiile militare la Berlin (1858), unde a urmat apoi și Facultatea de litere. A intrat în armată,

devenind, în 1863, ofițer de ordonanță al domnitorului Alexandru Ioan Cuza. După lovitura de stat din 1866, pe care a combătut-o vehement, timp de patru ani a fost prefect al județului Prahova, iar în 1870 a fost trimis de guvernul român la Berlin pentru a reprezenta țara în faimoasa afacere a căilor ferate concesionate lui Strousberg. Un an mai târziu, îl găsim ca agent diplomatic în Serbia, pentru ca în 1873 să revină în țară, îndeplinind, până în anul 1881, funcția de mareșal al Curții domnitorului Carol I.

A participat la războiul pentru cucerirea independenței din 1877-1878, având gradul de căpitan (zece ani mai târziu a publicat cunoscuta sa lucrare în două volume *Luptele româ-*

nilor în rezelbul din 1877-1878, operă premiată de Academia Română și tradusă în limba germană de Mitte Kremnitz în 1888).

După 1881, Theodor Văcărescu s-a retras de la Curtea regală și a reintrat în diplomatie, reprezentând Regatul Român la Bruxelles (1882), Roma (1885) și Viena (1888). La cumpăna celor două veacuri, a fost deputat și senator de Prahova în mai multe rânduri. Să amintim și faptul că s-a aflat printre membrii fondatori ai Ateneului Român.

În perioada cât a fost mareșal al Curții domnitorului Carol I (1873-1881), Theodor Văcărescu a supravegheat lucrările de construire a castelului Peleş din Sinaia. Cele

văzute aici i-au servit drept model pentru reconstruirea conacului său de la Mănești. Lucrările au început în 1882 și au durat zece ani, în 1892 făcându-se inaugurarea noii reședințe. Cum în această perioadă generalul se afla mai mult în străinătate, cu supravegherea lucrărilor s-a ocupat fiul său, Radu Văcărescu.

În 1892 a fost construită și biserica din parcul conacului. Pentru ridicarea acesteia, Theodor Văcărescu a apelat la serviciile arhitectului francez Paul Gottreau, care a realizat planurile după sugestiile

care se ajungea printr-o scară de lemn.

Atât la interior cât și la exterior clădirea fusese bogat decorată. La interior, impresiona cele două holuri vaste, de la parter și etaj, prin care se realiza accesul în camere și saloane. Holurile erau decorate cu lambriuri sculptate din lemn de stejar și faianțe colorate. La etaj se ajungea prin intermediul a două scări interioare din lemn masiv, plasate fiecare în câte una din cele două aripi ale conacului, ambele flancând holul mare de la etaj. Vitraliile, reprezentând chipuri umane sau diferite compoziții geometrice și blazoane nobiliare românești, au fost executate de pictorul R. Ziegler, care lucrase și la castelul Peleş. La realizarea plafoanelor s-a utilizat lemnul sculptat, iar saloanele erau decorate cu picturi murale, stucaturi de mare rafinament, sculpturi în lemn, policandre, mobilier de artă și tablouri prețioase.

Pe frontispiciul conacului s-au gravat două strofe ce povesteau istoria familiilor Mănești și Văcărești. Există și o „Sală a strămoșilor“, în care generalul Văcărescu adunase obiecte de familie. Tot generalul, mare bibliofil, strânsese la conacul din Mănești una din cele mai mari biblioteci private din acea vreme, cu rarități bibliofile ce au fost risipite și distruse după 1947. În parcul conacului se afla o fântână artezană, iar în fața clădirii erau dispuse mai multe statui, dintre care una îl reprezenta pe Ienăchiță Văcărescu (bustul se

Trei imagini cu splendidele interioare ale conacului (și în p. 49) realizate după cutremurul din 1940. (Autorul mulțumeste d-nei Alexandra Callimachi-Reininger și d-lui Dimitrie Callimachi pentru fotografiile puse la dispoziție)

conacului său Lecomte du Nouy. Pictura interioară a fost încredințată lui Nicolae Vermont.

Conacul, de mari dimensiuni, avea un plan simetric, pe trei nivele (subsol, parter și etaj), la extremități cu două terase cu arcade susținute de coloane din lemn sculptat. Cele două terase încadrau turnul central, care avea în vârf un foișor, la

află azi la Muzeul scriitorilor târgovișteni).

Parcul era înconjurat cu un gard de cărămidă și avea două intrări monumentale: una ducea, printr-o alee străjuită de arbori falnici, direct la conac, cealaltă într-o curte interioară formată de fostele atenanse (clădiri deosebite și acestea, adăpostind astăzi Preventoriul TBC din Mănești).

O nuntă ca-n povești

Generalul Theodor Văcărescu și Maria Mănescu au avut un singur copil, pe Radu Văcărescu. A fost o figură interesantă a vremii sale. Pana acică a lui Constantin Argetoianu i-a schițat un portret pe cât de concis pe atât de colorat: „Radu Văcărescu a avut epoca lui. Bărbat frumos, elegant și distins, a făcut la plume et le beau temps [a fost mare și tare] prin anii 1890. Îl căsătorise muma-sa cu fata și moștenitoarea lui Cazotti, arendaș și cămătar multimilionar. A mâncat banii cu lingura, întreținând femei (Hortanse Patzouris, născută Suditu, l-a costat o avere), casă luxoasă, echipaje senzaționale și paraziți. Douăzeci de ani lumea petrecerilor din București s-a învățat în jurul lui. Rămăs vâdov tânăr, s-a reînșurat cu Janne Lahovari (fiica lui Ion Lahovari, sora Marthei Bibescu), care a murit și ea după câțiva ani. Generos, mână spartă, familia a putut totuși scăpa jumătate din averea lui Cazotti pentru fiică-sa, Anne Maria Callimachi“.

Așadar, din căsătoria lui Radu Văcărescu cu Maria Cazotti s-a născut o fată – Ana Maria Văcărescu, măritată în 1911 cu Jean Callimachi. Aceasta a moștenit jumătate din averea mamei sale (moartă la puțin timp după naș-

19 iunie 1911:
nuntașii în fața bisericii conacului din Mănești

terabile desfășurate în conacul de la Mănești.

Ceremonia religioasă s-a desfășurat în biserica din parcul conacului și a fost oficiată de

terea ei) și a bunicului ei matern, Procopie Cazotti, al cărui conac mai dănuie și azi pe dealul din satul Casota, comuna Glodeanu-Siliștea, județul Buzău. După reforma agrară din 1921, moșia Mănești a fost limitată la 660 de hectare, dar Ana Maria și Jean Callimachi mai posedau 970 hectare de la Gheboia (Dâmbovița) și 16 000 hectare la Buliga (Ialomița).

J. Callimachi de la Stâncești (Botoșani) era un „moldovean de viță veche, boier desăvârșit, unul dintre ultimii de la belle époque, nu prea înalt, gras, chel, cu țicălie, elegant“, cum îl prezenta un contemporan de-al său.

Nunta lor, desfășurată în ziua de 19 iunie 1911, a fost unul din evenimentele mondene memo-

episcopul Nifon al Dunării de Jos, răspunsurile fiind date de corul Bisericii Domnița Bălașa din București, sub conducerea compozitorului Dumitru G. Kiriac.

La ceremonie au luat parte buncii miresei, generalul Theodor Văcărescu și soția sa Maria, socrul mic Radu Văcărescu, fratele mirelui, prințul Alexandru Callimachi, prințesele Ralu și Ema Callimachi, prinții Leon Cantacuzino și Leon Ghica, prințul Valentin Bibescu și soția sa Martha, numeroși frunțași ai vieții politice: George Grigore Cantacuzino, Ioan Lahovari, Alexandru Marghiloman, Nicolae Filipescu, Henri Catargi ș.a.

Biserica a fost împodobită cu flori de crin și trandafiri albi.

Pentru a imortaliza evenimentul, a fost invitat la Mănești fotografii Casei Regale, Klingsberg, proprietarul atelierului fotografic „Julietta”.

După terminarea ceremoniei religioase, în curtea conacului a fost întinsă o masă pentru 300 de țărani ai satului. În fața lor, generalul Văcărescu a anunțat că „nepoata sa, cōconița Ana Maria, în amintirea copilăriei ei pe care a petrecut-o în acest sat, Mănești, și mai ales în amintirea zilei de astăzi în care, înaintea alturului, dânsa a devenit domnița Ana Maria Callimachi, a hotărât să dăruiască acestei comune Mănești 2 000 de lei, cu care – cu ceea ce se va da și de la Casa Școalelor – să se clădească aici un local de școală în care fiii lor să se lumineze și să-și înalțe sufletul spre a deveni, când vor fi mari, oameni vrednici și cinstiți, trăind cu toții în pace și bună înțelegere”.

Apoi, în vreme ce fetele și flăcăii se prindeau în horă în jurul lăutarilor, cortegiul înalților nuntași a intrat în conac, unde, după obiceiul bătrânesc, mirele și mireasa erau așteptați în prag cu icoana de către principii Alexandru și Maria Callimachi. În sufragerie s-a servit un „dejeuner dinatoire” pentru 60 de persoane. La ora 16, trăsurile și automobilele au fost trase la scară, spre a conduce oaspeții la București, Ploiești sau Sinaia.

Ana Maria Callimachi a intrat în posesia deplină a conacului de la Mănești abia în 1936, după moartea tatălui său,

Radu Văcărescu. Moment nefericit, deoarece ea se afla în America, iar soțul ei Jean Callimachi, grav bolnav, era internat într-un șanatoriu din Viena.

Sic transit...

Cam din această epocă a început și declinul vieții la conac. Din căsătoria Anei Maria Văcărescu (decedată în 1972) cu Jean Callimachi (mort în 1940) au rezultat doi copii: un băiat, Teodor Callimachi (1912-1935), dispărut într-un accident stupid la Atena, și o fată, Roxana Zenaida, cunoscută mai ales sub diminutivul de Pussu Callimachi (1918-1978).

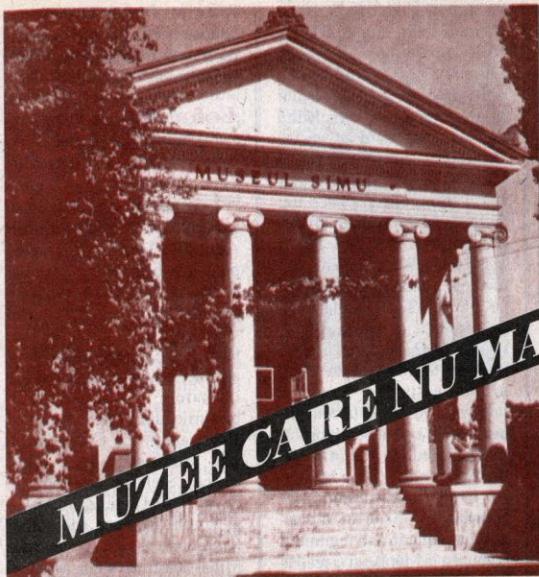
În timpul celui de-al doilea război mondial, la conacul din Mănești a locuit o vreme și Scarlat Callimachi („Printul roșu”), împreună cu fiul său Dimitrie. Regele Mihai I, amator de vânătoare, a venit de mai multe ori aici.

În 1948, conacul de la Mănești a fost naționalizat și repartizat inițial Ministerului de Interne. A fost începutul unei perioade nefaste, multe din obiectele de valoare de aici fiind furate, risipite sau vândute la licitație. Interioarele au fost devalizate și degradate și în timpul numeroaselor filmări realizate acolo de-a lungul anilor. Această situație era recunoscută și într-un document oficial întocmit în februarie 1976, privitor la situația fostelor reședințe regale: „Acolo unde destinația construcțiilor a fost schimbată des și responsabilitățile transferate diferitele organisme, clădirile au

suferit grave prejudicii. Este cazul palatului Mănești, județul Prahova, care a fost un timp organizat ca sanatoriu și folosit, de asemenea, ca platou de filmare de către diferite echipe cinematografice, schimbându-i-se și degradându-i-se interioarele” (*Magazin istoric*, nr. 11/1997).

În 1974 au început unele lucrări de reparații la acoperiș. Cu acel prilej, din neglijența lucrătorilor, a izbucnit un incendiu care, neputând fi stins la timp, a distrus toate decorațiile interioare și exterioare ale conacului. Lambriuri, vitralii, picturi, sculpturi, plafoane, terase și mobilier original – totul a fost mistuit de flăcări. Nimeni nu a fost tras la răspundere pentru acest dezastru, iar conacul a fost lăsat în paragină. Și ca și cum n-ar fi fost de ajuns, cutremurul din 1977 a desăvârșit distrugerea. După 1977, s-a încercat o restaurare (proiect realizat de arhitectul Călin Hoinărescu). Din lipsă de fonduri, lucrările s-au limitat la instalarea unei centuri de rezistență.

Astăzi, din splendidul ansamblu de odinioară au mai rămas doar zidurile, și ele în pericol de prăbușire; plafoanele au căzut, interiorul este înnegrit de fum, cele câteva vitralii rămase au fost depozitate în pivniță, iar parcul servește drept pășune. În fostele dependințe funcționează încă preventoriul TBC. Doar frumoasa biserică, păstrând osemintele boierilor Mănești și Văcărești, mai dăinuie în bune condițiuni. Sic transit... ■

Vă propunem o altfel de plimbare prin București. O călătorie prin muzee despre care cei mai în vârstă abia își mai amintesc, iar cei tineri nici nu știu că au existat. Vom putea admira frumuseți, unele, din păcate, acum, doar din amintiri.

Distruse de cutremure, incendii,

dii, căzute pradă

războaielor sau bulldozerelor, sunt muzee și colecții care fie au dispărut, fie au suferit profunde și nefericite transformări.

Traseul călătoriei noastre pornește din Parcul Carol spre centrul Capitalei, amintind doar câteva dintre aceste instituții dispărute.

Dr. ALEXANDRU LIGOR

Parcul Carol. Între numeroasele clădiri construite aici în anul 1906, cu prilejul Expoziției jubiliare consacrate împlinirii a 40 de ani de domnie a lui Carol I, se afla și Palatul Artelor. Adevărată bijuterie a arhitecturii în stil neo-românesc, clădirea fusese realizată după planurile arhitecților Ștefan Burcuș și Victor Ștephănescu și aparținea Ministerului Domeniilor, fiind destinată adăpostirii diverselor expoziții.

Muzeul Militar

Fațada clădirii era dominată de maiestuoase coloane, iar de o parte și alta a terasei – vremelnice – fuseseră expuse câteva metope de la Monumentul Triumfal de la Adamclisi.

În această clădire, după primul război mondial, avea să funcționeze Muzeul Militar.

Trofee de luptă, însemne ale puterii și arme, în special cele care aparținuseră conducătorilor, dar și unor ostași de rând au fost strânse de diversi colecționari. Despre intențiile de constituire a unei colecții muzeale militare, în sens modern, nu putem vorbi decât către mijlocul secolului XIX. În 1890 s-a organizat un Muzeu al Artileriei (denumirea era improprie, deoarece cuprindea exponate ce se refereau și la alte arme), găzduit de Arsenalul Armatei, acolo unde se păstraseră, încă din 1848, mai întâi drapelurile unor unități, iar mai apoi și alte mărturii privitoare la trecutul oștirii române.

Marea Expoziție din 1906 a avut și o secțiune militară, în care au fost prezentate și obiecte provenind din Muzeul Artileriei. La 22 aprilie 1914 s-a legiferat înființarea unei secțiuni militare în cadrul Muzeului Național. Colecția ca atare a avut de suferit în timpul primului război mondial, când a fost evacuată din București.

Crearea Muzeului Militar de sine stătător a fost hotărâtă prin Decretul regal din 18 martie 1923. La conturarea marii instituții muzeale și dezvoltarea ei un rol de seamă l-au avut cărturari de renume, precum Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, Al. Tzigara-Samurcaș, Constantin Moisiu, Constantin C. Giurescu, dar și militari, îndeosebi generalul istoric Radu R. Rosetti, președinte al

Consiliului Muzeului Militar, începând de la înființarea acestuia și până în 1931. La acea dată el adăpostea cele 9 secțiuni: *Fortificații, Aeronautică, Geniu, Armament, Gaze de luptă, Artilerie, Sanitară, Marină și Istorie*, cărora li se adăugau sălile: *Întemeierea Principatelor, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Renașterea armatei, Alexandru Ioan Cuza, Regele Carol I, Regele Ferdinand I, Primul război mondial, Aliații și Încoronarea*.

Palatul Artelor a fost grav afectat de un incendiu, în 1938. Deși a fost reparat, în 1943 Ion Antonescu a dispus demolarea clădirii și ridicarea unui alt sediu pe același loc. Din păcate, vremurile nu au îngăduit îndeplinirea acestui proiect. Muzeul s-a redeschis spre finele deceniului șase al secolului trecut, într-o clădire din Bd. Bălcescu, nr. 5-7, iar mai târziu i s-a afectat localul fostei Școli de infanterie și cavalerie din Dealul Spirei (clădire monument istoric, datând din 1884 și demolată în 1988, împreună cu alte construcții din zonă), ca, în fine, colecțiile care se mai

păstraseră să fie transferate în actualul sediu din str. Mircea Vulcănescu (fostă Ștefan Furtună).

În preajma fostului Palat al Artelor existase și o clădire mai modestă, care adăpostea Biblioteca Muzeului Militar (cca 30 000 volume, numeroase fotografii și clișee din timpul Războiului de independență și din anii 1916-1920, filme istorice, periodice etc.). De pe terasa muzeului se cobora pe o scară de marmură care ducea la Fântâna Ministerului Domeniilor. Iar nu departe de aceasta se aflau grupurile statuare *Fecioara adormită* și *Uriașii* cea din urmă fiind opera sculptorului D. Paciurea. Și tot în apropierea fostului Muzeu Militar, în 1923 fusese amenajat Mormântul Eroului Necunoscut, mutat în anii regimului comunist la Mărășești și readus în București în 1990.

În Dealul Mitropoliei a funcționat până acum câțiva ani Palatul Camerei Deputaților (actualmente clădirea aparține Patriarhiei Române). Palatul a fost construit în 1907 după planurile arhitectului Dimitrie Maimarolu, pe locul

fostului Divan Domnesc, adăpostit într-un spațiu amenajat dintr-o veche clădire mănăstirească.

Colecțiile de artă ale Parlamentului

În urmă cu mai bine de o jumătate de veac, Palatul Adunării Deputaților adăpostea o bogată colecție de sculpturi și picturi înfățișând chipuri reprezentative ale vieții politice și culturale din România. Ele purtau semnături ale unor artiști de vază. Astfel, în marele vestibul se aflau busturile lui Barbu Ștefănescu Delavrancea (de C. Medrea), Gh. Mârzescu (de I. Mateescu), Ștefan Cicio Pop (de Oscar Han), Duiliu Zamfirescu și Vintilă Brătianu (de Alma Vișineanu), I.G. Duca (de Mihai Onofrei), V.Gh. Morțun (de C. Medrea), Nicolae Filipescu și Gh.Gr. Cantacuzino (de Oscar Spăthe). În Rotondă (sala mare de ședințe) puteau fi admirate lucrările altor artiști cunoscuți reprezentând pe: C.A. Rosetti, Manole Costaki Epureanu și gl. Cr. Tell (de I. Georgescu), I.I.C. Brătianu și M. Pherekide (de I. Jalea), Emil Costinescu (de Oscar Spăthe), Nicolae, Ștefan și Al. Goleescu, Costache Negri, Anastase Panu, C. Câmpineanu, Gr. Cantacuzino și Gh. Magheru (de Karl Storck), Gh.Gr. Cantacuzino, D.A. Sturdza, Ion C. Brătianu (de Ernest Dubois), Mihail Kogălniceanu (de I. Valbudea) ș.a. În alte spații erau expuse lucrări de E. Dubois, Fr. Storck, C. Bălăcescu sau O. Han, înfățișându-i pe George Palade, Spiru Haret, Gr. Trandafil, G. Panu, Titu Maiorescu, I. Heliade Rădulescu.

Palatul Artelor

Înainte de al doilea război mondial, Camera Deputaților dispunea de o importantă bibliotecă (cca 11 000 de volume: colecția *Monitorului oficial*, lucrări de drept, istorie etc., precum, și numeroase fotografii ale președinților Camerei și vederi din țară). Unde vor fi azi multe din aceste comori e greu de stabilit.

La Eforia Spitalelor...

Aceeași întrebare se poate formula și în legătură cu Colecția I. Broșu, care fusese la dispoziția publicului interesat începând din 1937. Funcționa într-o clădire de pe str. Traian și cuprindea, printre altele, stampe de Piranesi, Rossini, Bartoli, reproduceri după Columna lui Traian, copii în bronz, marmură și teracită ale aceleiași Columne, o statuie greco-romană, tablouri de Caravaggio, Nicola Helt Stockade sau Marc Restont, precum și numeroase hărți din sec. XVI, publicații vechi.

O altă colecție valoroasă era găzduită în casa parohială a Bisericii Popa Soare, unde puteau fi admirate picturi de Annibal Carrache, Joan de las Roelas, Guido Reni (elev al lui Rembrandt) sau Verschuring (toți artiști din secolul XVIII), dar și lucrări ale lui Negulici și Ștefan Luchian, alături de hărți și gravuri, litografii și cărți vechi.

Puțini mai știu astăzi că în Palatul Eforiei Spitalelor, construit în 1886 pe Bd. Elisabeta (pe locul unde astăzi se află sediul Primăriei sectorului V), până la devastatorul incendiu din 1937, se adăpostea o foarte valoroasă colecție de artă. O întreagă galerie de portrete și busturi înfățișând chipuri ale marilor personalități

Liturgier din 1631 scris de monahul Nectarie...

medicale din țara noastră, dar și ale unor oameni politici și de cultură: I. Făgărășanu, Iroceanu, Capitanovici, Gh. Gr. Cantacuzino, Ar. Fotino, Fl. Teodorescu, A. Filipescu, Procopie Casati, D. Ghica, arhim. Teofilact Dima, Ecaterina și I. Vlădoianu, Dora d'Istria, Anica și Gh. Filipescu, Carol Davila, Grigore Ghica I și II, dr. Ion Cantacuzino, generalul Mavros ș.a. Lucrările erau semnate, între alții, de Th. Aman, Henri Catargi, K. Storck, Pierre Bellet, I. Neylies, C. Lecca.

Și tot foarte puțini sunt cei care au mai putut vedea splendidele tablouri și sculpturi ce împodobeau spațiile fostului Teatrul Național.

Puteau fi admirate aici busturile lui Schiller și Goethe (de Fr. Storck), B.P. Hasdeu, C. Nottara, Iancu Brezeanu, Shakespeare, I. Eliade Rădulescu (de D. Paciurea), Molière, V. Alecsandri, Barbu Ștefănescu

Delavrancea, Aristide Demetriadi (de C. Medrea), I.L. Caragiale (de Oscar Spăthe) sau tablourile reprezentându-i pe Gusti și Iancu Brezeanu (de J.Al. Steriadi), C. Nottara (de Traian Cernescu), Iancu Brezeanu (de Camil Ressu), Maria Filotti (de A. Bordenache), C. Nottara (de Teodorescu-Sion) ș.a.

...pe Știrbei Vodă...

Încă din 1864, în cadrul Muzeului Național de Antichități ființa o secțiune de artă religioasă. Până în anul 1932 a funcționat în localul Universității, după care a fost mutată într-o clădire – Casa Crețulescu – din str. Știrbei Vodă, lângă Cișmigiu, unul din cele mai frumoase edificii din București (astăzi găzduiește sediul UNESCO din România).

Ajunsa aici, colecția a devenit Muzeul de Artă Religioasă. Spațiul de expunere permanentă se afla la parter și etaj, în 14 săli și 2 holuri. De regulă, în centrul fiecărei încăperi erau amplasate vitrine cu obiecte de mici dimensiuni

... un alt liturgier grecesc din vremea lui C. Brâncoveanu...

(brățări, inele, cercei, copii din metale prețioase, cărți manuscrise cu miniaturi, vechi tipărituri etc.), iar marginal, de jur împrejurul sălilor, erau expuse fragmente de frescă, broderii mari, piese de mobilier. Cele mai vechi exponate proveneau din săpăturile arheologice de la Buda-Lapoș și Tisău (Buzău) și din alte locuri din țară. Extrem de valoroase erau fragmentele din frescele originale de la Biserica Episcopală din Curtea de Argeș și biserica de la Târgșoru Vechi, dar și piesele din lemn sculptat, precum ușile de la bisericile mănăstirilor Cotmeana (cea mai veche piesă de acest gen) și Snagov, de la Radu Vodă și Cotroceni din București, Sf. Treime din Câmpulung, stanele de la Cotroceni și Sf. Spiridon (București), tronul lui Petru Rareș de la Probota, templele mănăstirilor Cotroceni și Amota. Se aflau în colecțiile muzeului numeroase manuscrise cu miniaturi din vremea lui Matei Basarab și Constantin Brâncoveanu, valoroase inscripții medievale din sec. XVI-XVII, icoane, cruci, piese din argint prelucrat artistic etc.

Multe din aceste comori se află azi în colecțiile altor muzee bucureștene. Așa cum tot acolo pot fi întâlnite și valori care aparținuseră Pinacotecii Statului. Fusese înființată în 1895, în cadrul Ateneului Român, și în ea erau prezenți toți marii pictori și sculptori români. În 1917 a fost evacuată la Moscova, de unde s-a întors în țară în anii '50, fără să avem garanția că toate piesele au ajuns din nou acasă, deoarece nu s-a păstrat un inventar al lor. Exista și o Pinacotecă a Municipiului București, înființată în anul 1933; era

... și vechea ușă a bisericii mănăstirii Snagov, piese expuse alături în Muzeul de Artă Religioasă

găzduită în casa dăruită statului de amiral Urseanu, pe str. Lascăr Catargi, nr. 21. Ambele conservau lucrări de Aman, Rosenthal, Grigorescu, Andreescu, Tattarescu, Negulici, Luchian, Pallady, Tonitza, Petrașcu ș.a. sau sculpturi de Paciurea, Storck, Han, Jalea și nu numai.

În apropiere de fostul Muzeu de Artă Religioasă, pe str. Vasile Sion, în splendida casă renovată de curând și locuită pe vremuri de Ioan Kalinderu, cunoscut jurist și publicist, președinte al Academiei Române în anii 1904-1907, în 1916 fusese organizat un muzeu, desființat în anii regimului comunist. În cele 13 săli de la parter și în depozitele de la etaj erau adăpostite opere remarcabile (cca 4 000 de piese, incluzând și colecția de artă a medicului N. Kalinderu): pictură, sculptură, ceramică, porțelanuri, bijuterii, tapiserii etc., aparținând unor creatori români și străini. Printre pictorii străini erau prezenți:

Palma il Giovane, J. von Kessel, Droochsloot, B. Ricci, iar dintre români: Aman, Tattarescu, Grigorescu, Andreescu, Luchian, Petrașcu, Ressu, Pallady. Aici se aflau, între altele, patru tablouri cu scene religioase ale unui pictor anonim german din sec. XVI, schițele de călătorie ale lui Raffet, cele 27 de volume cu lucrările lui Piranesi (dăruite României de regele Victor Emmanuel III).

... și pe Magheru

În apropierea Pieței Romane – vizavi de Cinematograful ARO – existau pe vremuri Casa Simu (devenită muzeu prin voința proprietarului decedat în 1935), cât și Muzeul Simu. Acesta din urmă era instalat într-o clădire special construită (avea forma unui templu în stil ionic). Până la înființarea Muzeului Național de Artă, Muzeul Simu era cea mai însemnată instituție de acest fel din țară. Muzeul fusese inaugurat în 1910, iar în 1927, prin voința întemeietorului său, din instituție privată devenise una de stat și cuprindea în cele cinci săli artă românească și străină (peste 1 000 de piese). În Sala I erau expuse, mai ales în copii, lucrări foarte vechi egiptene, feniciene, grecești și romane. O sală specială era rezervată artiștilor români: Aman, Grigorescu, Luchian, C. Lecca, Tattarescu, Petrașcu, Pallady, Octav Băncilă, G.D. Mirea, N. Vermont, Camil Ressu, Cecilia Cuțescu-Storck, Marius Bunesco (a fost și primul director), A.G. Verona ș.a., iar dintre sculptori: C. Brâncuși, C. Medrea, Fr. Storck ș.a.

Arta universală era prezentă prin lucrările unor pictori din

școlile franceză, italiană, elvețiană, austriacă, germană, olandeză, belgiană: erau expuse lucrări de Rodin, Delacroix, Renoir, Courbet ș.a. Și să amintim că în vestibulul și cele opt săli ale Casei Simu (organizată ca muzeu) se aflau lucrări de H. Daumier, Eug. Laermanus, Claude Monet.

Frumoasa clădire a Muzeului Simu a dispărut și ea la mijlocul secolului trecut, spre

a face loc unor blocuri tipice acelor ani. Se anunța începutul unei perioade de mari zguduirii pentru viața Capitalei. Au dispărut muzee de prestigiu și odată cu ele și concepția colecționarului și o parte din valorile acolo adăpostite. Alte piese au fost salvate de pasionați muzeografi, istorici, artiști și critici de artă. Muzee care au fost și nu mai sunt, clădiri care au fost și nu mai sunt. Ele vorbesc

despre aspirații și căutări, despre vremuri de zguduirii și restriște. Dar să recunoaștem cu sinceritate că nu toți ne-am iubit îndeajuns trecutul și valorile sale. Dincolo de războaie, cutremure și incendii, dincolo de un regim care a lăsat răni profunde, poate că și noi avem o parte de vină, mai mare sau mai mică, pentru relele pricinuite frumoasele noastre Capitale... ■

1941-1945. Românii în război

ȘERBAN CONSTANTINESCU

Ce a însemnat participarea armatei române la cel de-al doilea război mondial? Expoziția documentară organizată de Muzeul Național de Istorie a României oferă un răspuns, din punctul de vedere al ofițerului sau soldatului participant.

Urmărind criteriul cronologic, exponatele prezintă momente de început ale participării României pe Frontul de Răsărit, efectele bombardamentelor efectuate asupra României de aviația anglo-americană, între 1943-1944. Sunt prezente obiecte ce provin de la echipajele aparatelor americane doborâte pe teritoriul românesc: o insignă de pilot, o busolă sau o batistă din mătase, ce are desenată o hartă a sudului Italiei și a principalelor aerodromuri de decolare ale aviației S.U.A.

Momentul 23 august ocupă un loc special în spațiul expozițional prin prezența aparatului folosit pentru înregistrarea discului cu proclamarea regelui Mihai I către țară sau prin fotografiile ce înfățișează primele acțiuni de luptă ale armatei noastre împotriva trupelor Reichului.

Eliberarea Transilvaniei și participarea ostașilor români la campaniile din Ungaria,

Austria, Cehoslovacia sunt evidențiate prin fotografii, drapel, hărți, obiecte ale soldaților.

În partea finală este expus Tratatul de pace de la Paris, semnat de România la 10 februarie 1947.

Sunt prezentate în cadrul expoziției grafice cu efectivele sau pierderile armatei române – în diferite faze ale conflictului –, hărți, piese de armament (mitraliera Z.B., pistolul mitralieră Orița) și machete (bombardiere americane, avioane de vânătoare).

Viața cotidiană de pe front este reconstituită prin obiecte personale – portharturi, busole, brevete de decorare, uniforme și insigne militare –, unele aparținând unor personalități (generalul Sănătescu, regele Mihai), dar și unor subofițeri sau soldați: bocanci, raniță, gamelă,

pătură, lopată Line-mann. Remarcăm o icoană de care comandantul distrugătorului „Mărăști” nu s-a despărțit pe întreaga durată a războiului sau mânușile și șapca unui deținut român în Siberia.

Expoziția „România în al doilea război mondial” va fi deschisă până la 31 octombrie anul acesta.

Soldați români decorați în Basarabia cu „Virtutea Militară”

Cu întreaga familie, bufoni, țiitoare, biblioteci de suflet, doctori și tot calabalăcul, domnitorii noștri luau calea bejeniei când nu mai făceau față tensiunilor din țară. Ceea ce am văzut în numărul trecut al revistei, unde l-am urmărit pe Petru Șchiopul pribegind prin Polonia și Viena, până în Tirol, unde a și murit.

Să urmărim un alt destin fugar: Radu Șerban.

CURȚI ROMÂNEȘTI PRIBEGE ÎN APUS

DAN HORIA MAZILU

Lui Radu Șerban (Șerban din Coiani, fost mare paharnic al lui Mihai Viteazul, pus domn al Țării Românești în 1601 de oștile coborâte din Ardeal după uciderea marelui voievod, dar care își începe efectiv domnia în 1602 – cu acordul Buzestilor, cărora le venea rudă) „ieșirea” din țară (și din domnie), în anul 1611, i-a fost cam „fără veste”. A avut o domnie agitată acest bogat (cele 71 de sate și părți de sate pe care le stăpânea făceau din el cel mai cuprins boier al țării) coborât, prin femei, din acei Basarabi, cărora, într-un act din 29 iunie 1604, pretindea că le este nepot.

Radu Șerban, om mintos, plin de omenie

Devotat slujitor al lui Mihai Viteazul, Radu Șerban era ultimul mare căpitan al celui ce adunase Țara Românească, Transilvania și Moldova sub un singur sceptru românesc. I-a combătut întâi pe pretenții susținuți de turci și de poloni, a rămas credincios angajamentelor luate față de imperiali (pe 6 noiembrie 1601, el a depus un jurământ de credință față de împăratul Rudolf) și, i-a dat, în 1605, o lecție decisivă arogantului voievod al Transilvaniei, filoturcul Moise Székely.

Retorica îngâmfată a acestuia îi prilejuiește autorului *Letopisefului Cantacuzinesc* încropirea unei istorisiri cu rosturi moralizatoare („înfumurarea găunoasă sancționată de vitejia aflată sub protecție divină”): „Atuncea Șărbănovă, văzând una ca aceasta numaidecât trimise în țară de-și strânse toate oștile și să gătiră de război. Și când fu la purcesul lui den Târgoviște, strânse preoții

bisericii de făcură bdenii și slujbe dumnezeiești. Și-l blagosloviră toți, rugând pre Dumnezeu să-l poarte într-această cale cu sănătate și cu biruință asupra vrăjmașilor. Și când fu a treia zi, trecu munții. Iar dacă înțelese Sechil Moș, el

începu a se lăuda zicând: «Ia să vedeți acum acel rumân gros ce va să pată: numai să-mi întinz aripa ceastă dreaptă, numaidecât îl voi birui.» Iar Șărbănovă rugă pe Dumnezeu și-și rândui oștile și repede să pomiră asupra unguirilor. Și de toate părțile fură ocoliți și așa le dăde o sabie și-i afundară la o tină mare, omorându-i și înecându-i acolo foarte rău, cât nu scăpară mai nimenea. Atuncea la acel războiu află să ucis și acel Sechil Moș-crai, pentru nebuniia lui și-și pierdu toată oastea, și-și pierdu și capul. Iar Șărbănovă făcu mulțămăit mare lui Dumnezeu și să întoarse iar înapoi de veni la scaunul lui în Târgoviște.”

Împăratul Rudolf II îl va răsplăti pe Radu Șerban pentru această victorie, recunoscându-i oficial stăpânirea asupra Țării Românești (un steag adus în 1604 la Târgoviște de contele Camillo

Cavriolo va confirma acest lucru) și acordându-i o subvenție anuală consistentă. Radu Șerban îi va mai învinge o dată pe unguri, conduși în acest rând de Gabriel Báthory, un alt om al turcilor, nepotul lui Ștefan Báthory. Dar, în acest rând, în 1611, cel care năvălea în Ardeal într-o expediție de pedepsire (Brașovul ocupat va simți din plin acest tel), cu oaste de strânsură căruia i se alăturase și un contingent munteneș, nu mai era voievodul Țării Românești, ci un refugiat în Moldova (din care voia să facă o aliată a ideilor lui prooccidentale), ce încerca concomitent să-și țină mai vechile

Radu Șerban (frescă de la
Mănăstirea Hurez)

făgăduieli față de împăratul de la Viena și să-și recapete un tron ocupat de Radu Mihnea.

Își pierduse tronul – crede cronicarul, folosind *Istoria* lui Matei al Mirelor – din pricina aplecării spre „necurății”, în stare, toate, să stârneasă mânia lui Dumnezeu: „numai mâncările, băuturile, primblările și alte necurății, acelea le căuta bine”. Aceeași „moleșală” periculoasă l-a împiedicat să fructifice și rezultatele campaniei din Ardeal, din 1611.

Între atâtea necazuri și o bucurie: „Șărbăvodă simțind de aceasta, fiindu-i oștile risipite, n-au putut aștepta, ci au fugit în Moldova. Iar când au fost la Lunca Mare, i-au ajuns tătari gonaci fără veste. Atuncea Șărbăvodă de-abia au scăpat cu o seamă de oameni până la Suciavă, că acolo era și doamnă-sa și acolo au născut și o cocoană, botezând-o părintele Vlădica Crimca, numind-o Elena.”

În legătură cu etapa post-voievodală a lui Radu Șerban (întinsă până în 1620, când fostul domn moare), compilațiile de cronici interne sunt laconice. *Letopisețul Cantacuzinesc*: „Și de acolo [din Moldova – n.n.] s-au rădăcat cu totul de au trecut în Țara Leșască. Și de acolo s-au dus în Țara Nemțescă, la Beciul, primindu-l împăratul Rodoful cu mare cinste, dându-i bani de cheltuială, ca să poată odihni el și oamenii lui cu mare cinste și pace. Și acolo au lăcut până la moartea lui. Domnit-au Șărbăvodă ani 9, Leat 7119.”

Istoriile domnilor Țării Rumânești îi află locul printre bunii voievozi: „Carele viind la scaun, întâi la turci au trimis de au împăcat lucrurile, la sultan Mehmet, pentru să nu mai aibă domnia și țara turburare despre dânșii, așijdere și cu vecinii cu toți s-au împăcat; și toți oamenii păământului să bucurară, scăpând de robii, dă prăzi, de fugi pen muni, și de toate groazile și călcăturile oștilor, și toți da laudă lui Dumnezeu.” Nu alta era opinia lui Matei al Mirelor, cărturarul grec căruia Radu Șerban i-a fost favorabil: „Șerban era un om mintos, viteaz, bun, blând și plin de omenie;

săraci și străini, toți aflau loc în inima lui; țara o guverna bine.”

O domniță crescută la Viena

Nu știu cu câtă „cinste” l-a întâmpinat împăratul („Rodoful”, Rudolf II se prăpădea în 1612) pe Radu Șerban și nici câți bani „de cheltuială” i-a dat. Intervențiile împăratului Mathias pentru reinstalarea domnului fugăr în scaunul Țării Românești, făcute în 1612, 1614 și 1616, au fost unele de rutină, formale și, prin urmare, sortite eșecului. La fel de neizbutită a fost și tentativa armată întreprinsă, în 1616, de Radu Șerban însuși. Armata sa a fost înfrântă de turci, când încerca să intre în Moldova pe la nord.

S-a spus că Radu Șerban a trăit la Viena înconjurat de lipsuri, vorbindu-se de o pensie de doar 200 de florini pe lună. Este adevărat că accesul la veniturile numeroaselor sale moșii din țară îi era interzis, dar se vede treaba că luase cu sine la plecare o avere însemnată, căci și-a permis să întrețină în Austria (din când în când este semnalat la Târnăvia – în 1614 și 1617 – și în orașul Modor) o veritabilă curte. Ea era formată din familie – Doamna Elena, domnițele Ancuța (cea care trăise experiența unei logodne nefericite cu un reprezentant al Movileștilor și se va mărita aici cu Nicolae Pătrașcu, fiul lui Mihai Viteazul) și Ilinca (viitoarea soție a postelnicului Constantin Cantacuzino) –, slujitorii, câțiva boieri cu jupănele lor și trei logofeți de cancelarie (Radu Șerban a ținut o corespondență intensă). „Curtea” avea și un doctor, „der Leibharzt seiner Durchlanche”, numit în Austria și – la fel ca Petru Schiopul – un bufon cocoșat, „der Hofnar” (ca la marile curți europene).

Cum suita lui Radu Șerban evolua în medii confesional ostile, prezența duhovnicului era obligatorie. Îndeplinea această funcție fostul mitropolit al Moldovei Dionisie Ralli Paleologul.

Trofele lui Radu Șerban după înfrângerea lui Moise Székely, al cărui cap tăiat apare pe fondul steagului său

Lupte între turci și poloni la 1620

MOLIMĂ ÎN VREMEA REVOLUȚIEI

Dr. PAUL CERNOVODEANU

1831 lăsase amprente puternice în memoria colectivității. Biciul holerei lovea din plin teritoriile românești (Magazin istoric, nr.1/2001). „Doftorii” și „doftorii” care mai de care mai ciudate..., dar nimic nu părea să poată stăvili molima. A venit apoi și timpul „mântuirii”. Pacea se putea reinstala în casele lovite de flagel.

Însă, nu pentru prea mult timp. După nici 20 de ani, biciul lovește din nou... Necaz mare! Pentru unii însă, prilej de a scăpa cu fața curată, după reprimarea revoluției de la 1848.

Prezentăm în continuare un nou fragment din cartea realizată de dr. Paul Cernovodeanu, în colaborare cu dr. George Brătescu, Biciul holerei pe pământ românesc, în curs de apariție.

Flagelul a izbucnit din cauza focarelor de infecție din porturile dunărene Brăila și Galați. Consulul britanic la București, Colquhoun, îi transmitea lordului Palmerston la 3/15 mai 1848 informații obținute de la directorul Carantinelor, Nicolae Mavros, din care rezulta că deja se înregistraseră, începând din 8/20 aprilie, 60 de decese dintr-un total de 125 de bolnavi în Galați și, respectiv, 23 de victime la 100 de bolnavi, în Brăila.

Autoritățile au luat măsuri pentru stabilirea unui cordon sanitar între Țara Românească și Moldova, ca și la hotarele cu Transilvania. Mavros i-a cerut chiar principelui domnitor Gheorghe Bibescu reamenajarea vechiului spital de ciurmați de la Dudești, aflat la vreo 7 km depărtare de oraș, pentru primirea bolnavilor de holeră în momentul declanșării epidemiei, precum și rechiziționarea a câte unei case din fiecare cartier, spre a fi transformată în spital.

Primul județ din principatul muntean care a fost atacat de holeră a fost Prahova, datorită negustorilor și cărușailor care veneau pe drumul Brăilei. Astfel, la 24 mai/5 iunie, Departamentul din lăuntru s-a adresat cărmuirii județului dându-i instrucțiuni privitoare la prevenirea și combaterea holerei.

Conform acestora, în orașele și în satele unde se va manifesta boala, locuitorii „de clasă de jos” și alții „cu viața neregulată” vor fi evacuați „pe la osebite locuri”, ce „într-adsin

Pe ulițe se desfășurau procesiuni religioase cu icoane, iar clopotele bisericilor băteau într-una, în timp ce bolnavii erau duși pe târgi la spitale, convoaiele funerare succedându-se tot mai des. Nu s-au înregistrat foarte mulți morți, dar în majoritatea cazurilor bolnavii sucombau după 2-3 ore.

se vor hotărî pentru acest sfârșit". De asemenea, „vânzarea zarzavaturilor celor stătute, a poamelor celor necoapte ce au început a se vinde și a șerbeturilor ce se vând pe drum și a brăgii cu gheață să se oprească cu totul... în tot cuprinsul județului, fiind foarte vătămătoare“. Era oprită și vânzarea „racilor de orice calitate, a peștelui mort sau vechi, a păstrămurilor sau a peștelui sărat ce vor fi vechi, sărate peste măsură și mucedu“; măcelarii urmau să vândă numai carne proaspătă, iar brutarii doar pâine coaptă. Regula generală fiind „împuținarea cât prin puțință a cârnii de rămători și a băuturilor“.

Dar molima bântuia intens... Astfel, în plasa Filipești, în perioada 26 iunie/8 iulie – 8/20 iulie, s-au înregistrat 60 de bolnavi, 236 de noi îmbolnăviți, 52 de decedați, dar și 120 de vindecați și 124 rămași încă în tratament în spitale.

Între timp, holera a ajuns și la București. Consulul englez

Colquhoun scria la 5/17 iunie despre izbucnirea epidemiei în Capitală. Una dintre primele victime era chiar cancelistul Consulatului austriac, von Schweiger Durnstein, decedat la 2/14 iunie; s-a îmbolnăvit atunci chiar și Petruche Poenaru, directorul Colegiului Național. La 31 mai/12 iunie se închiseseră și tribunalele, iar domnitorul și mai marii boierimii părăsiseră deja orașul.

Pe ulițe se desfășurau procesiuni religioase cu icoane, iar clopotele bisericilor băteau într-una, în timp ce bolnavii erau duși pe târgi la spitale, convoaiele funerare succedându-se tot mai des. Nu s-au înregistrat foarte mulți morți, dar în majoritatea cazurilor bolnavii sucombau după 2-3 ore.

Spre a mai potoli panica stârnită de cumplita molimă, ziarul *Vestitorul Românesc* publica diferite instrucțiuni medicale pentru prevenirea și îngrijirea cazurilor de holera, făcând cunoscut citito-

rilor că ținea la dispoziția lor „o cărtică împotriva holerii, adică măsuri de pază și lecuire“. Același periodic populariza – de bună-credință, dar în mod naiv și neinspirat – așa-zisele mijloace „alese“ împotriva „cholerii asiatice“, adică niște „picături“ aflate în vânzare în spăria lui „Friederic Aital“ (Friedrich Eitel). Dar despre compoziția acestora se păstra o bineînțeleasă discreție.

Între revoluție și holera

Triumful revoluției de la 1848 în Țara Românească, de la 11/23 iunie 1848, a avut ca urmare abolirea regimului regulamentar, abdicarea domnitorului Gh. Bibescu și instaurarea guvernului provizoriu. Dar toate acestea s-au petrecut în plină epidemie de holera, atât la București, cât și în întreaga țară.

Evoluția epidemiei în preajma și în decursul desfășurării revoluției din Țara Românească se poate urmări prin prisma

Arderea Regulamentului Organic

personajelor implicate în mod mai mult sau mai puțin direct.

Astfel, serdarul Gh. Cantacuzino „spăimântat fiind atât eu cât și familia mea dă bănuțirea ce făcea holera pe la începutul lui iunie în București și temându-ne să nu începă această năpraznică boală și în Ploiești, am plecatăra cu toți la Brașov pe la șapte ale acelei luni iunie (19 iunie), socotind că acolo fiind locul dă munte va fi ferit de holeră. În Brașov și la băile de la Arpatac am stat până la începutul lui august”. Dar Gh. Cantacuzino va nega în „tacirul” său (interogatoriul) luat pe 29 decembrie 1848/10 ianuarie 1849 de către autoritățile căimăcămiei instalate sub ocupație rusească după înăbușirea revoluției, orice participare la aceasta din urmă.

Răspunsuri similare au dat și judecătorul serdar Iancu Florescu și aga Dimitrie Fălcoianu, ambii părăsind Capitala „pe când holera băntuia”,

unul dorind să meargă peste hotare la băile minerale de la Borsec, celălalt luându-și familia la Câmpulung.

Alte personaje implicate în declanșarea evenimentelor revoluționare își minimizează participarea până la negare. Astfel, deși parucicul Hariton Ra-

cota a însoțit pe Ion Eliade Rădulescu, maiorul Christian Tell, căpitatul Nicolae Pleșoiu și locotenentul Grigore Serurie la Islaz, la 9/21 iunie, când a fost citită Proclamația revoluționară, în „tacirul” luat pe 2/14 iulie 1849 a prezentat o versiune confuză, după care el n-ar fi cunoscut adevăratul motiv al deplasării la Islaz. În plus, el n-a putut executa toate dispozițiile primite, deoarece „devizionul era răspândit din pricina bolii holerii”.

Aceeași poziție ambiguă a încercat s-o demonstreze și protopopul Dincă din Craiova, în „tacirul” luat la 9/21 februarie 1849. El a mărturisit că deși la 13/25 iunie a întâmpinat guvernul provizoriu condus de Eliade în Bănie, după aceea, „bolnăvindu-mă de holeră din pricina zădufului și a osteneții”, a „zăcut trei săptămâni” și apoi, încă slăbit de boală și nerefăcut complet, a primit poruncă de la superiorul său, arhimandritul Nichifor, să

se deplaseze la cazarma din oraș, unde ostașii au jurat să apere Constituția.

Când boala poate fi de ajutor

Mărturii provenind chiar de la revoluționari atestă impactul avut de epidemie asupra desfășurării evenimentelor din vara anului 1848. Astfel, Gheorghe Magheru, membru al guvernului provizoriu și „general căpitan al oștirilor neregulate”, scria la 15/27 iulie camaradului său de arme și coleg de guvern, generalul Christian Tell, ministrul de Război, despre faptul că a zăbovit în Slatina „până astăzi, fiind lipsă de dorobanți, aflându-se împriștiți din pricina cholerii”.

În „tacirul” luat la 11/23 martie 1849 lui Nicolae Marghiloman din Cerneți, suptocărmuitor al plasei Blahnița din județul Mehedinți, acesta afirma printre altele că „de la iunie 15 și până la 30 iulie m-am îndeletnicit în operația de a lăsa [lua] sânge în plasa-mi [la] mai mult de 800 de oameni atacați de holeră, singur cu mâna mea, căci dohtorul ocrugului și el pătimea... Am alergat zi și noapte și cu stăruința mea am avut norocire de am stăvilat boala la care [erau] supuși – P.C.] lăcuiitorii în de obște din aceea plasă”.

Și comisarul județului Vâlcea, Dumitru Zăgănescu, raporta Ministerului Treburilor din Lăuntru cum „sfîntirea stindardelor naționale, împreună cu jurământul cetățenilor [din Râmnicu Vâlcea – P.C.], încă până acum nu s-a putut săvârși, din cauza furiei holerei ce a spăimântat pe toți locuitorii. Această sacră serbare era hotă-

rătă pentru eri, duminică, care, pentru cauza expresă și după stăruința cetățenilor, s-a amânat pentru duminica viitoare”.

Și administratorul județului Romanai, Ioan Arcescu, se adresa aceluiași Minister, solicitând amânarea alegerilor fixate pentru 9 august (21 august), deoarece „din cauza boalei holerei ce a atacat mai multe sate ale districtului și chiar locuitorii cetății [Caracal – P.C.], fiind parte din locuitori împrăștiați din vetrele satelor, eu socotesc ca să se prelungească ziua alegerilor”.

Dacă epidemia făcea ravagii în provincie, în schimb, ea a încetat în Capitală. Prin decretul nr. 327 al guvernului provizoriu al Țării Românești se făcea înștiințarea: „Văzând că boala holerei a încetat cu totul, considerând iarăși că țara, acum mai mult decât totdeauna, are trebuință de fiii ei, în numele României și a fericirii ei, invităm pe toți românii ce se află peste graniță și la moșiile dumneor să intre cât mai în grabă în Capitală”, pentru „a lua parte activă la această înviere a neamului românesc”.

Unul dintre efectele economice ale molimei nu este înfățișat la 25 iulie/6 august de către comisarul revoluționar al județului Brăila, Nicolae Nenovici, care, în raportul său din satul Chichinețu, precizează că „epidemia holerei, ce a secerat cu furie în această plasă și care acum a mai încetat, a împedecat prea mult pe locuitorii de a eși la câmp ca să adune bucatele”.

Și preotul Gheorghe Slătineanu, din Cerneți, povestește despre epidemie. Astfel, pe 6 august 1848, toți locuitorii „ce mai rămăsese nefugiți de holeră” au fost strânși la bise-

rică spre a li se citi de către subcârmuitorul județului Mehedinți cele 22 de articole ale Constituției. S-a întâmplat și, cazul județului Olt, ca sate întregi, „fiind bătute de boala holerei”, să nu primească vizita comisarilor revoluționari.

Alți participanți mărunți la evenimentele revoluționare, pentru a scăpa de prigoana repressiunii, au căutat să se disculpe invocând greutățile pricinuite de epidemia de holeră.

Astfel, un „amplioat” (funcționar) mărunț la Ministerul Trebilor din Lăuntru, serdarul Dimitrie Boiarolu, se declara nevinovat în „tacrirul” ce i s-a luat la 13/25 decembrie 1848. Nu a avut nici un contact cu comisarul otoman Süleyman Pașa, care recunoscuse Locotenența Domnească și nici nu l-a întâmpinat pe acesta la venirea sa în București, la 8/20 august, deoarece chiar de a doua zi s-a îmbolnăvit de holeră și a zăcut o săptămână, fără a vedea pe cineva sau a se întâlni cu nimeni. De aceea, comisia de cercetare l-a declarat, într-un final, nevinovat de „fapte revoluționare”.

Se scot moaștele

Și alte personaje, anchetate de mai sus pomenita comisie, s-au dezvinovățit de orice par-

Intrarea lui Süleyman Paşa în București

ticipare la revoluție, sub pretextul epidemiei de holeră. De pildă, preotul Barbu din Milești mărturisea la 1/13 februarie 1849 că în privința jurământului cerut de către comisarul propagandist Petre Orbescu, în plasa Amaradia (județul Dolj), „la satul nostru nu s-a făcut din pricină că ne bântuia tare holeră, de care și eu am zăcut multă vreme și satul a fost cam periorisit” (golit de locuitori).

Și orașenii din Pitești pledează pentru nevinovăția polițaiului (pitar) orașului ales de ei, „în vremea trăcutei epidemice boale a holerei spre îngrijirea de îngroparea morților și curățarea satelor molipsite [se îngrijea el], ne jucând nici un alt rol în timpul revoluției”. Drept pentru care, pitarul Stoian Crăciun a fost eliberat pe cheazășie.

Apar însă și mărturiile nu prea... ortodoxe. Astfel, protopopul Hristea, iconom din Roșiori de Vede, a răspuns la „tacrirul” ce i s-a luat pe 10/22 martie 1849 că „din pricina

holerii, în tot cursul revoluției de trei luni, nu am eșit afară din orașul Rușii de Vede". De fapt, s-a constatat că el se alăturase revoluționarilor de la intrarea lor în oraș, făcând slujba pentru Constituție și a participat chiar la arderea Regulamentului Organic, oficiind cu această ocazie o altă slujbă religioasă.

Împotriva molimii s-a apelat, ca și în trecut, la procesiuni cu moaște de sfinți. Astfel, când epidemia s-a extins în toată țara, făcându-se peste tot slujbe, preoții au scos moaștele Sf. Grigore Decapolitul de la mănăstirea Bistrița, mutate temporar la Hurez, datorită restaurării lăcașului ce le găzduia, și le-au trimis în orașele oltene unde boala bătutuă cel mai puternic. Timp de două luni, între iunie și august, moaștele au fost expuse în biserici și plimbate pe ulițele mai multor orașe, printre care și Râmnicu Vâlcea, Caracal și Craiova.

Dar veni și izbăvirea... În luna septembrie 1848, având în vedere că epidemia de holeră aproape a încetat în Țara Românească, guvernul provizoriu a ordonat divanurilor și tribunalelor să-și reînceapă activitatea. Viața putea reintra în normal.

Biciul holerei ce lovise Țara Românească în timpul revoluției de la 1848, după datele statistice destul de modeste pe care le deținem (în principal, un tabel statistic alcătuit de autoritățile locale la 1/13 septembrie 1848 cu privire la evoluția epidemiei în București și în județele Țării Românești, între 2/14 iulie-7/19 august), ne-au îngăduit să conturăm proporțiile avute, inferioare, desigur, groaznicului flagel din 1831.

Nu se poate nega însă un oarecare impact al molimei asupra desfășurării evenimentelor revoluționare din vara lui 1848 sau prezentarea ei ca

un pretext pentru disculparea unora dintre participanți, anchetati de către comisiile de cercetare înființate după repri-marea ei.

În același timp, trebuie subliniat faptul că datorită răspândirii holerei în rândul trupelor ruse de intervenție ce au ocupat Moldova, precum și a declanșării epidemiei în principatul muntean, s-a întârziat cu mai bine de două luni acțiunea lor menită să înăbușe revoluția. Aceasta s-a realizat numai în a doua jumătate a lunii septembrie, când datorită conjuncturii internaționale și a stingerii flagelului în ambele principate, trupele rusești au silit și Poarta Otomană la intervenție armată, punând astfel capăt regimului revoluționar de la București și instaurând în Țara Românească, până la Convenția de la Balta Liman (1849), căimăcămia retrogradă a marelui boier rusofil Constantin Cantacuzino. ■

CURȚI ROMÂNEȘTI PRIBEGE ÎN APUS

(Urmare din p. 57)

Sănătatea lui Radu Șerban era subredă (angajarea unui doctor este grăitoare). Își făcea testamentul la 28 februarie 1620 (lăsând toată averea celor două fiice, Ancuța și Elena [Ilinca] cu condiția ca Doamna Elena să se folosească, atâta timp cât va trăi, de roadele ei) și câteva săptămâni mai târziu, pe 13 martie 1620, se stingea. A fost îngropat, trei zile mai târziu, în catedrala vieneză cu hramul Sfântului Ștefan.

Membrii acestei „curți pribegă” s-au întors acasă pe rând. Au venit întâi, prin 1633 sau 1635, Doamna Elena și Ilinca, a doua fiică, la

chemarea lui Matei Basarab. Voievodul o căsătorie de îndată pe Ilinca cu Constantin Cantacuzino și puse astfel temeiul neamului Cantacuzinilor din Țara Românească. Sunt înclinat să leg de anii vienezi ai Ilinței, de pildele ce i-au stat acolo la îndemână, multe dintre elementele de trai privat de culoare apuseană adăpostite de casele cantacuzinești, ca și prețuirea pe care membrii acestei familii au arătat-o constant valorilor civilizației apusene.

Domnița Ancuța se va repatria mai târziu, prin 1640, și va aduce cu sine rămășițele pământești ale tatălui și ale soțului ei (mort și el prin 1627). Marele paharnic al lui Mihai Viteazul, figură însemnată a istoriei noastre, și fiul voievodului tuturor românilor își vor afla odihna la Mănăstirea Comana, ctitorie a lui Vlad Tepeș. ■

(Va urma)

UN PRIETEN UITAT: PRINTUL DE LIGNE

„Puțini străini ne-au lăsat o suveniră mai plăcută decât principele de Ligne. El nu se aseamănă cu călătoriul egoist care trece privind cu indiferență la suferințele unui popor ce i-a dat ospitalitatea“ – comenta entuziast eruditul Eufrosin Poteca (1786-1859), discipolul lui Gheorghe Lazăr și profesorul de la Colegiul Național Sf. Sava, în Magazin istoric pentru Dacia din 1847. El prezenta traducerea unei scrisori a prințului de Ligne, adresată „marchesei de Coigny“, scrisoare reluată de altfel în aceeași traducere și de publicația enciclopedică Universul (1848). „Într-adevăr, noi românii, cari așa de rar că se îmbrăcișiază cu căldură cauza noastră de bărbați iluștri, trebuie să fim recunoscători principelui de Ligne pentru acea rugă fierbinte, care o adresa el acum șiese-zeci de ani către puterile Europei cerându-le independența patriei noastre și propuind o organizație politică, conformă cu natura ei.“

DUMITRU HÎNCU

Cine era însă acest „bărbat ilustru“ care, cunoscându-ne țara și locuitorii ei, le-a îndrăgit atâtă, încât a devenit purtătorul de cuvânt al năzuințelor și intereselor lor?

Provenea dintr-o veche familie aristocratică originară din provincia belgiană Hainaut. Strămoșii săi, seniori de Ligne (*Magazin istoric*, nr. 9/1969), au urcat constant, de-a lungul istoriei, o strălucită cale a rangurilor: 1513, prinți de Mortagne, 1545, conți ai Imperiului, 1592, prinți de Epinay etc. Charles Joseph de Ligne (1735-1814) a beneficiat, deopotrivă, de o creștere aleasă, de o mare avere

și de o vastă cultură. Porțile marilor Curți ale vremii îi erau, de la început, deschise...

Pasionat de drumeție, de locuri, de întâmplări și oameni noi, cum – de altfel – era și moda secolului, a călătorit mult: prin Anglia, Germania, Franța, unde a lăsat impresii de neuitat marchizei de Pompadour și apoi doamnei du Barry. În același timp, a frecventat și cele mai renumite saloane filosofice și a fost primit cu deosebită curtenie de Voltaire la Ferney. Îmbrățișând cariera ostășească, s-a evidențiat pe câmpurile de bătălie ale Războiului de șapte ani (1756-1763), devenind feldmareșal al armatei austriece, apoi mareșal al armatei ruse. Un personaj extrem de interesant, ce s-a bucurat, în egală măsură, de bunăvoința împăratului Iosif II (1765-1790) al Austriei și de ocrotirea împărătesei Ecaterina II a Rusiei

(1762-1796). Mai mult, se poate spune că prințul nostru a cunoscut ce-i mai bun în viață, căci, cel puțin până la intrarea armatelor Revoluției franceze în Belgia, a trăit și într-o opulență de nabab, înconjurându-se de petreceri, de un fast greu de imaginat astăzi.

Autor a nenumărate studii și eseuri istorice, militare, literare, al unor romane, povestiri, amintiri, descrieri de călătorie, portrete, piese de teatru și poezii – opera sa numărând nu mai puțin de 32 volume! –, a abordat toate genurile, îngemănând, ca un autentic senior al secolului XVIII,

temele cele mai serioase cu cele mai frivole, știința și observația directă cu fantezia sau divagația.

O scrisoare moldoveană

Stilul său a îmbinat fericit nota gravă sau lirică cu ironia ori paradoxul, iar butadele sale pot sta cu cinste alături de acelea ale unor autori ca moralistul și pamfletarul Sebastien Roch Nicolas de Chamfort (1740-1794) sau contele Antoine de Rivarol (1753-1801).

Cuvintele sale de spirit făceau imediat ocolul Europei, iar unul dintre ele – „Le Congrès ne marche pas, il danse“ (Congresul nu avansează, ci dansează) – a fost asociat pentru totdeauna cu Congresul de la Viena (1814-1815), care a marcat încheierea epocii napoleoniene. Chiar și la 80 de ani, prințul de Ligne demonstra că inteligența îi rămăsese la fel de vie ca și în anii tinereții.

Ceea ce a rezistat însă cu precădere uzurii necrutătoare a vremii este corespondența sa care, mustind de vervă, originali-

tate și grație, furnizează prețioase informații asupra epocii și a societății în care a trăit autorul. Prințul de Ligne a corespondat cu împăratul Iosif II, cu Frederic cel Mare, cu împărăteasa Ecaterina II, cu Maria Antoaneta, cu cancelarul Kaunitz sau prințul Potiomkin.

Personaj cvasilegendar încă din timpul vieții, el a pătruns și pe meleagurile noastre. A venit, anume, în Moldova, cu corpul de armată al prințului Coburg, în timpul războiului austro-ruso-turc (1787-1792). Cartierul general al armatei de ocupație austriece se afla la Roman, dar personajul nostru a preferat Iașul care, departe de linia frontului, își trăia viața obișnuită, în serbări galante, luminate „pașnic“ de fanteziste focuri de artificii. Dar poate că această trecere în timp de război pe tărâmurile moldave ar fi fost demult căzută în uitare, dacă însuși prințul de Ligne nu s-ar fi îngrijit să-i perpetueze amintirea într-o scrisoare, datată Iași, 1 decembrie 1788.

Adresantul ei nu este încă bine stabilit. Unele ediții o indică pe marchiza de Coigny, o veche și statornică prietenă a prințului, altele pe contele de Ségur, ambasadorul Franței la St. Peterburg, în fine, o a treia o cataloghează, pur și simplu, printre „Scrisorile din timpul războiului Crimeii“.

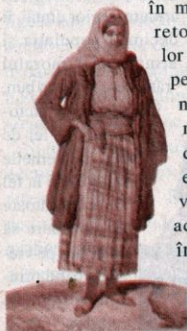
Oricare ar fi însă adevărul, în ceea ce ne privește, importanța ei rămâne aceeași, interesante fiind comentariile și opiniile autorului despre stările de lucruri de la noi.

Observator avizat al scenei politice europene și adesea martor și participant la marile evenimente ale secolului, prințul de Ligne și-a dat repede seama de poziția ingrată a Țărilor Române, înconjurată de imperii

puternice și rivale, angajate în permanente conflicte. „Nici o situație nu se poate asemăna – a notat el – cu a oamenilor acestora. Bănuieți de ruși că preferă pe austrieci, suspectați de aceștia care îi cred atașați de turci, ei doresc tot așa de mult plecarea unora, pe cât le e frică de venirea celorlalți.”

Această situație se repercutează în mod firesc și asupra relațiilor sociale, a raporturilor dintre autohtoni și străini. Deși animat de bune sentimente, este foarte probabil că și prințul nostru, venit cu o armată de ocupație, să fi resimțit rezerva ce se ascundea sub politețea de suprafață a gazdelor sale. „...Boierii vorbesc puțin – remarcă prințul. Frica pe care o au de turci, faptul că de obicei le vin numai știri rele și fiind sub imperiul puterii pe care o exercită asupra lor Divanul din Constantinopol și hospodarul, i-a făcut să fie de o invincibilă tristețe. Cincizeci de persoane care se adună zilnic într-o casă sau alta au aerul că așteaptă fatala spânzuraătoare. În fiecare clipă se aude: aici a fost măcelărit tata din porunca Porții, aici sora-mea din ordinul Domnului.”

Remarcabilă în scrisoare este intuiția oaspetelui străin asupra unei posibile soluții pentru a curma injustiția constatată. Soluția tipică stă sub semnul utopismului de tip iluminist din veacul XVIII și onorează încă o dată deviza vieții sale: „Semper stat linea recta” (A merge întotdeauna pe calea cea dreaptă). „O, voi arbitri ai destinelor bieților muritori cărora le-ați pus armele în mâini – se adresa el retoric prea puternicilor zilei – reparați relele pe care le faceți umanității. Voi sunteți mai răspunzători decât noi care nu suntem decât executanții înaltelor voastre ordine. Serviți această umanitate și în același timp politica mai multor împărați, lăsând în pace pe bieții moldoveni.

Tara lor e atât de frumoasă, încât toată Europa ar țipa dacă li s-ar lua. Scoateți-i de sub jugul tiranilor din Orient. Să se guverneze singuri și în loc de hospodar, care e forțat să fie un despot și un șarlatan, pentru a se pune bine cu Poarta, să li se dea doi boieri numiți pe trei ani. Reintrând, după acest

termen, în clasa comună, aceștia nu vor îndrăzni să abuzeze de autoritatea lor, știind că pe urmă ar plăti desul de scump acest abuz. La pace, pentru Curțile domnitoare ar fi o jucărie dacă le-am face un mic cod de legi, foarte simplu, care mai ales să nu fie scris de filosofi, ci de câțiva jurisconsulți, oameni cumsecade, care să cunoască clima, caracterul oamenilor, religia și moravurile țării și care să dea o mare autoritate acelor boieri și puternici domnitori însărcinați cu administrația.”

Cuvinte românești

Pe lângă considerațiile politice, cu vădit caracter proteguitor, scrisoarea conține și câteva tablouri de moravuri, îndeosebi ale boierilor, cu care prințul a intrat mai ades în contact. Însă hora pe care a surprins-o și a zugrăvit-o atât de sugestiv ni-l arată și ca pe un sincer prețuitor al obiceiurilor poporului de rând. „E ceva fermecător; ne ținem de mână ca și cum nu ne-am mai despărțit niciodată; facem câțiva pași, rotindu-ne, dar și mai mulți pași unul către altul. Ne zâmbim unul altuia, ne supărăm și aproape ne despărțim; dar, de

fapt, nu ne despărțim, ci ne apropiem mai tare unul de altul [...] Ce dans plin de înțelegere!”

Dar și multe alte lucruri au atras atenția prințului, determinându-l, ca în plină epocă fanariotă, să exclame, cu accente aproape patetice: „Îmi place totul la ei, și mai ales limba lor, care îmi amintește că se trag din romani.” Ba, mai mult, prințul a ținut să-și convingă și corespondenta (sau corespondentul) de această adevărată per-

formanță. „În loc de bună ziua, se spune «szluga». Pentru a zice fată frumoasă, se spune: «frumos coconitza». Pentru bonsoir – «sara bună», iar pentru te iubesc: «draga, mii»”. Lumea mondenă îi putea cădea la picioare. Învățase, oare, prințul într-adevăr românește?

Prețuirea prințului de Ligne pentru țara noastră mai răzbate și dintr-o altă epistolă, de astă dată cu caracter oficial, adresată prințului Kaunitz (1711-1794), cancelar al Imperiului habsburgic sub împărăteasa Maria Tereza și succesorii ei, Iosif II, Leopold II (1790-1792) și Francisc II (1792-1806).

Manevre diplomatice de... unire

În această scrisoare, expediată înaintea celei de care am amintit mai sus și datată Iași, noiembrie 1788, prințul de Ligne relatează cancelarului o convorbire pe care o avusese cu cneazul Potiomkin, faimosul favorit al Ecaterinei II. Uzând de o manevră diplomatică destul de subtilă, pentru a sonda intențiile interlocutorului, prințul se interesase dacă acesta n-ar fi cumva dispus să ordone gene-

ralului Rumianțev să înainteze spre București. Eram în plin război austro-ruso-turc!... Iar Potiomkin era, poate, gata să devină „hospodar” al Moldovei și Valahiei întrunite? Favoritul țarinei a respins această idee, replicând că, dacă ar fi vrut, ar fi putut ajunge... rege al Poloniei, iar actualele demnități n-ar vrea să le schimbe pe nimic. Căci puterea țarinei era nemărginită... Atunci, speculând refuzul lui Potiomkin, prințul de Ligne s-a grăbit să sugereze ca la încheierea păcii să „faceți cel puțin independente de turc aceste două țări [Moldova și Valahia]. Faceți ca ele să fie guvernate de boierii lor, sub protecția celor două imperii”.

Să nu uităm că aceste rânduri au fost scrise cu circa trei sferturi de veac înaintea unirii Principatelor Române. Intuiție remarcabilă? Oricum, dorință viu exprimată. Mai mult, cu un lăudabil fler al justiției istorice, prințul de Ligne a reușit să facă și prozeliti în rândul occidentalilor. Astfel, unul dintre cei mai recentii editori ai operei sale, scriitorul francez Raymond Recouly (1876-1950), care, în timpul primului război mondial, a fost cantonat la Iași, ca ofițer de legătură pe lângă misiunea franceză, a notat în prefața anto-

logiei sale – *La douceur de vivre* (Dulceța traiului):

„România trecea prin unele din clipele cele mai întunecate ale istoriei sale. Lipsurile de tot felul, o epidemie de tifos, urmare a celor dintâi, îi decimau populația și armata. Dar moralul rămăsese la fel de bun, încrederea în victoria finală la fel de mare, iar femeile moldovene la fel de fermecătoare și doritoare să placă ca pe vremea când prințul de Ligne le admira.” ■

Am ilustrat acest articol cu chipuri de femei din cele trei provincii istorice românești

Compozitorul dansează cu
menajera sa

FASCINANTA ISTORIE A UNUI TANGO

Deși poate părea surprinzător la prima vedere, tangoul cel mai cântat și admirat în întreaga lume, Geloze, are ca autor un compozitor danez. Ritmuri înflăcărâte, tradiții romantice, pe de o parte, iar pe de alta, rigurozitate scandinavă. Cum au reușit să se împace? Răspunsul îl poate oferi doar aproape necunoscuta, la noi, personalitate a compozitorului Jacob Gade, căruia revista *Historia y vida* i-a consacrat un articol, adaptat pentru Magazin istoric de colaboratoarea noastră Ana Vădeanu.

În ultimii ani am putut fi martorii revitalizării unui gen muzical altădată în mare vogă: tangoul, nu numai important ca spectacol muzical sau creație artistică, ci și ca fenomen cultural și chiar social. Din această perspectivă, devine extrem de interesantă o cercetare minuțioasă prin „arhivele” de aur ale genului. De unde apare figura aproape necunoscută a unui compozitor de muzică ușoară de naționalitate daneză, autor al tangoului *Geloze* – Jacob Gade.

Și totuși, el continuă să fie necunoscut dincolo de hotarele Danemarcei. Enciclopediile și dicționarele biografice actuale nu conțin nici o mențiune despre compozitorul danez. În țara sa însă, Gade este venerat ca o auten-

tică glorie națională. Poate și pentru că își va lega numele, în afara fructuoasei sale activități în domeniul muzicii de divertisment, de „Fundatia Muzicală Jacob Gade”, destinată să acorde ajutor economic – burse de studii în străinătate sau cazare în imobilele proprii – tinerilor și promițătorilor muzicieni danezi, lipsiți de mijloace materiale pentru îndeplinirea visului lor.

„Tangomania”

Aparenta extravaganță a unui muzician scandinav compunând un tango – dans prin excelență asociat unui temperament fierbinte – își pierde întreaga substanță dacă ne raportăm la atmosfera începutului de secol XX.

Noul dans, în versiunea argentiniană, făcea adevărate furori. Luând Parisul drept capăt de pod, va provoca o puternică zguduire social-culturală, botezată de cronicarii epocii „tangomania”. A depășit rapid limitele sălilor de dans, pătrunzând în lumea modei feminine, în artele decorative și, chiar în producția teatrală, prin comedia de moravuri *Le tango*, scrisă de Jean de Richeplén, cu premiera la Paris pe 30 decembrie 1913. Scriitorul de mare succes H.G. Wells va defini anul 1913 ca „anul tangoului”.

Muzicienii europeni au primit noul ritm cu mult interes și curiozitate. Doar în câțiva ani au recreat o varietate de tango – tangoul european, cu un lirism și o ritmi-

citare mult mai accentuate și mai lascive. Astfel, valsul, în perioada imediat următoare a primului război mondial, preda ștafeta tangoului și predecesorului fox-trotului, one-step.

Noile acorduri pătrund și în muzica operetelor, ritmurile exotice și agresive regăsindu-se la autori precum Franz Lehar, Emmerich Kalman, Leo Fall sau chiar la autori neconformiști, cum ar fi Kurt Weill, ajungând până la un Stravinski sau Șostakovici.

Jacob Gade, personajul nostru, nu are nici o legătură de rudenie cu un ilustru compatriot, compozitorul Niels Wilhem Gade (1817-1890), creatorul școlii simfoniei daneze, figura muzicală proeminentă a secolului XIX în țara sa, prieten al lui Mendelsohn și Schumann. Numele Gade este relativ obișnuit în Danemarca, el însemnând „stradă”.

Jacob Thune Gade se naște în 1879, în mica localitate Vejle, în sânul unei familii modeste. De la tatăl său, proprietarul unui mic magazin cu obiecte muzicale, ia și primele lecții de trompetă și vioară, acesta permițându-i chiar să participe la reprezentațiile micii orchestre pe care o conducea. De la nunți, botezuri și înmormântări, gustul tânărului Gade pentru muzică se va împlini pe zi ce trece.

Jacob Gade

La 15 ani părăsește căminul părintesc, pentru Copenhaga. Este, pe rând, dirijor al unor orchestre la cazinouri, în săli de dans, parcuri de distracție, hoteluri de lux.

Mereu în căutare de nou, de necunoscut, Jacob pleacă imediat după terminarea primei conflagrații mondiale spre America, unde și obține un loc de violonist în Orchestra Simfonică Națională din New York, sub bagheta lui Arthur Bodanzky și Willem Mengelberg.

Se întoarce în țara sa, în 1921, pentru a-și relua activitatea de compozitor de muzică ușoară (valsuri, polci, tangouri și marșuri). Cele mai mari săli de cinematograf îl angajează pentru realizarea acompaniamentului muzical al filmelor mute.

Miracolul Gelozie

14 septembrie 1925 devine pentru Gade, dar și pentru lumea întreagă, o dată de referință. Jacob, acum dirijor al Orchestrei de la Palads Teatre din Copenhaga, își prezintă creația, ce îl va face cu adevărat faimos și bogat.

Gestația lucrării, după relatarea autorului însuși, pare de domeniul romanescului: Gade se angajase să scrie un acompaniament muzical potrivit pentru premiera în Capitală a filmului mut *Don Q, fiul lui Zorro*, al regizorului Donald Crisp, cu actorul Douglas Fairbanks în dublul rol al lui Don Q și al tatălui, legendarul Zorro, alături de foarte tânăra actriță Mary Astor. Pentru aceasta, se retrage la reședința sa de vară din Tibirke Bakker.

Aici, citind din ziare despre o spectaculoasă crimă pasională (provocată de eternul motiv al geloziei) petrecută în Capitală, imaginația îi este stimulată într-atât, încât linia melodică principală a izvorât de sub pana sa aproape spontan. Apoi, doar mici retușuri, o pasionantă introducere și, în mai puțin de trei ore, minunea se consumase: tangoul *Gelozie* văzuse lumina zilei. Succesul a fost fulminant și aproape instantaneu. În câteva săptămâni tangoul a

traversat continentul, făcând apoi înconjurul lumii.

În anii imediat următori, noua lucrare va păși cu cele mai mari onoruri în repertoriul tuturor orchestrelor de muzică ușoară din lume, iar emisiunile radiofonice din diferite țări îl vor transmite mereu.

Carierea discografică a lucrării era de abia la începuturi. O singură versiune, aceea a Orchestrei Boston Pops, a atins, în 1952, cifra istorică și fără precedent în istoria muzicii ușoare de un milion de exemplare vândute.

O altă înregistrare, ceva mai târzie, din 1963, a aceleiași orchestre avea să urce pe locul cinci în *hit parade*-ul american, menționându-se timp de 23 săptămâni consecutiv în plutonul celor 40 de cântece favorite.

Născut ca lucrare instrumentală, *Gelozie* capătă și un text semnat de Vera Bloom, într-o versiune anglo-saxonă rămasă grație celebrei cântărețe Vera Lynn, ce a prezentat-o pe multe scene improvizate pe fronturile celui de-al doilea război mondial.

Traectoria discografică a *Geloziei* este de-a dreptul fascinantă, acoperind ani și generații, una dintre cele mai notabile versiuni din ultima perioadă primind semnătura lui Plácido Domingo. Pentru iubitorii de statistici, Arhivele sonore ale Radiodifuziunii daneze reunesc până la 300 de versiuni discografice ale piesei, corespunzând unor epoci și stiluri muzicale diferite.

Inutil să menționăm că popularitatea internațională a tangoului *Gelozie* – pe cale radiofonică, discografică, orchestrală și cinematografică – i-a adus lui Jacob Gade, cu trecerea timpului, bogăția.

Om cu obiceiuri și deprinderi simple, niciodată uitând greutatea pe care le-a înfrun-

tat pentru a-și îndeplini visul muzical, Gade, rămas văduv în 1945, la moartea soției sale, cântăreța Mimi Mikkelsen, și neavând nici un contact cu cei trei fii nelegitimi din prima sa tinerețe, se va gândi să dea viață unei instituții care să acorde protecție tinerilor muzicieni. În acest scop, în 1956, compozitorul a creat o fundație omonimă.

Gade, mort în țara sa natală în 1963, la vârsta de 84 ani, va lăsa astfel în urmă și un nume de puternic Mecena. „Îmi amintesc încă greutatea financiară pe care a trebuit să le înfrunt când am ajuns la Copenhaga, în prima mea tinerețe, cu intenția de a-mi crea o poziție în lumea mu-

zicii. Din acest motiv, dispun ca rețele provenite din patrimoniul pe care l-am cedat, să fie folosite pentru a ușura condițiile de dezvoltare ale tinerilor muzicieni cu talent, cărora să li se poată oferi oportunități de a studia cu profesori calificați atât în Danemarca, cât și în străinătate, ocrotiți de orice fel de preocupări materiale.“ ■

Tangoul, în sensul lui cel mai adânc, ne vorbește despre condiția umană. Alte cântece, alte dansuri sunt drăguțe, amuzante. Tangoul este metafizic.

(Ernesto Sábato,
scriitor și
eseist
argentinian)

KOSONII DIN MUNȚII ORĂȘTIEI

Aproape în fiecare săptămână mass-media ne informează despre jaful care are loc în Munții Orăștiei. Magazinele de specialitate, de la Budapesta până la Paris, oferă spre vânzare monede dacice din aur, de tip koson, sau monede romane din argint, provenind din așezările dacice și daco-romane din Transilvania.

S-a ajuns până acolo, încât ziarul kosonilor a scăzut, de la câteva mii de lire sterline, la câteva mii de mărci germane. Și ziarul francez *Le Monde* a consacrat un articol jafului din Munții Orăștiei.

Căutătorii-pirați, atât din țară, dar și foarte mulți veniți din alte părți, uneori chiar de la mari depărtări, apelează la cele mai moderne și sofisticate instrumente pentru depistat metale. Se pare că, anual, cam 4 000 de astfel de scormonitori cutureieră vestigiile dacice și daco-romane.

La două mii de ani după ce Traian a plecat din Dacia cu 165 000 kg aur și de două ori mai mult argint – cel puțin așa scria în sec. III d.Chr. Dio Cassius – comorile lui Decebal încă ispitesc prin fabuloasa lor bogăție.

Dar ce sunt, de fapt, kosonii? De ce sunt atât de căutați și furați?

În tipologia numismatică antică, *kosonii* sunt monede de tip *stater*, moneda de aur grecească, cu o greutate de cca 8 grame.

Kosonii dacici își trag denumirea de la faptul că pe reversul lor poartă inscripția (în grecește) *Koson*. Este numele unui rege, după unele surse, scit sau trac, după altele.

În catalogul expoziției *Comoara regelui Decebal*, organizată în 1998 la Muzeul Național de Istorie a României, doamna Carmen Maria Petolescu, muzeograf principal la Secția Numismatică a Muzeului, precizează că „este unicul caz când se cunosc, în numismatică Daciei, monede bătute din aur, care poartă în legendă numele emitentului”. Vom cita din amintitul *Catalog* și alte informații.

Kosonii aparțin unui singur tip monetar, dintr-o emisiune dacică, în două serii: una conținând inscripția amintită, alta fără ea. Sunt monede cu dimensiunea de 18-20 mm și greutatea între 8-8,70 grame. Ambele au pe revers o acvilă pe un sceptru orizontal și cu o cunună în gheara dreaptă. Pe revers, trei reprezentări bărbătești, „un consul între doi lictori”.

Nu se poate stabili, desigur, cantitatea de *kosoni* băuți. Oricum, a fost probabil foarte mare, dat fiind numărul celor scoși la iveală.

În 1540, în albia râului Strei, a fost aflat „cel mai mare tezaur descoperit vreodată pe teritoriul României”: 40 000 monede de aur

(cca 300 kg aur), cu regele Thraciei, Lysimah (360-281 î.Chr.). Între aceștia s-ar fi aflat și *Kosoni*.

La Sarmizegetusa, în 1803, a fost găsit un alt tezaur cu aproximativ 1 000 de *kosoni*. Dintre aceștia, 400 au fost topiți în monetăria din Alba Iulia, celorlalți pierzându-li-se urma.

În fine, în veacul trecut, pe la mijlocul lui, pădurarul Neag Adam a descoperit un alt important tezaur de *kosoni*, „la rădăcina a doi fagi bătrâni, ale căror vârfuri se îmbinau”, pe un platou din Târsa-Luncani, din Munții Orăștiei. Piese sale s-au împărțit între cei trei moștenitori, o parte fiind cumpărată de Banca Națională a României – 208 monede; Muzeul Național de Istorie a României – 197; fosta BANCOREX – 75 și Muzeul Civilizației Dacice din Deva – cca 42 de exemplare.

Acest tezaur de la Târsa-Luncani este „unul dintre cele mai importante tezaure, după comoara de la Pietroasa – Cloșca cu puili de aur”, arată doamna Carmen Maria Petolescu.

Se cuvin, de aceea, mult mai atente și responsabile măsuri de protecție a ceea ce a mai rămas din această comoară, ascunsă în pământul dacic din Munții Orăștiei.

Ioan LĂCUSTĂ

Logofătul Nicolae, amarezul

IUBIRILE INTERZISE ALE LOGOFĂTULUI NICOLAE

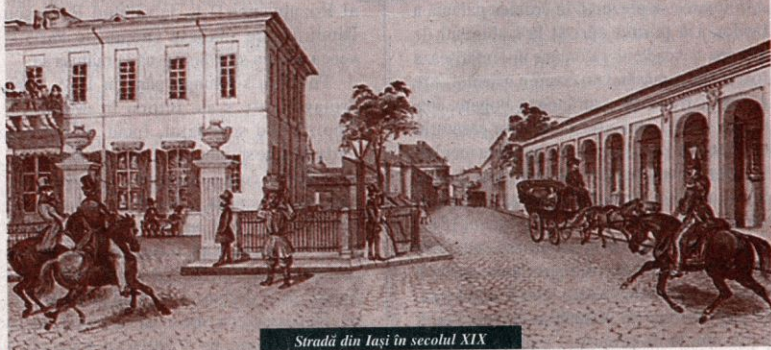

Anica Filipescu

CĂTĂLINA OPASCHI

Observator al societății moldovene din secolul trecut, memorialistul Radu Rosetti nota că, „în orice societate de oameni cari n-au de lucru și sunt bogați, dragostea a jucat un rol de căpetenie. Viața dusă de boieri în timpul celei dintâi domnii regulamentare, cu bună samă se poate numi frivolă, dar, date fiind împrejurările istorice [...] cum oare ar fi putut să fie altfel [decât] frivolă? Grijile erau încă puține, averile boierimii erau încă întregi [...] Boierimea moldoveană din vremea lui Mihalache Sturdza avea două îndeletniciri de căpetenie: intrigile și plăcerile. Apoi dacă [...] mai adăugim frumusețea și farmecul înăscut al moldovencei, ai tot dreptul să te întrebi: oare ce îi mai lipsea?“.

Câteva scrisori ale istoricului Eudoxiu Hurmuzaki (Magazin istoric, nr. 1/ 1974; 11/1998) ne-au pus pe urmele unui scandal „monden“ din vremea lui Mihail Sturdza (1834-1849).

Stradă din Iași în secolul XIX

Divorț la Odessa

În centrul atenției s-a aflat tânărul Nicolae, fiul marelui vistiernic Iordache Rosetti-Roznovanu. Din partea tatălui, se înrudeau cu mari familii boierești: Sturdzești, Racovițești, Miclești, Donici, Canano, Razu și Catargiu; mătușa sa, Ecaterina, a fost soția domnului Ion Sandu Sturdza (1822-1828). Nicolae, bunicul său, avea o mare avere, cu moșii întinse în Moldova și Bucovina, între care și Roznovul, de la care și-au luat al doilea nume. Mama sa, Pulheria (Profira) Balș, era rudă cu Cantacuzinii și Catargiilor. Toți înaintașii erau oameni instruiți, cu gustul lecturii, vorbitori de mai multe limbi, familiarizați cu uzanțele înaltei societăți europene.

Nicolae și-a început educația în casa părintească, cu un profesor francez, apoi a studiat în Franța și Germania. Inteligent, sensibil la ideile liberale care revoluționaseră Europa, se pare că era priceput în probleme de administrație și politică, rămânând de la el o serie de scrieri interesante, menite să ducă la o guvernare mai eficientă. A avut simpatii filoruse, ca și tatăl său, dar și filoautriece. A călătorit mult, în Franța, Germania, Rusia, Austria. Era un cititor pasionat și avisat, fiind la curent cu cele mai noi apariții editoriale din Apus, pe care le comanda regulat la librăria sa din Paris.

Însă nu prin virtuțile sale intelectuale sau capacitățile administrative, obișnuite în elita moldovenească, s-a făcut remarcant, ci prin stăruitoarea sa prezență în cronică galantă a lașilor. Un portret păstrat la Cabinetul de Stampe al Academiei Române ni-l înfățișează foarte tânăr, purtând un costum oriental. Are trăsături frumoase, sprâncene bogate, îmbinate și ochi „lunguroși”. Fusese căsătorit, la 17 ani, în 1811, cu Ecaterina, fiica marelui logofăt Costache Ghica; care mai fusese măritată cu Costache Sturdza. Era mai vârstnică decât Nicolae. Au divorțat în 1819.

Fire iubăreată și aventuroasă, nu ținea seama de riscuri, de păstrarea aparențelor și nici de persoanele pe care le-ar fi putut leza. O primă aventură răsunătoare, care l-ar fi putut mutila, la propriu, l-a pus în conflict

cu viitorul domn, Mihail Sturdza. Pe când se afla la Odessa, în 1828-1829, a fost surprins „în flagrant”, cu soția acestuia, Elisabeta (Safta), născută Rosetti-Bălănescu, aventura ducând inevitabil la divorțul celor doi. Numai datorită intervenției unei slujnice devotate a scăpat nemulțat.

Cu Anica prin Europa

La 7 noiembrie 1832, Nicolae se găsea în străinătate, în vârtejul altei aventuri. Tatăl, Iordache, își mărturisește durerea față de faptele fiului care călătorește, însoțit în calitate de „consoartă”, de fosta soție a unchiului său matern, Gheorghe Balș, frumoasa Anica Filipescu. Ea mai avusese o aventură la București cu generalul rus Miloradovici. Fapta atrăsese mânia tatălui și oprobriul societății ieșene.

Într-o epistolă către tatăl său, în februarie 1834, Eudoxiu Hurmuzaki relatează că l-a invitat la balul juriștilor din Viena, unde studia, pe „[...] Roznovanu cu cucoana lui (care *singură* mi-a mărturisit că este soția lui Roznovanu și că demult deja sunt cununați, dar nu declară peste tot, căci mitropolitul Moldovei nu dăduse voie pentru căsătorie)”. Mărturisire forțată și, desigur, neadevărată. Roznovanu se arătase foarte recunoscător pentru invitație, căci așa cum prevăzuse vistiernicul Iordache, cei doi erau izolați de societate și frecvențați doar de tânărul amic Doxaki, care le-a rămas fidel toată viața, și de „un nepot al Roznovanei(!) [...], valahul Filipescu Dimitrie”, ce studiasse Dreptul la Paris și venea adesea să prânzească la mătușa sa.

Povestea s-a lungit până în 1835, când protagoniștii s-au întors în Moldova, amplificând scandalul, încât, exasperat, Iordache cere sprijinul președintelui Divanului, rugându-l să curme nelegiuirea: „Reclamațiile mele au ajuns până la maica noastră, biserica cea mare” (de la Constantinopol). Nearătându-se nici un rezultat, îl rugă să pună la cale „mărginirea acestui rău”, iar pentru îndreptarea fiului, „să se dezbinăze cu totul de tovarășița lui, Filipeasca”, cu care se afla la moșia Stâncă (Magazin istoric, nr. 4/2001), cu doi copii ai

ei, „făcui în sărăcie cu persoane străine” și „să se poie sub supraveghere polițienească pân' se va porni cu puterea Ocârmuirii, la București, la familia ei”.

Supărarea bătrânului era cu atât mai adâncă și povara mai grea, cu cât și fiul cel mic, „al doilea hatman, Alecu [...] trăiește de sine în nelegiuire, cu vara sa și fimeia vărului său prea mare”. Ambele doamne fuseseră rude prin alianță cu cei doi frați Roznovanu, se pare că erau divorțate, dar biserica le considera, la vremea aceea, rude.

Idila s-a încheiat cu plecarea Anicăi Filipescu la București. După un an, visticernicul Iordache a murit.

Răpire la Ruginoasa

Nici nu se stinsese bine eoul acestei aventuri și Nicolae se va afla în centrul unui nou scandal, de data aceasta cu urmări mai severe. Obiectul noii pasiuni a fost o nu mai puțin cunoscută persoană, Marghiolița Ghica-Comănești, născută în 1808, fiică a lui Dimitrie Ghica-Comănești și a Zoei Rosetti. Era soră cu „contesa” Elena Sturdza și una din cele mai proeminente figuri ale elitei ieșene. Fusese căsătorită prima dată cu beizadea Nicolae Sturdza, fiul domnului Ioniță Sandu Sturdza, însoțindu-l la Stambul ca „zalog” al tatălui său.

A tulburat multe inimi din lumea diplomaților țarigrădeni, chiar și pe „seriosul sultan Mahmud”, care, se zice, ar fi invitat-o să-i viziteze, în particular, haremul. Plictisindu-se de Stambul și întrezărind sfârșitul domniei socrului, s-a întors la Iași, se pare în urma decesului soțului ei. După un timp, s-a recăsătorit cu marele logofăt Costache Sturdza, mult mai în vârstă decât ea, care avea trei fii și care era foarte îndrăgostit de tânăra și frumoasă sa soție.

Dacă ar fi să-l credem pe memorialistul Gheorghe Sion, Marghiolița l-ar fi luat numai pentru uriașa sa avere, așa încât, după puțin timp, a început să cocheteze cu neastâmpăratul Nicolae Roznovanu, care ar fi făcut-o numai „din încăpățănare și ciudă”, pentru acea veche rivalitate de familie, provocată tot de el în tinerețe.

Cunoscându-i reputația și îngrijorat de vizitele cam dese, logofătul și-a luat soția într-un voiaj la Odessa. Roznovanu i-a urmat sub o falsă identitate, instalându-se în același hotel, unde era vizitat de frumoasa infidelă, în timpul lungilor partide de cărți ale soțului. Zvonurile au dus la prelungirea voiajului cu popasuri la

Kiev, Varșovia și Sankt Peterburg, până când cheltuielile ridicate l-au făcut să revină în Moldova. Domnul Mihail Sturdza, vărul său, i-a oferit conducerea Ministerului de Interne și slujbe bune pentru fii.

La palatul Sturdza, care rivaliza cu cel al Roznovanului, zilnic își făcea apariția și visticernicul Nicolae, „elegant, parfumat, totdeauna proaspăt ras, ca un popă nemțesc, în trăsură de patru cai [...] fudul și mândru”. Și zeci de

ochi iscodeau și vorbele săvante de la o ureche la alta din zbaterea evantaielor.

După un timp, Marghiolița a cerut permisiunea soțului să se odihnească la moșia Ruginoasa, rugându-l să-i dea ca însoțitor pe fiul vitreg, Săndulache. Palatul, nou atunci, oferea o oază de liniște, frumusețe și rafinament care ar fi ajutat-o să se destindă după viața agitată din Iași și, mai ales, spunea ea, să scape de prezența stânjenitoare a înfocăturii curtezan. După câteva zile, logofeteasa l-a rugat pe Săndulache s-o apere de insistențele lui Roznovanu, care-și anunțase vizita printr-un curier și pe care nu dorea cu nici un chip să-l primească.

Iordache Rosetti
Roznovanu

De bună credință, tânărul Săndulache a aranjat să fie păzită curtea de mai mulți slujitori, căroră le-a spus că un boier vrea să vină „cu dușmănie asupra casei” lor. Roznovanu, prevenit prin curier, i-a împrăștiat repede pe paznici, cu o mică trupă înarmată, ajungând la palat. Săndulache a doborât câțiva atacatori, dar a fost înjunghiat mortal de un arnăuț, roznovenesc, iar frumoasa mamă vitregă, leșinată, a fost luată și dusă la moșia Stânca, strașnic apărată de ziduri înalte, greu de trecut.

O căsătorie...

Anunțat de nenorocire, Costache Sturdza a căzut la picioarele domnescului său văr (care păstra amintirea „motivului” ce-l despărțise de prima soție), înprospătându-i mânia și dușmănia, determinându-l să trimită o trupă de lăncieri pentru a asedia conacul fortificat. Polcovnicul Scheletti și bravii lui ostași n-au putut trece însă de zidurile curții, iar domnitorul nu dorea să devină ridicol trimițând artileria!

Văzând că gluma depășise cu mult limitele admise, isteța Marghiolița a găsit cu cale să scrie o patetică scrisoare soțului, în care deplângea moartea fiului vitreg, atât de devotat și credincios, arătând că lacrimile și rugile sale repetate l-au înduplecat pe răpitor s-o elibereze. Cu condiția să nu existe urmări asupra lui! Logofătul a considerat moartea fiului o fatalitate, iar domnul, plictisit și dorind să stingă scandalul, a fost de acord cu soluția.

Fericit și mai îndrăgostit ca oricând, Costache Sturdza și-a reprimis soția, preluând-o, pe dealul Copoului, din chiar mâinile răpitorului. Dar după vreo două luni Marghiolița a fugit în Bucovina. O scrisoare anonimă îl anunța pe logofătul Sturdza că, la moșia Hurmuzăkeștilor de la Cernauba, ea s-a cununat cu Nicolae Roznovanu. Era în 1841.

Sturdza însă refuza să-i acorde divorțul soției adulterine, împiedicând-o să-și legitimeze situația și punând-o în afara societății și a legii bisericii. Motivul invocat, ajutat copios de domn, era că cei doi ar fi fost rude: era nepoata de frate a Ecaterinei, prima soție a lui Roznovanu.

În 1841, o scrisoare a lui Antimios, patriarhul ecumenic al Constantinopolului, îl anunța pe mitropolitul Moldovei că a luat cunoștință „de legătura intimă și de cuvânt oprită dragoste a lor, ca rude, plimbarea la pământurile străine și reîntoarcerea iarăși la cămin, unde compăcătuiesc necuviincios sub alt pretext” și îl înștiințează despre refuzul la cererea „cocoanei Marja despre despărțirea de cel socotit legat ca al doilea soț al ei, arhon logofăt Constandin Sturdza”.

Cel care susținea cauza soțului pe lângă Patriarhia ecumenică era fostul caimacam Ștefan Vogoride (1821-1822), îndestulat cu generozitate de logofăt și împărțind daruri substanțiale, spre a contracara daniile Roznovanului, care nu se uita la bani pentru a-și legaliza situația.

În februarie 1842, Eudoxiu Hurmuzaki scria că „d-na Marghiolița a lui Nicolae Roznovanu a născut doi gemeni, un băiat și o fată”. Soțul părăsit remarcă supărat că Marghiolița „s-au îngurluit cu visticernicul Neculai Roznovanu, petrecând și trăind cu el fără vreo stânjenire și ținând gospodărie au părăsit și doi prunci, afară de copila ce mai înainte, din tainice și nelegiuite întâlniri născută și o crește”. Se spunea că totuși această copilă ar fi fost a logofătului, care n-o recunoscuse.

Nicolae mai avea trei fete din prima căsătorie, educate prin grija tatălui său la Sankt Peterburg, în pensionul nobilimii, și căsătorite mai târziu cu ruși. Fata de care pomenea logofătul Sturdza nu fusese recunoscută nici de Roznovanu, deși o crescuse și o înzestrase. Dar, în noua situație, el trebuia cu orice sacrificiu să-și legalizeze situația, pentru a-și legitima urmașul.

... și o afurisenie

Din scrisorile lui Hurmuzaki aflăm însă că nu a fost recunoscută căsătoria din Bucovina, nici de mitropolit, nici de patriarhul Antimios. Roznovanu plătiase 3 000 de galbeni pentru a obține divorțul, actul se eliberase, dar domnul prinsese de veste și-l blocase, singura speranță rămânând la patriarhul ecumenic. În ciuda daniilor vărsate și a vizitei Marghioliței la Constantinopol,

încuviințarea nu venea. Au încercat și la Cernăuți și la Karlovitz, prietenul Hurmuzaki sperând să obțină anularea căsătoriei de la „prearespectatul Hacman, episcopul nostru [...] care va lua recompense excelente de recunoștință de la Roznovanu“.

Ei găsiseră totuși o „chichiță“, motivând că logofătul se căsătorise cu Marghiolița în afara granițelor Moldovei, în Bucovina, așa încât „căsătoria ei cu nebunul (!) Costache Sturdza nu s-a recunoscut de mitropolit“ [al Moldovei], și însuși patriarhul „il socotea pe Sturdza ca soț legitim, dar nu legal“. De aceea mitropolitul Veniamin semnase acordul de divorț în 1841, iarna; dar domnul îl blocase.

În 1842 Mihail Sturdza și vărul său logofătul Costache stăruiesc la Patriarhie pentru a obține condamnarea Roznovanilor, prin afurisenie, dacă nu plecau din Moldova. Ei reușiseră să-l determine și pe mitropolit să ia această hotărâre. Zvonul începuse să circule de la Iași, la Cernăuți, dar Hurmuzaki nu credea, căci „a trimis la Constantinopol cinci până la șase mii de galbeni ca să obțină autorizația de căsătorie și, desigur, în schimbul ei nu i se va da afurisenia“.

Tot în 1842, Eudoxiu cere sprijinul tatălui său, Gheorghe Hurmuzaki, pentru prietenii săi, arătând că „Bujor“ (Domnitorul) și „nebunul“ îl împiedică pe mitropolit să le elibereze fie un act prin care să nu recunoască mariajul Marghioliței cu logofătul Sturdza (din 1834), fie să-i acorde mult discutatul divorț.

Lucrurile se precipită însă dovedindu-se că „lucrarea“ lui Vgoride fusese mult mai eficientă. Căci, după cum relata Eudoxiu, „duminica trecută, de Rusalii, s-a cetit în trei biserici din Iași afurisania patriarhului contra lui Nicolae Roznovanu și a cocoanei lui, deoarece d-na [Marghiolița] a fugit din casa

soțului [...] și pentru că trăiește cu unchiul ei [...] d-na Marghiolița a hotărât să plece la Constantinopol să dezvăluie pânza vicleniei și țesătura de intrigi a dușmanilor [...] și astfel să ia sfârșit această stare care durează deja de trei ani“.

Marghiolița n-a obținut ridicarea anatemei la Constantinopol și a recurs la o măsură extremă, deși formală, trecând la protestantism și obținând cartea de divorț de la pastorul anglican din Constantinopol. Întrucât fostul soț stăruia să fie pedepsit în fel și chip, cei doi au plecat în Bucovina și s-au cununat acolo a doua oară, cu dezlegarea bisericii anglicane, în noiembrie 1842.

În timpul domniei lui Grigore Alexandru Ghica (1849-1853), Roznovanii au obținut ridicarea afuriseniei, căci în 1846 mitropolitul Meletie acceptase cununia lor din 1841 (prima), „cunoscând-o el ca legitimă“, iar cei doi au revenit la Biserica ortodoxă.

Scandalul se stinsese. Reveniți la Iași și-au redeschis saloanele, frecventate de elita moldoveană.

În 1857 Marghiolița a plecat la Viena împreună cu soțul ei, bolnav grav de „dropică“ (hidropizie, acumulare de apă în țesuturi). Anul următor Nicolae a murit. Soția l-a adus în Moldova, îngropându-l după datină, lângă părinții lui, la Mitropolia din Iași.

În 1887, Gh. Sion a întâlnit-o pentru ultima dată pe eroina acestor evenimente, abia recunoscând în ființa „mică și gârbovită“ pe renumita frumusețe de altădată. S-a stins în același an, „nobilă și măreață damă, care a jucat un așa mare rol în țară, care da ton societății elegante din Iași, care reprezenta noblețea și fastul aristocrației moldovene, care a știut în cele din urmă a se face venerată, chiar cu uitarea păcatelor ei din trecut“. ■

Nunuță
Rosetti Roznovanu

A merge la Canossa

VICTOR IONESCU

Expresia a apărut în secolul XI, când între papalitate și imperiu începuse așa-numita luptă pentru învestitură, de fapt, pentru supremație. Timp de aproape două secole (1073-1250), papi și împărați s-au confruntat pe fronturile ideologice, politice și militare, pentru a-și impune cea mai înaltă poziție în Europa creștină. Rezultatul a fost căderea Germaniei și Italiei în anarhie și, la scurt timp, apariția unor noțiuni de drept public ce consfințeau egalitatea între puterile europene ale vremii, ca, de exemplu, „regele Franței este împărat în țara sa!”.

Total a început de la papa Grigore VII (1073-1085), cel care a reformat profund biserica, considerată „o monarhie pontificală”. „Biserica romană, spunea acest papă, a fost întemeiată de Dumnezeu însuși” și, în consecință, „biserica romană este mama și stăpâna întregii creștinătăți”. Având aceste atribute unice și inalienabile, era de la sine înțeles că „șeful bisericii romane trebuie să aibă puterea supremă”. Quod erat demonstrandum!

Reforma lui Grigore VII urma unei perioade de decadență a bisericii, proces survenit în urma dezmembrării Imperiului carolingian, sub a cărui aripă ocrotitoare se crease statul papal și evoluaseră pontifi romani după anul 752. Timp de două sute de ani (sec. X și XI), scandalurile au cutremurat scaunul lui Petru, pe care s-au succedat papi și antipapi, reprezentând interesele diferitelor grupări care-i impuseseră ca titulari ai Sfântului Scaun. La fel se întâmpla și cu episcopii. Pierderea

autorității centrale făcuse ca regii și chiar marii feudali să numească episcopi în țările lor, în loc ca aceștia să fie aleși de preoții și credincioșii eparhiei respective. Contribuise la acest fenomen și caracterul laic al catolicismului, în care atât papa, cât și episcopii stăpâneau domenii.

Înainte de Grigore VII, papa Nicolae II reformase alegerea pontificală prin decretul din anul 1059, care îi priva pe laici (poporul Romei) de dreptul de participare la procesul electoral. De atunci încoace urmașul Sfântului Petru este desemnat doar de înalți prelați.

În anul 1075 Grigore VII a emis *Decretul de investitură*, prin care afirma că fiecare episcop exercita în episcopia lui nu numai puterea spirituală, ci și pe cea temporală. „Orice împărat, duce, marchiz, conte, putere sau persoană seculară, care va îndrăzni a da investitura unui episcop sau altui ierarh bisericesc va fi lovit de excomunicare.” Era astfel lezată dreptul regal de a-i confirma pe episcopi, care – în virtutea posesiunii asupra domeniilor episcopale – erau vasali ai coroanei.

Împăratul Henric IV (1056-1106) a convocat la Worms un conciliu din episcopi adversari papei. Aceștia l-au proclamat pe Grigore VII nedemn de scaunul pontifical. Împăratul i-a cerut să abdice: „Tu m-ai atacat pe mine, care nu pot fi judecat decât de Dumnezeu. Acum eu îți zic ție prin gura episcopilor mei: părăsește scaunul pe care tu l-ai uzurpat!”

(Continuare în p. 79)

Povestea vorbei

România în tranziție

PREȚURI ȘI SALARIU, ACUM 150 ANI

CAMELIA ENE

Costul întreținerii, prețul unei pâini, al unui kilogram de cartofi, al unui bilet de tramvai, al unui kilogram de brânză... Ai în fața ochilor o săgeată care urcă, urcă mereu, fără milă pentru buzunarul nostru. Pare a fi un coșmar ce ne lovește doar pe noi. Este doar o poveste ce se repetă periodic în istorie, ori de câte ori traversăm o perioadă de criză. Sau de tranziție, cum ne place să îi spunem.

O astfel de lume au străbătut și înaintașii noștri de acum mai bine de 100 ani.

Învălmășeala monetară, bucuria zarafilor

Reglementarea circulației monetare și crearea sistemului monetar unic au reprezentat pași importanți în modernizarea comerțului românesc. Până la legea privind înființarea sistemului monetar din 1867, au circulat, în afară de leu și de subdiviziunile sale, foarte multe monede ce creau un adevărat haos monetar.

Călătorul francez Thibault-Lefebvre, în trecere pe la noi la mijlocul secolului XIX, observa cu un ochi critic: „Există astăzi în Valahia monede de toate proveniențele și de toate felurile. Bani de socoteală, monede reale, monede austriece, turcești, rusești și, câteodată, monede franceze, engleze, italiene, monede având curs în țările de proveniență, monede demonetizate și scoase din circulație, toate se găsesc în Principate, se primesc, circulă într-o

învălmășeală dăunătoare tuturor cu excepția zarafilor. Aceștia măresc încurcătura generală stimulând mobilitatea cursurilor de schimb ale tuturor acestor monede.” Pitoresc oriental destul de costisitor pentru buzunarele locuitorilor.

Introducerea sistemului monetar bimetalist în 1867 a lăsat doar câteva monede de aur să circule pe piața bucureșteană: napoleonul (20 franci, adică 54 lei), lira sterlină (68 lei), lira otomană (61 lei), polul imperial rus (55 lei). Cele din argint erau însă mult mai numeroase: schillingi, icosari, franci, sfantibuli etc. Înlăturarea definitivă a circulației paralele a mai multor monede s-a produs în 1890, când se adoptă sistemul monometalist, aurul revenind la poziția conducătoare.

Dintre cei mai cunoscuți comercianți în Principate au fost membrii breslei băcanilor. Vorba proverbului: „Cu burta plină, și gândul e mai lin”. Principalele produse comercializate

de ei erau cele de uz alimentar comun (carne, pește, untdelemn, unt, ouă, zahăr, fasole, linte sau făină de grâu).

Se dezvoltă atât comerțul cu amănuntul, din interiorul prăvăliilor, care mai de care mai atractive, sau de pe tarabele vânzătorilor ambulanti, cunoscuți în epocă și sub numele de marchetani, cât și cel cu ridicata, din bălciurile și iarmaroacele precis stabilite în calendarul urbei.

Spre sfârșitul veacului XIX apare și o notă de real progres prin deschiderea a două expoziții – mostre ale producției industriale și agricole autohtone – prima, în 1865, „Expoziția națională de vite, flori, legume, produse agricole și industriale“, și în 1873 – „Expoziția națională generală“.

Legumele, pâinea și vinul – absolut necesare

În spatele teighelelor erau „băieții de prăvălie“. Ziarele epocii vorbesc adesea de condițiile mizere în care o mare parte dintre aceștia își duceau existența: „Te cuprinde mila când îi vezi muncind câteodată 14-18 ceasuri pe zi istovindu-și puterile, muncind în cârciumi, fierării, băcănii...“ (Lumea nouă din 18 noiembrie 1841). Salariul acelor copii era derizoriu. Abia în al doilea an de serviciu căpătau 10 lei pe lună, în condițiile în care un kilogram de fasole uscată costa 0,30 lei, iar un kilogram de pâine – 0,15 lei. Nici cei cu vechime și fidelitate mare – 8-10 ani în aceeași prăvălie – nu beneficiau de condiții prea bune, remunerația lor se învârtea în jurul sumei de 40-70 de lei pe lună. Cum prețul alimentelor de bază era destul de „piperat“ (1 kg

untură costa 1,20 lei, 1 kg de zahăr – 1 leu sau 11 lapte – 0,40 lei – prețuri pentru 1894), situația lor nu era prea ușoară.

Doar o sută de ani înapoi în trecut și datele par a se schimba radical. Dionisie Eclesiarhul, la sfârșitul veacului XVIII, își amintește: „Toți se bucurau și fără grijă petreceau, ieftinătatea era la mărfuri și la dobitoace: boii, vacile, oile, caprele cu puțin preț, bucatele cu mai puțin preț.“ Să tot trăiești când oaia cu mielul costa doar 1 leu, carnea – doar o para sau două, găina – 2, 3 parale, vinul – 10 parale vadra, făina de grâu – 1 para ocaua, somnul – 5 parale iar untul de vacă – 6 parale ocaua.

„Cu puțin își făcea omul și îmbrăcăminte“, căci postavurile erau ieftine, chiar dacă proveneau din îndepărtata Anglie (8 lei cotul).

S-au făcut și încercări de a stabiliza fluctuațiile prețurilor. În secolul XVIII s-a introdus nartul, care reprezenta o reglementare periodică a prețurilor făcută de domni, împreună cu Divanul țării, cel mai adesea în favoarea negustorilor. Dar specula nu putea fi stopată, existând tendința, după cum releva un document din noiembrie 1811 emis de Divan, „aici în orașul Bucureștilor să nu respecte narturile la legume, pâine și băuturi și să vândă peste prețul ce s-au pus“.

În doar câțiva ani, prețurile explodează. După cum observă și consulul austriac din București, într-un raport din 26 mai 1834. Pentru acesta, creșterea era sesizabilă, în comparație cu anul 1826, la cereale, fân sau lemne de foc. Astfel, dacă în 1826 plătea 3-4 lei pentru un car cu lemne, la 1834 era nevoit să dea de...cinci ori mai mult. Și nemulțumirile mergeau laț: leafa agentului de 4 000 de florini devenise

În pp. 77, 78: Târgul Moșilor (Album Preziosi)

insuficientă. Chiria, chiar dacă ședea „cu altul în casă”, atinge suma de 1 060 florini, abia de putea să-și mai acopere hrana. „necum să se mai răcorească vara printr-o plimbare cu birja”.

Studiile al arătat că între 1800 și 1850, prețul general al produselor în lei se mărește cam de 10 ori. Iar creșterea vertiginoasă a prețurilor nu a putut fi stopată de reforma sistemului monetar din 1867. În ședința Adunării Deputaților, din 29 noiembrie/11 decembrie 1884, cunoscutul om politic P.P. Carp afirma: „S-a constatat pretutindeni o creștere exagerată a tuturor obiectelor din comerț.” În plus, statistica prețurilor nefiind atunci bazată pe principii științifice, ea reflecta destul de palid cruda realitate. Evoluția unor prețuri pe piața Capitalei consemnate de Monitorul Comunal al Primăriei indica numai tendința efectivă de creștere: carnea de porc, de pildă, crește per oca – de la 0,87 lei în 1876, la 1,02 lei în 1882 iar mălaiul, per 100 ocale, de la 10,90 lei în 1876, la 19,00 lei în 1882.

Prețuri mari, salarii nu pe măsură!

În aceeași perioadă, salariile, cel puțin în București au rămas neatînse. Monitorul Comunal al Primăriei arăta că în 1884 sau 1885 o zi de lucru cu brațele se plătea ca și în 1876 sau 1880.

Raportate la prețuri, salariile și veniturile populației nu au cunoscut același ritm vertiginos

de creștere. Să ne oprim, pentru exemplificare, la retribuirea unor anumite funcții și profesii, devenite oarecum model pentru întreaga perioadă.

Lefurile funcționarilor publici variau între 2 800 lei pentru cei angajați la Ministerul de Interne, 750 lei pentru leafa logofătului de Divan și 400 lei – leafa unui maior. În același timp, ajutorul social acordat de „Casa Milelor” varia între 4 și 15 lei pe lună.

Sistemul pensiilor era puțin diferit. O pensie varia în funcție de perioada muncită. Astfel, după 8 ani de muncă, slujbașul avea drept la 1/3 din leafă, iar după 24 de ani – la leafa întreagă.

Față de salariile particulare, cele de stat au înregistrat o tendință specifică: în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, au atins cote mai mari la funcționarii cu grade similare ca în întreprinderile particulare. Dar sistemul salarizării la stat era mai puțin flexibil, modificările remunerațiilor în raport cu costul vieții de zi cu zi venind adesea cu mare întârziere.

Toată lumea era în continuă competiție cu banul. Astfel, un inginer, la 1875, primea 665 lei, iar în 1900 – 750 lei; un desenator – 223 lei în 1875 și – atenție! – doar 200 în 1900. Unui arhitect îi creștea salariul în acești ani de la 480 lei la 550 lei, dar medicului de circumscripție i se alocă aceeași sumă de 100 lei.

Prețuri, produse, agitație mare, nemulțumiri – lumea unui veac trecut, și totuși lumea noastră. ■

A MERGE LA CANOSSA

(Urmare din p. 76)

Primind scrisoarea, papa a convocat, la rândul-i, un conciliu, care l-a excomunicat pe împărat. Când sentința papală a fost făcută publică, majoritatea marilor feudali germani și italieni, prompti în a folosi orice ocazie pentru a slăbi puterea imperială, s-a declarat contra lui Henric IV. Mai mult, ei au cerut papei să vină în Germania pentru a-l depune pe împărat.

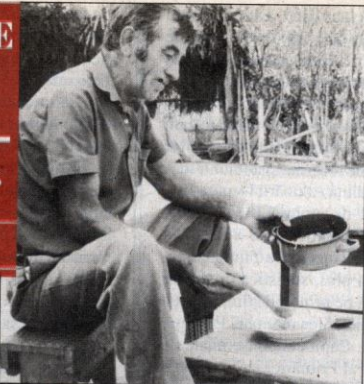
În fața acestui atac din două părți, suveranul a trecut Alpii în plină iarnă (ianuarie 1077), pentru a merge la castelul fortificat Canossa, unde se afla papa. În costum de penitent (descult și îmbrăcat numai cu un fel de pelerină cu glugă – și aceea din pânză de sac și pusă direct pe piele – și încins cu o frânghie la brâu și cu o alta de gât),

el s-a dus să imploră iertarea. Timp de trei zile a stat în fața porților castelului, care nu i s-au deschis. Apoi, după ce a suferit acea îndelungă umilintă, a fost primit de papă, care l-a iertat. De atunci datează dictonul „A MERGE LA CANOSSA”, adică a te umili în fața dușmanului tău.

Dar politica era politică chiar și în veacul al XI-lea, așa că împăratul nu s-a ținut de cuvânt, iar războiul lui cu papa a continuat. În 1084, după ce și-a învins dușmanii din Germania, el a ocupat Roma. Papa s-a refugiat în castelul San' Angelo, în timp ce Henric IV a instalat un antipapă în biserica Sfântul Ioan din Lateran. Papa Grigore VII a fost salvat prin intervenția normanzilor, stabiliți în Sicilia. El a murit curând după aceea, lăsând pe seama urmașilor săi continuarea luptei pentru supremație cu împărații germani. ■

CONJUGARE ÎN TIMP: „A MÂNCA – MÂNCARE”

IRINA NICOLAU

Despre bucureșteni se poate spune că au mâncat în multe feluri. Poate și pentru că bucătăria lor a pendulat mereu între Orient și Occident. O caracteristică a bucureșteanului este marea toleranță alimentară. Adoptă cu ușurință alimentul nou și, mai ales, lasă pe fiecare să mănânce cum și ce vrea.

Alimentul cotidian a fost și continuă să fie pâinea. Mult timp fiecare și-o pregătea la el acasă. Ce te faci însă cu străinul călător și săracul care n-are posibilitatea s-o coacă? Pentru ei au apărut brutăriile și brutarii care, de timpuriu, s-au organizat într-o breaslă. Domnitorul în persoană controla prețul pâinii, al cărnii și al lumânărilor pentru a preveni mizeria. Pe lângă brutarii existau și mulți

plăcintari. În Grecia, la Ianina, nou-născutului i se făcea urarea „Să crești mare, să fii sănătos și să ajungi plă-

cintar în Țara Românească!“ Dacă un brutar nu respecta greutatea pâinii, atunci când se dovedea că fura, era plimbat în târg cu pâinile de gât, ceea ce reprezenta o enormă dezonoare. Și cu onoarea brutarilor nu puteai să te joci! Pe la mijlocul secolului XIX, într-un moment când pâinea ba lipsea, ba se scumpea, un boier a mers la starostele brutarilor și i-a zis că vor ajunge de pomină și că brutarii nemți care făceau pâine nemțească vor râde de ei.

Pentru săraci și drumeți se vindea pozmac, o pâine uscată și fără sare care, pentru a fi mâncată, trebuie s-o moi într-un lichid. Pentru cei mai înlesniți erau covrigii și tot felul de „specialități” de simigerie. Din comoditate, mulți au înlocuit cu covrigi colacii care se dădeau

de pomană la mort. În secolul XIX era renumit colțul lui Babic, iar regina pâinilor, la începutul secolului XX, se făcea la fabrica Gagel. Fabricile se înmulțesc și cupatoarele de pâine lucrează pentru casele din vecini, cărora le fac și alt gen de servicii. Gospodinele, ca să-și simplifice

munca și ca să nu îmbăcsească cu mirosuri casa, încep să ducă la cuptoare tăvi cu plăcinte, cozonaci, ghiveci, imambaeldi.

Așadar, au ajuns oamenii să considere mirosul de mâncare indezirabil! Multe secole nu a fost așa. Dar lumea se schimbă și, la sfârșitul secolului XIX, lumea bună renunță la formula bătrânească de culhne, bucătăria neagră cu oale negre, peste care stăpâneau bucătărese cu fețe tuciuiri. Noua bucătărie este una în care vine din când în când și cucoana, care a citit într-o revistă franuzească o rețetă pe care o experimentează. Relația cucoanei cu bucătăria este destul de slabă. Așa ajunge bucătăria să arate ca un laborator medical, modele se schimbă cu o viteză incredibilă. Bucătăria pe care o tânără pereche și-o face după căsătorie, în câteva decenii, devine ceva demodat și chiar stupid. În prezent o bucătărie bine utilată te face să te gândești la spațiile în care se lucrează la NASA. Aferim!

Cândva am încercat să determin un fel de tipologie a modu-

lui în care s-a mâncat la București. Istoricul francez Fernand Braudel a determinat două tipuri: mâncarea bogatului și mâncarea săracului. La București nu poți să neglijezi un al treilea tip, intermediar. Adică, între boieri și milogi erau slujbașii și mahalagiii. Presupun că această categorie a existat peste tot. La București să renunți la ei ar fi o crimă.

Atunci când mă sileam să identific tipurile de bucătărie bucureșteană, știu că am operat cu șase perechi de opoziții: suficient/insuficient; scump/ieftin; rafinat/simplu; variat/monoton; străin/autohton; luxos/mizer. Masa bogatului putea fi descrisă prin primul termen al celor șase perechi de opoziții, iar cea a săracului prin al doilea termen. Masa intermediară – a slujbașului și ma-

halagiului – era suficientă, ieftină, simplă, variată, autohtonă și dincolo de lux și mizerie, statutul lor economic excluzând mizeria și mentalitatea lor – luxul. Masa intermediară este făcută în respect pentru măsură, omul nu cumpără ce nu-i de nasul lui.

Masa săracului nu presupune cine știe ce bucătărie; pui oala pe foc, fierbi sau prăjești și sărezi. Într-o astfel de lume întrebarea cum a ieșit mâncarea nu-și găsește rostul. Săracul cel mai sărac, adică deklasatul, mănâncă pâine cu ceapă și cu sare și bea apă. Îi „pică” mâncare bună pe la pomeni.

Masa săracului cu statut, slujitorul, se apropie foarte

sunt imobili, alții manifestă o deschidere mare față de modele alimentare. De pildă, în timp ce burghezul suferă de snobism alimentar și are o veritabilă manie față de recuzita bucătăriei și a mesei, o bravă mahalagioaică nu schimbă nimic. Ea nu are nevoie de mașina de tocat carne, nou lansată pe piață, pentru că stâlcește carnea, și preferă să o toace cu satârul binișor. Nu cumpără oală sub presiune, pentru că nu se grăbește. N-are nevoie de mixer, pentru că rețeta ei presupune să freci cu mâna crema de trei sute de ori. În rezumat, ea nu admite o mașină care să se interpună între ea și aliment, vrea să păstreze totul sub control.

Boierul e altfel, deși boierii erau și ei de multe feluri. Unii țineau la tradiție, alții se europenizau rapid. În ambele cazuri a existat un spectacol al mesei, cu atât mai bun cu cât participă la el mai mulți invitați. Se mănâncă lucruri bune, la o masă frumos așternută, cu gesturi alese, învățate în multe generații...

Închei spunând cititorului că bucureștenii tuturor acestor categorii au fost constrânși o bună perioadă de timp să mănânce extrem de prost: icre de fasole, drob din pateu de ficat, sarmale din carne chinezească, salam de soia, nechezol – ca să mă refer mai ales la ultimul deceniu comunist. Aduse la un numitor comun, obiceiurile alimentare și-au redus diversitatea, lucru pe care îl consider grav. Să nu uităm că rețeta cea mai proastă de clătite este totuși un fapt de cultură! Pur și simplu amesc când fac socoteala că am pierdut... ■

mult de cea țărănească. Slujitorii mănâncă în funcție de cum sunt plătiți. O slujbă este uneori bine răsplătită, alteori prost și, oricum, poți s-o pierzi.

Masa intermediară este și ea de multe feluri, meșteșugarul, funcționarul, patronul, intelectualul mănâncă în multe feluri. Unii

APĂ CURENTĂ LA CASTEL

Apa era folosită cu zgârcenie la curțile medievale europene (*Magazin istoric*, nr. 3, 5/2001). Totuși, a existat o perioadă a Evului Mediu occidental când igiena corporală și, implicit, utilizarea apei în acest scop au ocupat un loc important.

Purtați de cruciade, nobilii apuseni au descoperit că fiecare locuință poate beneficia de apă curentă. Ei au reușit să realizeze cu mijloace proprii și multă inventivitate un sistem de alimentare cu apă a castelului. Astfel, la ultimul nivel al edificiului, pe terasă, exista un rezervor de mari dimensiuni, umplut zilnic de servitori cu apă de la râu sau de la fântână. Din acest rezervor printr-un sistem de conducte, asigurat cu valve de bronz și cupru, cu robinete (inventie europeană a secolului XI), țevi și jgheaburi de scurgere, apa ajungea la fiecare etaj, unde se afla un punct central de aprovizionare, un bazin de piatră. În sala cea mare a castelelor nu au apărut fântâni arteziene care să împrospețeze aerul ca în Orient, dar cuva de piatră umplută cu apă proaspătă nu lipsește la intrare, căci spălatul pe mâini și pe față pentru toți cei care intrau în castel era un gest de bună-cuviință.

Planul Catedralei din Canterbury din 1167, păstrat până în zilele noastre, ne oferă posibilitatea reconstituirii sistemului de aprovizionare cu apă a acestui ansamblu arhitectural. O conductă subterană, pătrundea în incintă, unde se ramifica într-o rețea de canalizare prin care se alimenta cu apă infirmeria, sala de mese, oficiul, bucătăria, brutăria, berăria, băile și camerele de oaspeți. Lângă camera arhiepiscopului se afla un rezervor special, pentru uzul personal al înaltei fețe bisericești. Apa era recuperată într-o conductă principală pentru a curăța toaletele.

Baia cu apă caldă se făcea în căzi din doage sau din metal, de formă cilindrică, cu două toarte, pe care servitorii le așezau în fața căminului din camera de dormit a seniorului sau a doamnei, ori de câte ori era nevoie.

Cada și băieșul îl însoțeau pe nobil în lungile călătorii, ca de altfel și paravanul din pânză, împrumutat în secolul XII din Orient, care era pus în jurul căzii atunci când se-

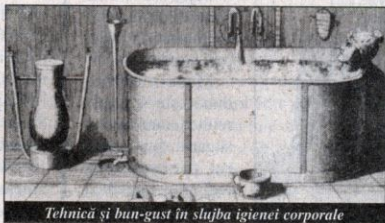
niorul trebuia să împartă camera cu o altă persoană. Din secolul XIII, ca o formă de rafinament, marii seniori își comandau băi din argint. Săpunul, de asemenea o invenție europeană, cunoscut încă de la începutul Evului Mediu, mai întâi lichid apoi solid, era prezent întotdeauna la baia stăpânilor și servitorilor.

Treptat formele de confort se înmulțesc. Frumoasa Isolda sau șireata Flamenca, personaje ale romanelor medievale, apar intrând în adevărate camere de baie, pentru care se captase cursul unui râu. Se pare că aceste lucruri nu sunt doar închipuirii ale autorilor, ci fapte reale. În secolul XIII, Henric III (1216-1272) a avut fan-tezia să-și ridice o cameră specială de baie în reședința de la Westminster. Această încăpere, cu rogojini pe jos, era prevăzută cu un bazin pentru apă și două robinete, unul pentru apă caldă și altul pentru apă rece. Apa venea pe conducte din două rezervoare, aflate pe acoperiș, dintre care sub unul se afla o vatră unde se făcea focul pentru a se înfierbânta lichidul. Regele Angliei, Eduard III (1327-1377) avea și el o cameră de baie pardosită cu dale de țiglă, acoperite cu rogojini.

În anul 1268, Etienne Boileau, magistrat de Paris, citează în statutele profesiunilor, între altele, pe proprietarii băilor publice. Se prevedea că aceștia au autorizația să perceapă două prețuri de intrare: 2 dinari pentru o baie cu aburi și 4 dinari pentru o baie caldă la cadă. În inventarele lenjeriei casei găsim o bucată de pânză destinată să protejeze corpul de așchiile căzilor de lemn. Proprietarii băilor publice aveau dreptul de a modifica prețurile, atunci când creștea cel al combustibilului; lemn ori cărbune. De asemenea, ei se îngrijeau de buna reputație a stabilimentului lor. Baia nu trebuia să degenezeze în casă de prostituție. Era interzisă intrarea leproșilor și a indivizilor dubioși. La fel se

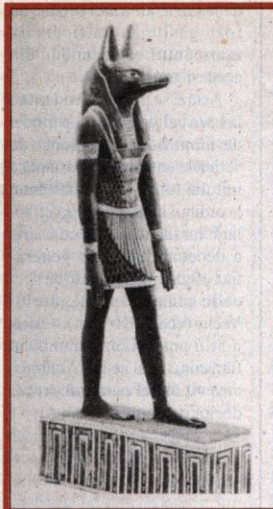
petreceau lucrurile și în orașele hanseatice.

În inima secolului XIII, „inventivitatea medievală” a atins apogeul. Din acest moment conjunctura s-a schimbat și o seamă de evenimente adverse vin să înfrâneze dezvoltarea tehnologică. ■

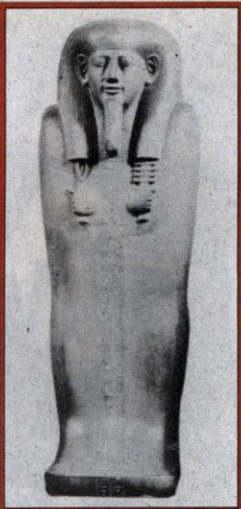
Tehnică și bun-gust în slujba igienei corporale

Paul CROITORU

„Când li se aducea cadavrul, îmbălsămătorii arătau clienților modele de mumii, din lemn pictat, foarte bine imitate. Cea mai prețioasă, explicau ei, reproducea îmbălsămarea lui (Osiris); arătau apoi al doilea model, mai puțin îngrijit decât cel precedent și mai puțin scump; la urmă, pe al treilea, cel mai puțin costisitor din toate. Pe urmă, ei se informau de alegerea rudelor, care se retrăgeau după ce se înțelegeau la preț.”

Herodot

CU TUTANKHAMON ȘI DUCELE DE HAMILTON DESPRE MUMII

SORIN BOGDAN VIȘENOIU

Călătorul în Egiptul de Sus al anilor '20 din secolul XIX putea asista la adevărate scene oferite de acerbă competiție de achiziționare a obiectelor „exotice”, desfășurată între reprezentanții puterilor europene ale vremii, cu concursul populației locale.

Însuși cel care va conduce Egiptul pe drumul independenței, khedivul Muhammad Ali (1805-1848), ajuns aici, avea să fie neplăcut impresionat de peisajul descoperit. Peste tot erau împrăștiate „capete, brațe, picioare”, fragmente umane rezultate din dezmembrarea mumiilor. Exista o adevărată morală a alcătuirii de

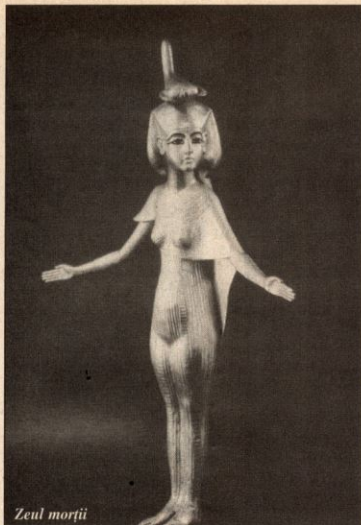
„colecții strălucitoare” din care misterioasele mumii nu puteau lipsi, fără îndoială.

O altfel de societate de pompe funebre

Prin secolul IV d.Hr. se pare că egipteanul antic a abandonat practica mumificării. Se va fi plictisit el oare de această preocupare, devenită emblematică pentru civilizația din care făcea parte? Sau alte motivații s-au impus în schimbarea de mentalitate și de practici religioase?

Răspunsul este destul de complicat. Dacă am merge pe

prima variantă, ar însemna să credem că mumificarea a fost doar un fel de „modă funerară”, o obișnuință strănie. Dar asta ar însemna să ne înșelăm. Începând cu secolul IV, religia creștină avansează decisiv pe teritoriul Egiptului, ideile sale de bază fiind asimilate de populația locală. Ideea reînvierii în lumea de dincolo a reprezentat o verigă a acestei asimilări. Pe de o parte, o reînviere creștină, „spirituală”, iar pe de alta, una simbiotic legată de conservarea trupului. De aici, rolul mumificării care consta, evident, în asigurarea tranziției între cele două stadii ale existenței, principalul, dar nu sin-

Zeul morții

unui mormânt particular de la Saqqara, mumi-
ficarea n-a fost
nici pe departe
o practică cu-
rentă la începu-
turile civilizației
egiptene. Oricât
de surprinzător
ar putea părea
astăzi, au existat
și egipteni... ne-
mumificați. Iar
din „temerarii“
care au încer-
cat pentru prima
oară procedeul,
prea puțin a ră-
mas care să ne
ajute să-i identi-
ficăm. Doar câte
un braț mumifi-
cat, precum
cel descoperit în

de la Giza, ale cărei organe au
fost găsite mumificate în
mormântul ei secundar din
aceeași zonă.

Astăzi se poate considera că
la baza celui mai scump model
de mumificare menționat de
scrierile antice stă o variantă a
mitului lui Osiris, îmbălsămat
la ordinul lui Re, divinitatea so-
lară. Iar identificarea cu Osiris
a decedatului se va genera-
liza efectiv în perioada ce suc-
cede sfârșitului Regatului
Vechi (cca 2181 î.Hr.). Osiris
n-ar fi putut fi însă mumificat
fără concursul zeului Anubius,
devenit astfel patronul proce-
deelor de mumificare.

Cârlige și lingurițe „magice“

gurul pas în prelungirea eternă
a vieții.

Poate cea mai practică înfă-
țișare a acestei adevărate „in-
dustrii“ egiptene a fost făcută
de părintele istoriei, Herodot.
în *Istoriile* sale. Alături de
aceasta, Diodor din Sicilia
oferă celui interesat – cu mare
generozitate chiar – și cuantu-
mul exact al prețurilor celor trei
tipuri de mumificare existente
în Egiptul antic, tipuri diferind
în funcție de rang și avere (sau
chiar perioadă istorică).

Simțim parcă printre rându-
rile pasajelor antice aerul de
activitate mortuară lucrativă,
cu nimic mai prejos însă decât
cel emanat în contemporanele
societăți de pompe funebre. Și
în plus poate ceva mai mult
mister, mai multă magie.

Deși atestată în timpul pri-
mei dinastii (3050-2890 î.Hr.),
pe o tăbliță cu numele regelui
Djer, descoperită în contextul

1901 de arheologul Flinders
Petrie, în mormântul de la
Abydos al sus-menționatului
monarh Djer, cel mai vechi
fragment de acest tip cunoscut
până în prezent. În spatele
bandajelor ce au sfidat timpul,
patru brățări de aur, ametist,
turcoaz și lapislazuli subliniază
faptul că brațul aparținuse unei
prințese sau concubine regale.

Nu mai puțin enigmatic este
piciorul stâng mumificat des-
coperit într-unul din pasajele
subterane ale piramidei în
trepte de la Saqqara, aparținând
în mod sigur faraonului Djoser
(cca 2668-2649 î.Hr.).

În perioada dinastiei a IV-a
a Regatului Vechi (cca 2613-
2498 î.Hr.) înregistrăm prima
atestare a utilizării extracției
organelor interne, eviscera-
rea, în procesul de mumificare.
Este vorba de regina Hetep-
Heres, mama regelui Kheops,
constructorul marii piramide

Candidatul la nemurire de-
venea înainte de toate subiectul
unor ceremonii de purificare în
așa-numitele „case ale purifi-
cării“, în care acționau diverse
„tehnici chirurgicale“ și rituale.
Acestea toate cădeau în sarcina
unor persoane specializate, în
fapt o categorie aparte de preoți,
ale căror atribuții, deși ocazio-
nal se pot adăuga celor ale me-
dicilor, nu se confundă nici-
odată cu ale acestora.

Primele operațiuni vizau
creierul care era extras cu aju-
torul unei tije metalice. Urma
apoi curățarea cavității abdo-
minale. Rămăneau la locul lor:
inima – un organ extrem de im-
portant în viziunea egiptenilor,
situat undeva între contem-
poranul spirit și intelect plus ele-
mente de fiziologie – și rinichii.

Un alt instrument își face
apariția atunci când, din impe-
rative religioase, cutia craniană
este umplută cu rășini, uleiuri
sau grăsime. Este vorba despre

„lingurița pentru nări”, dotată cu două tuburi, prin care se toarnă lichid fierbinte prin cele două nări direct în cutia craniană.

Corpul purificat trebuie apoi conservat și aceasta se face prin tratarea lui cu natron, o combinație de carbonat și bicarbonat de sodiu.

Igiena proprie și mumificarea sunt cei doi factori ce au determinat de timpuriu exploatarea zăcămintelor naturale de la Wadi Natrun, în nordul deșertului libian. Autorii antici lasă să se înțeleagă că se practica o veritabilă „baie” în natron, timp de 70 zile, o adevărată saramură. Dar lucrurile sunt discutabile și pare mai credibilă ideea că trupul ar fi fost tratat cu natron uscat, în condițiile absorbției umidității cadavrului. În același timp, și numărul de 70 zile pare a fi aplicabil întregii perioade de la moarte până la înmormântare, fără însă a fi atestat un obicei sistematic respectat.

Pentru perioada de timp scursă în procesul îmbălsămării există diverse izvoare. Chiar Biblia, în cartea Genezei (50:2,3) vorbește de Iosif, devenit vizir, ce poruncește „doftorilor cari erau în slujba lui să îmbălsămeze pe tatăl său”, Israel, mort în Egipt. Textul pare a fi apoi destul de explicit: „Patruzeci de zile au trecut astfel și au fost întrebuințate cu îmbălsămarea lui. Și Egiptenii l-au plâns șaptezeci de zile.”

Conservarea are însă prețuri ei: sărat de-a binelea, trupul capătă aspectul unui schelet cu o piele de consistența hârtiei, amenințată cu înnegrirea, în absența tratării cu o serie de coloranți. Intră acum în

scenă inul, plantă importantă în culturile vegetale ale Egiptului antic. Bucăți de pânză impregnate cu uleiuri și substanțe aromatizate servesc la umplerea cavității toracice abdominale. O placă așezată sub protecția rituală a celor patru fii ai lui Horus maschează inteligent incizia prezentă în flancul stâng.

Măști, sicrie, statui

Acum pot fi folosite bandajele. Modalitatea de aplicare a lor relevă semnificații rituale, încă insuficient clarificate. Fiecare membru în parte este bandajat; degetele pot beneficia chiar de „degetare” din metal prețios. Apoi un lințoliu servește la învelirea trupului, peste acesta o nouă serie de bandaje, puternic impregnate cu rășini și gumă, sigilează mumiă.

În cursul acestui proces, numeroase obiecte rituale sunt plasate printre fețe: amulete din diferite materiale, cu semnificații la fel de diverse, așa-numiții „scarabei ai inimii”, inscripționați cu un text din vestita Carte a Morților în care decedatul face un apel către inima sa, rugând-o să nu depună mărurie împotriva lui când va fi cântărită în balanța zeilor. Un exemplar din Cartea Morților este de asemenea adăugat, prețios ghid magic în călătoria în lumea de dincolo.

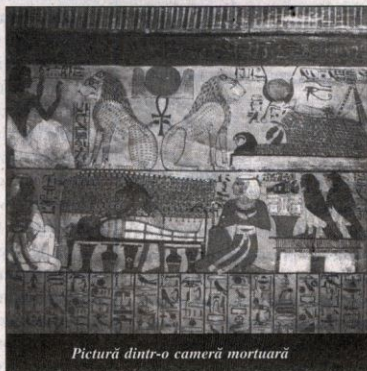
O mască mortuară acoperă

chipul „proaspetei” mumii. Aceasta va cunoaște o evoluție semnificativă de-a lungul timpului: de la gipsul stângaci aplicat pe chipul îmbălsămatului, până la portretele utilizând ceară topită cuprinse între bandajele faciale ale mumiilor de epocă romană descoperite la Fayum sau Assuan, trecând prin stadiul măștilor „histronice” de epocă ptolemeică.

Bineînțeles că regii beneficiază de măști din materiale prețioase: masiva mască mortuară din aur și lapislazuli a tânărului faraon Tutankhamon rămâne astfel cel mai fin exemplar cunoscut.

Un tratament aparte îl cunoșc și... organele interne: ficat, plămâni, stomac și intestine. Ele vor fi plasate în patru vase, de regulă așezate într-un cufăr, cunoscut îndeobște sub denumirea de cutie canopice. Dacă acest mod de tratare lipsește, ele sunt introduse – odată mumificate – în corpul mumiei.

Și sicriile, aceste „case ale eternității”, prezintă o evoluție interesantă în timpul egiptean. De la greoaiele sarcofage de piatră la sarcofagul antropoid

Pictură dintr-o cameră mortuară

realizat din in sau papyrus, materiale aplicate în straturi succesive, numit cartonaj.

Pentru a completa peisajul funerar, apar și așa-numitele „statuete ale servitorilor”, așezate în morminte pentru a-i servi decedatului drept ajutor în lumea cealaltă, executând în locul său o serie de „munci” la care se credea că acesta va fi solicitat. Bineînțeles, la rândul lor, meticolos „mumificate”, în realitate însă doar mumiforme.

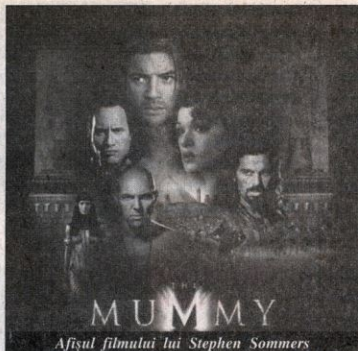
Putem spune deci, că așa cum moașa îl ajută pe noul-născut să-și facă intrarea în viață, asigurându-se că funcțiile sale vitale sunt în bună stare, preotul oficianț se asigura în Egiptul faraonic că mumia putea respira, mânca sau vedea – putea trece „întreagă” în lumea cealaltă.

Din dragoste pentru necuvântătoare

Dar nu trebuie să uităm nici de venerația egipteanului antic față de animale. Unele dintre ele, cele considerate sacre, precum ibisul, taurul, crocodilul, babuinul, câinele și mult mai des pisica, erau considerate în-carnarea zeilor și, în consecință, mumificate.

Când, în perioadele târzii ale istoriei egiptene, obiceiul cunoaște o vogă fără precedent, apar veritabile necropole animale, spre indignarea, șocul sau, după caz, chiar adularea diverselor pătri ale societăților greacă sau romană.

Dacă despre legendarul moțan al Cleopatrei nu s-au păstrat

până astăzi referiri exacte, există însă alte probe materiale ce au sfidat timpurile. Astfel, necropola conținând 1,5 milioane ibiși mumificați de la Saqqara, descoperită de egiptologii britanici, sau cei 64 de tauri mumificați, descoperiți în 1851 de celebrul egiptolog francez Auguste Mariette, în subteranele Serapeum-ului de la Memphis.

Taurii mumificați au legătură cu mumiile umane: decorația unor sarcofage ni-l înfățișează pe Apis, suflul al zeului Ptah Osiris, purtând spre mormânt mumia.

Dar mumiile și procesul mumificării nu-și dezvăluie cu ușurință secretele. Rămân astfel uneori numeroase întrebări, numeroase enigme. Ca în cazul lințoliului de mumie cu un text în limba etruscă, insuficient cunoscută, adăpostit în colecția Muzeului Național din Zagreb, Croația.

De la regi la simpli particulari, mumificarea a devenit un util barometru al procesului de egiptizare. Căci dacă primii reprezentanți ai dinastiei Ptolemeilor greco-macedoneni

ocupanți ai Egiptului (305-30 î.Hr) au persistat în ritul incinerăției, ultimii au fost... mumificați, putându-se vedea astăzi, în muzeele egiptene, chiar și mumii mai târzii ale unor legionari romani.

Peste timp, ducele de Hamilton, în 1852, lăsa cu limbă de moarte dorința de a fi mumificat, distrugând astfel pentru totdeauna un autentic și prețios sarcofag, dus cu sine în mormânt.

E greu de crezut că mumiile își vor putea lua vreodată revanșa pentru devastatoarea goană ce a cuprins în trecut Europa medievală. Până în 1913, când la Leipzig se mai vindea încă „mumie la kilogram”, Europa avusese timp să se obișnuiască cu acest... medicament cu neobișnuite întrebunări în farmacopeea medievală. Adevărat „panaceu universal”, consumul de mumie (sau „momâie” după forma lui veche, încă în uz) a fost extrem de intens, ducând cu gândul uneori chiar la semnificația canibalismului, într-o formă mai originală.

Într-o formă sau alta mumiile continuă să ne obsedeze, adresând întrebări deopotrivă conștientului și subconștientului nostru. Chiar și în variante popularizatoare, ca recenta producție cinematografică în regia lui Stephen Sommers. O singură avertizare: cu orice fel de mumie v-ați întâlni la un moment dat, în mod sigur ea nu reprezintă nefericitul rezultat al unei execuții prin... „mumificare de viu”. Așa că, fiți liniștiți, măcar în această privință. ■

HUNII

În anul 376, asupra gotilor din nordul Mării Negre s-a abătut pe neașteptate urgia unui neam care nu semăna cu nici unul dintre cele întâlnite până atunci în Europa. Despre oamenii acestui neam, istoricul got Iordanes (sec. VI) spune că erau născuți din demoni și vrăjitoare, iar Ammianus Marcellinus, istoric din sec. IV, a lăsat o descriere devenită clasică: „Urâtenia lor nu are margini. Încă de la naștere, creștează

adânc obrajii fiilor lor pentru a distruge rădăcinile bărbii. Toți sunt mărunți și bine legați, au gâtul gros și un aspect îngrozitor. Sunt atât de căliți că nu au niciodată nevoie de foc, nici de a-și fierbe sau coace hrana; trăiesc din rădăcini găsite la întâmplare și din carne pe care o pun sub sa, pe spatele calului, pentru a o frăgezi în acest fel. Nu rămân niciodată sub un acoperiș, pentru că acolo nu se simt în siguranță.”

ECATERINA LUNG

Originea hunilor, căci despre ei este vorba, rămâne și în ziua de azi un mister pe care istoricii nu au reușit să-l dezlege. Veniți din străfundurile Asiei, erau probabil de neam turcic, putând reprezenta astfel primul val al migrației acestor popoare, care avea să continue secole de-a rândul.

Uraganul călăreților cu șel de lemn

Începând din sec. XVIII, s-a încercat identificarea lor cu nomazii Hiong-Nu, veniți din deșerturile Mongoliei, după ce, la începutul veacului IV, distruseseră puterea dinastiei chineze Qin, succesoarea împăraților Han. Astăzi, această teorie nu mai este acceptată, crezându-se, în schimb, că există similitudini între cultura hunilor și o cultură ale cărei urme au fost descoperite în Siberia vestică, și cu o răspândire între Marea Kara, Obi și estul Uralilor. Pe de altă parte, în morminte din Siberia s-au descoperit produse de origine chineză (haine

de mătase, cu ștampile de atelier, bronzuri și lacuri), ceea ce indică existența unor contacte cu China.

Tulburările petrecute în China de Nord în sec. IV ar putea să fi stat la baza migrației hunilor spre vest, supuși presiunii altor neamuri nomade. Se mai presupune că accesul la nord de Munții Hindukush fiind blocat de dinastia indiană Gupta, hunii s-au deplasat spre apus, unde nu se profila nici o forță capabilă să le țină piept.

În cazul în care acceptăm originea siberiană a hunilor, ne putem întreba dacă nu cumva o deteriorare climatică în taiga i-ar fi determinat să se pună în mișcare.

Oricum ar fi stat lucrurile, ei apar în *Geografia* lui Ptolemeu, terminată spre anul 170, sub numele de *chounoi*, dar cum sunt plasați în nordul Caucazului, este probabil vorba despre o ramură a lor care avansase mult, despărțindu-se de rest. Pentru sec. III, izvoare armenice menționează prezența unor mercenari huni în conflictele dintre regii Armeniei și cei ai Persiei sassanide.

Grosul triburilor hunice, rămasă la răsărit de Marea Aral, s-a pus în mișcare cam în aceeași vreme, pe la 360 ciocnindu-se cu alanii în stepele dintre Volga și Don. Înfrânți, alanii le-au cedat trecerea și mulți dintre ei i-au urmat pe huni în drumul lor spre apus. Pe la anul 370, hunii treceau deja Donul și intrau în conflict cu lumea germanică.

Șocul provocat de acești nomazi de o ferocitate ieșită din comun a fost foarte mare. Diferența de tehnică militară, în acel moment, juca în favoarea hunilor, călăreți rapizi, utilizând șaua de lemn, erau extrem de abili în mânăuirea arcului și a arcanului. Bătrânul rege ostrogot Hermanaric, despre care tradiția spune că era în acel moment centenar, a încercat zadarnic să organizeze apărarea și, eșuând, s-a sinucis. Succesorul său, Withimer, s-a opus și el, în 375, fără succes însă. Devenise clar că împotrivirea nu avea sorți de izbândă și o parte dintre ostrogoți s-a alăturat hunilor, urmându-i în campaniile lor prin întreaga Europă.

După aceea a venit rândul vizigoților să primească teribila undă de șoc a hunilor. Athanaric, șeful confederației vizigote, a încercat să-i oprească pe Nistru, apoi pe Prut, după care s-a refugiat în interiorul arcului carpat. Cea mai mare parte a vizigoților și-au găsit scăparea dincolo de Dunăre, în Imperiul roman.

Hunii sunt tratați bine de Imperiu, care acceptă fără probleme așezarea lor în Pannonia. În marea lor majoritate, ei au rămas însă în zonele de la nord-est de Gurile Dunării, până în sec. V. În Câmpia Dunării au fost descoperite o serie de piese tipice („cazane hunice”) care pot indica o prezență a lor aici la începutul sec. V.

Aetius: ostatic, prieten și învingător al hunilor

Multă vreme, hunii nu par să reprezinte o amenințare pentru Imperiul roman de apus. Un rol deosebit în menținerea bunelor raporturi l-a avut Aetius, viitor general roman, care după anul 406 a fost ostatic la huni, pentru a garanta obținerea de către generalul roman Stilicon a unui important ajutor militar hun împotriva vizigotului Alaric. Perioada petrecută acolo l-a ajutat pe Aetius să lege o serie de prietenii și să înțeleagă organizarea militară și tactica de luptă a hunilor. Ajuns în fruntea armatelor romane, s-a folosit de mercenari huni împotriva vizigoților, francilor și burgunzilor, iar într-un moment de dizgrație, între 432-433, și-a găsit refugiu la huni.

Drumul spre „Imperiul hun”

În afara relatării lui Ammianus Marcellinus, ceea ce știm despre huni datează în general din perioada stabilirii lor în Pannonia. Era o societate care evoluase în urma contactului cu romanii. Sub conducerea lui Mundziuch și a lui Rus, tatăl și, respectiv, unchiul lui Attila, s-a format un stat în a cărui organizare se poate descifra o influență orientală, datorată contactului direct cu sassanizii, dar preluată și prin filieră romană, Imperiul roman evoluând el însuși de multă vreme în direcția unei monarhii de tip oriental. Prosternarea la pământ în fața regelui (ritual numit *proskynesis*, adoptat la curtea imperială din vremea lui Dioclețian) sau portul diademei ca însemn al suveranității sunt tot atâtea dovezi ale influenței exterioare.

Priscus Panites, ambasador bizantin la curtea lui Attila (*Magazin istoric*, nr. 1/1970) ne descrie o societate alcătuită din triburi de diferite neamuri, condusă de o aristocrație răz-

boinică, de asemenea plurietică. În rândurile supușilor lui Atila se găseau romani, descendenți ai provincialilor cucerți de huni, dar și refugiați din Imperiu, care preferaseră barbaria hunilor în schimbul poverii de nesuportat a impozitelor. Există un exemplu clasic în această privință: Oreste, tatăl viitorului ultim împărat Romulus Augustulus, care îndeplinea funcția de șef al cancelariei regelui hun. La nivelul șefilor existau deja elemente de civilizație romană asimilate, ca de exemplu palatele și termele construite în ceea ce Atila pretindea a fi o capitală, ca și atracția exercitată de strălucirea funcțiilor și titlurilor romane. Atila însuși pare a fi căutat legitimarea puterii sale printr-o căsătorie cu o prințesă din familia imperială, ceea ce, afirmă surse de epocă, i-ar fi permis să ceară jumătate din Imperiul roman și să-și justifice campaniile din Occident de la mijlocul sec. V.

Teritoriul stăpânit de huni este greu de delimitat, căci dacă ei domină un spațiu la prima vedere imens, ce se întindea de la Oder la Irtiș, dincolo de Urali, există numeroase discuții cu privire la modul în care și-au exercitat această dominație. În zonele mai depărtate de centrul lor stabilit în pusta ungară nu putea fi vorba de o stăpânire propriu-zisă. Unii istorici apreciază că descoperirile arheologice indicând prezența hună trebuie interpretate mai degrabă în sensul

unei arii de civilizație și nu ca o stăpânire politică. Stăpânirea lor efectivă cuprindea Pannonia și zone din Serbia, actuala Românie, poate chiar Silezia. Chiar dacă numărul lor redus nu le-a permis o prezență masivă pe teritoriul românesc, există centre ale stăpânirii hunilor aici, precum cel despre care vorbește Priscus când descrie întâlnirea sa cu Atila, în 448.

De la Termopile la Campus Mauriacus

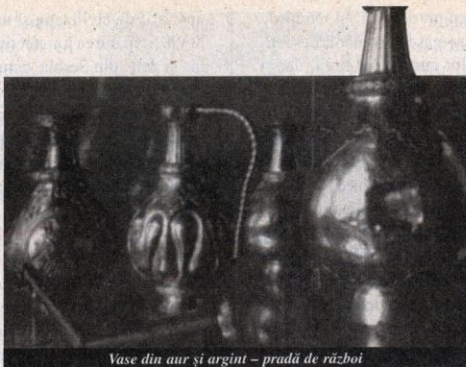
Apogeul puterii hune se situează în perioada domniei lui Atila, „biciul lui Dumnezeu”, cum îl numeau sursele creștine care nu își explicau succesele acestuia decât prin trimiterea lui ca o pedeapsă divină împotriva păcătoșilor. Născut spre 395, a preluat puterea pe la 434, împărțind-o la început cu fratele său Bleda. Din 445 a devenit singur stăpânitor. Menținând relații prietenești cu Imperiul de apus, a cărui conducere efectivă era asigurată atunci de Aetius, hunii și-au dirijat incursiunile împotriva Imperiului de răsărit. Marile orașe de la Dunăre au fost trecute prin foc și sabie și, împreună cu neamurile înglobate „imperiului” lor, hunii au ajuns în 447 până la Termopile.

Pe la 450 a intervenit o schimbare a atitudinii lui Atila față de Imperiul de

Întâlnirea papei Leon cu Atila (frescă de Rafael)

apus. Conștient de slăbiciunile constatate acolo, el a încercat să profite pentru a obține o pradă mai bogată. S-ar putea spune și că, într-un fel, a fost invitat să facă acest lucru. Mai întâi, de o ramură a francilor, care aveau nevoie de sprijinul său. Apoi, de

Vase din aur și argint – pradă de război

princesa romană Honoria, sora lui Valentinian III, care, stârmită de faptul că fratele ei îi ucisese amantul, i-a trimis lui Attila un inel de aur cu făgăduința de a-l lua de bărbat. Indiferent cum au stat lucrurile, în anul 451, Attila a plecat în fruntea armatelor sale de pe malul Dunării, a trecut Rinul în apropiere de Mainz și a invadat Belgia. La sfârșitul lunii mai era în fața orașului Orleans, care se spune că a fost salvat doar de faptul că, în urma rugilor fierbinți ale episcopului Anianus, oștile lui Aetius au ajuns la timp. Fostul prieten al hunilor înțelesese pericolul și cu ultimele forțe ale Imperiului a organizat apărarea. Armata sa era compusă dintr-un mare număr de mercenari și aliați barbari, între care franci, burgunzi și vizigoții lui Teodoric. Înfruntarea decisivă a avut loc în 20 iunie 451, în Champagne, la Campus Mauriacus sau Câmpiile Catalaunice. Sursele occidentale vorbesc despre o înclăștare gigantică, nu atât între două armate, cât mai ales între două civilizații. Vizigoții sau francii, prin istoricii lor de mai târziu, își revendică rolul principal în înfrângerea hunilor, trecându-l pe un plan secundar pe „ultimul roman” Aetius. Dar se pare că nici n-a fost vorba de o înfrângere atât de severă a hunilor, de vreme ce în primăvara anului următor Attila a organizat o nouă expediție în apus.

De data aceasta, atacul hunilor s-a îndreptat asupra Italiei. Aquileea, Padova, Mantua, Verona, Brescia și alte orașe au fost

trecute prin foc. Attila dorea, probabil, să ocupe Roma, dar în urma întâlnirii de la Micio cu papa Leon cel Mare, regele hun s-a răzgândit și s-a îndreptat spre răsărit. Să-l fi determinat papa să ia o astfel de hotărâre sau faptul că împăratul Marcian ataca

atunci la Dunăre?

Un an mai târziu însă, în 453, după orgia din timpul ultimei sale nunți cu frumoasa Micolt sau Ildiko, Attila a murit în urma unei hemoragii nazale care l-a sufocat în somn. Sfârșit prea puțin eroic pentru un personaj atât de celebru, dar faptul cel mai important era că dispariția lui anunța sfârșitul puterii hunice.

Fiii săi au intrat în conflict pentru succesiune, iar popoarele supuse, simțind slăbiciunea, s-au revoltat. Ellac, fiul lui Attila, încearcă să le readucă sub ascultare, dar moare în 454, în lupta de pe râul neidentificat Nedao din Pannonia. Neamurile germanice ca și celelalte cuprinse în conglomeratul hun își desfășoară de-acum înainte o existență independentă. Diferitele triburi hune încep și ele să aibă destine diferite. „Imperiul hun” se face țândări. Ernac și Dengzik, ultimii fii ai lui Attila, se angajează într-un conflict care a adus sfârșitul definitiv al puterii hunilor. Unele triburi intră în slujba Imperiului de răsărit, stabilindu-se la sud de Dunăre, altele au rămas tributare Imperiului de apus, în Pannonia.

Cu titlu oarecum anecdotic să amintim și faptul că umanistul de origine română Nicolaus Olahus a scris, în sec. XVI, despre regatul maghiar în *Hungaria*, compunând și o istorie a lui Attila. În sfârșit, secuii, pentru a explica diferențele dintre ei și unguri, au afirmat că ar fi descendenți ai hunilor rămași în Pannonia după destrămarea stăpânirii lui Attila. ■

ADIERE DE EVANTAI

Vernisată la Muzeul Național Cotroceni, într-o seară călduroasă de iunie, menită parcă a marca funcția primordială a acestui accesoriu, expoziția „Evantaiul în timp și anotimp” contopește istoria și arta întru trăirea unei emoții ce așază în prim plan omul fiecărei epoci, cu idealurile sale estetice. Adevărate opere de artă – făcând parte din colecția

Ioana Cacip Sussmann –
evantaiele sunt expuse pentru
prima dată în
România.

ADINA RENTEĂ

Istoria cunoscută a evantaiului în cepe acum 5 000 de ani, în Egiptul antic, picturile murale din mormintele faraonilor din Theba atestând importanța folosirii lui. Mărturie stă cel mai vechi evantai, descoperit în mormântul lui Tutankhamon: un evantai de ceremonie, cu mânere bogat decorate în aur și pietre scumpe, dar al cărui penaj, din păcate, nu s-a păstrat.

Folosit în diferite scopuri, pentru a alina căldura, a înteți focul, a alunga diferite insecte, în ceremonii religioase sau procesiuni imperiale, realizat din frunze late de palmier, lotus, bambus, evantaiul își va fi descoperit – în timp – multiple forme (fix, tip cocardă, ecran, brise, pliat etc.) și întrebuințări și va cunoaște atât perioade de înflorire maximă, cât și de declin. Cea mai lungă istorie a sa, neîntreruptă din Antichitate până astăzi, o regăsim în Extremul Orient, respectiv în China, care păstrează și prima lui mențiune scrisă (cca 121 d. Ch.).

Extremul Orient a folosit tipul de evantai pliat. Conform tradiției japoneze, un om care ținea în mână un liliac lovit a fost uimit de bătaile aripilor animalului. Rănite fiind, ele se puteau desface repede și mișcau aerul într-un spațiu compact, pe o suprafață destul de mare. Recrearea tabloului liliacului rănit avea să ducă la apariția evantaiului pliat în Japonia, care a ajuns pe continentul nostru în secolul XV. Adoptat de chinezi, introdus în Europa de lusitani, acest tip de evantai se va răspândi un veac mai târziu, întâi în Spania și Italia, și, ulterior, în Franța, odată cu folosirea lui frecventă de către regina Catherina de Medicis, cunoscută admiratoare și a bijuteriilor orientale.

Prin complexitatea execuției monurii (fildes, sidef, baga, lemn), diversitatea materialelor folosite (pergamament, piele de pasăre, hârtie de calitate diferite, mătase, dantelă, tul), prin modelele tăieturilor, între toate tipurile, evantaiul pliat

rămâne cea mai înaltă formă a îndemnării și imaginației umane.

Accesoriu obligatoriu la curțile europene (doamnele de la curtea regelui Ludovic XIV au fost printre cele mai elegante apariții feminine și datorită lui), evantaiul a început să prezinte tot mai elaborate teme pe foile sale. Treptat, subiectele florale de pe prima față au trecut pe revers, prim planul fiind tratat ca o pictură, cu subiecte mitologice, biblice, istorice, copiate după tablouri celebre. Montura era realizată, cel mai adesea, din fildeș, puțin decorat și, doar uneori, asociat cu incrustații de sedef sau baga. Cele mai luxoase evantaie ale perioadei aveau montura realizată din metal prețios. De altfel, majoritatea pot fi datate după subiectul picturii și tipul monturii.

Secolul XVIII reprezintă epoca de aur a evantaiului, devenit un accesoriu esențial pentru toate clasele sociale. Pentru prima dată, cei ce nu-și permiteau luxul evantaielor pictate și decorate cu bijuterii le-au folosit pe cele tipărite. Subiectele lor evocau dragostea, familia, căsătoria, evenimente mondene sau ruinele unor mari orașe.

Cum acest accesoriu completa moda timpului, atunci când corsajele au cedat în fața taliei subțiri, a rochiilor lungi, el a cunoscut forme în colțuri și chiar ascuțite.

După zilele de glorie din secolele XVII și XVIII, veacul următor a adus o perioadă de declin, o scădere a calității execuției, cauzate de bulversările sociale, de dispariția unor circuite de producție și evoluția modei. Evantaiele recopiază modelele precedente, fiind realizate din mătase și paiete, din fildeș și baga perforate. Litografia devine un procedeu curent printre producători, ilustrând scene galante, pastorale. În perioada 1840-1870 evantaiul „rimează” cu crinolinelă la modă și este imprimat cu litografii romantice, montura fiind realizată din sedef, fildeș, lemn lăcuit. Adesea, o bucată din materialul rochiei era folosit și pentru evantai. Secolul XIX este rezervat nume-

roaselor expoziții de evantaie (1851, 1868, 1890), unde au fost prezentate atât mașina de brodat pentru dantela evantaiului, cât și mașina care tăia și dăltuia componentele acestuia, autorul ei fiind Alphonse Baude. Principalul rezultat al acestor expoziții a fost impunerea celor două firme producătoare: Duvelleroy, în Anglia și Alexandre, la Paris.

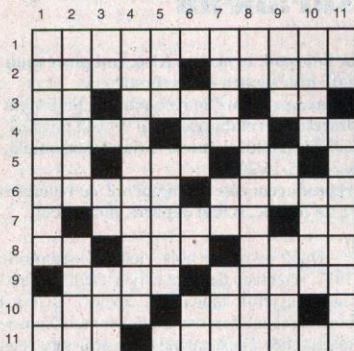
Sfârșitul secolului XIX a însemnat cântecul de lebdă al evantaiului. Femeia conducea automobilul, fuma, avea mâinile ocupate. Zumzăitul aerului condiționat a înlocuit treptat fluturarea galantă a evantaielor, folosite doar de moda de lux și lumea spectacolului.

Selecția realizată de colecționar la Muzeul Național Cotroceni a urmărit evidențierea secolului de aur al evantaiului pictat (XVIII), ilustrat în mod deosebit în Franța, Anglia și Italia, având ca teme predilecte scene biblice, mitologice, istorice, idilice și pastorale. O atenție specială se cuvine câtorva dintre ele: *Lectura* (Germania), singurul evantai semnat din expoziție – autor Hausmann Stebel; *Werther* (Anglia), după romanul lui Goethe, *Suferințele tânărului Werther*, cu specificația că în lume mai există doar un singur exemplar de acest tip, care, în prezent, se află la Muzeul Ostankino din Moscova.

Expoziția este întregită de un evantai brise, cu montura din baga, ale cărui elemente componente imită coloanele bisericilor medievale. Secolul XIX este reprezentat prin creații din dantelă (cu ciocănele și acul, cu aplicații pe tul mecanic, anunțând astfel moda Belle Epoque) și tul, decorate cu paiete, precum și printr-un evantai din pene, creație Duvelleroy, evantai care a aparținut familiei ducelui de Westminster, cel care l-a oferit în 1973 la tombola unui bal de caritate organizat pentru înalta societate londoneză.

Deși veacul XX a adus cu el expertul în stil sau consilierul personal de imagine, fluturarea galantă a unui evantai pictat sau din dantelă rămâne una dintre manifestările artistice ale umanității. La fel și în secolul nostru. ■

PAGINI DIN ISTORIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ROMÂNESC

ORIZONTAL: 1) Vechiul tip de școală pentru pregătirea învățătorilor care, după legea instrucțiunilor publice din 1864, s-a numit școală normală. 2) Cărturar luminist român, fondatorul învățământului în limba română din Țara Românească și întemeietorul Școlii de la Sf. Sava, din București (Gheorghe; 1779-1823) – Sociolog, psiholog și om politic român care în octombrie 1926, a fost numit profesor la Universitatea din Iași, la catedra de psihologie (Mihai; 1896-1964). 3) Se instruieste prin școală – Dată la școală pentru învățătură – Subsemnatul. 4) Sport acvatic – Imnuri – Dan Spătaru. 5) Dănsii – Etcetera (presc.) – 3, 14. 6) Instituții de învățământ – Oraș situat pe Cibin, în care, în 1544, s-a tipărit prima carte în limba română și în care, la 19 ianuarie 1919 a avut loc Congresul profesorilor secundari care au cerut înființarea grădnică la Cluj a unei universități românești. 7) Oraș din Maramureș în care, în 1592, a luat ființă o școală calvină care s-a dezvoltat treptat, devenind gimnaziu inferior și apoi liceu, și, tot aici, în 1593, a luat ființă prima școală cu limba de predare slavonă – În sală! 8) Ion Rațiu – Lună a anului 1892 în care a fost votată Legea organizării Ministerului Cultelor și a Învățământului primar, tot acum intrând în vigoare și Legea pentru reorganizarea învățământului secundar – Bărbierite. 9) Domn al Moldovei, numit și Tiranul (1591-1595), care printr-un act de danie, a dat 12 000 de aspri pentru renovarea bisericii și ridicarea unui nou local de școală în Șcheii Brașovului – Localitate pe țărmul Mării Negre în care, în timpul stăpânirii romane, în secolele II-III, a funcționat un gimnaziu. 10) Pictor și grafician român care alături de Gh. Tattarescu, a fost fondatorul Școlii de Arte Frumoase din București (Theodor; 1831-1891) – Domn al Moldovei (1634-1653; Vasile), care în 1640 a înființat la Iași un mare colegiu în care se predă în limba latină. 11) Localitate rurală în care, în trecut, școala funcționa pe lângă biserică – Om politic și istoric român care, la 1 septembrie 1835, a fost numit profesor la gimnaziul din

Blaj, calitate prin care și-a adus o contribuție importantă la făurirea limbii literare și a terminologiei pedagogice (George; 1812-1893).

VERTICAL: 1) Oraș prahovean în care, în 1823, și-au început activitatea două școli particulare, una înființată de Nicolae Nedelciuc pe lângă biserica Sf. Pantelimon, cu limba de predare română și alta înființată de Ion Antoniu, cu limba de predare greacă – Primul... din clasă! 2) Veche localitate românească în care, în anul 1726, a apărut lucrarea *Întâia învățătură pentru tineri*, bucovină cu text paralel slavon și român, care constituie prima carte tipărită în scop didactic din Țara Românească – Cadru. 3) Sunt la teză! – Element al scheletului – Bot de porc. 4) Localitate lângă București în care, la 10 iulie 1853, domnul Țării Românești, Barbu Știrbei, a deschis oficial Institutul de Agricultură, prima instituție de învățământ mediu agricol din țara noastră. 5) În Maroc! – Membru al unei minorități naționale, ai cărui copii, prin actul emis de Eforia școalelor din 12 ianuarie 1840, avea dreptul de a învăța carte alături de toți ceilalți cetățeni ai țării. 6) Unealtă de scris, modernizată de profesorul Petrarhe Poenaru – Horia Ionescu – Nota diapazonului. 7) Localitate în vestul țării, în care, la 3 noiembrie 1812, ca urmare a rezoluției Curții Imperiale, s-a înființat o școală preparandală, prima școală stabilă din Banat, având ca director pe Dimitrie Tichindeal – Început de seminar! – Prima parte din campionat. 8) Centru în Panama! – Nume dat la noi, în Evul Mediu, tutorilor care se îngrijeau de creșterea și educarea copiilor. 9) Abreviație uzuală pentru „Domnule!” – Ion Barbu – Lac, în toponimia evancă. 10) Localitate maramureșeană în care, pe lângă mănăstirea de lemn, ridicată în 1364, în secolul al XIV-lea a luat ființă o școală mănăstirească – Localitate din Moldova în care, în 1755, a apărut un *Bucovar*, primul abecedar din această provincie, în a cărui prefață, mitropolitul Jacob Putneanu susținea necesitatea unui învățământ obligatoriu. 11) Dânsa – Filolog și istoric român, promotor al învățământului în limba română din Moldova, autorul manualului didactic *Întâile cunoștințe de citire și idei pentru tinerimea școalelor începătoare*, care, datorită calității sale, a cunoscut șapte ediții, în decurs de 20 ani (Gheorghe; 1799-1875).

Dictionar: DLE, AMUT.

Gheorghe BRĂȘOVEANU

Soluția careului **Mihai Viteazul**:
TRANSILVANIA-CALUGARENI-L-DOC-H-
LAMAI-BUZESTI-LIGA-A-OTI-SMECI-BIM-
NOMA-ILS-AM-SARACUT-C-NOIAN-II-OCA-
OBOT-ZL-ARON-VI-RVI-PRINT-ALBAULIA-TE-
CAMPIATURZII

Soluția jocurilor din nr. 8/2001,
p. 43: MINE MARINE (M-ÎN-E/MARI-NE)
p. 94: SINAN E ÎNVINS (S-ÎN-A/NE-ÎN-V-ÎN-S)

CITITORII SRIU ISTORIE

Un boier basarabeian

„Sunt originară din Basarabia, dar studiez în Botoșani, în clasa a XI-a. Îmi place mult revista dvs., care este interesantă și conține informații utile pentru orice vârstă“.

Astfel își începe tânăra noastră cititoare scrisoarea prin care se recomandă „pasionată de jurnalism, colaborând cu mai multe redacții“. Dorește să colaboreze și cu revista noastră, trimițându-ne un articol despre satul natal, după relatările tatălui ei. Într-o variantă mai amplă, articolul a apărut în revista *Welcome*, din Chișinău, nr. 15-16/2000.

Cu consimțământul tinerei noastre autoare, reproducem câteva fragmente, cu felicitări pentru pasiunea ei pentru istorie și cu invitația de a ne trimite, și mai departe, noi articole.

Leon Aristide Casso, boier basarabeian din Ciutulești (Soroca), de obârșie român din Macedonia, a fost numit la conducerea Ministerului Instrucțiunii Publice al Rusiei țariste. Bunicul său, Ștefan Casso, s-a stabilit în Basarabia după ocuparea acesteia de către Rusia țaristă. Se spunea că ar fi fost casier în armata turcă, dar punând mâna pe o sumă de bani a fugit în Basarabia. S-a oprit în satul Ciutulești, unde a cumpărat pământ mănăstiresc. Era în sat și un boier al locului, Dumitru Brăileanu, care a construit în 1818 biserica de piatră. În cinstea lui, hramul se face la Sf. Dumitru.

Ștefan Casso și-a mărit moșia, iar ca să aibă brațe de muncă a mai înființat încă două sate – Ștefănești, numit așa după prenumele lui, și Cassovca, după numele lui. Cu timpul, urmașilor lui Ștefan Casso li s-au mai zis și Cașu, iar denumirea satului Cassovca a fost schimbată în Cașunca. Aceste sate au fost înființate pe la anul 1840. În Ciutulești și-a construit conacul sau curtea, cum îi spuneau oamenii, clădiri auxiliare, biserică, cimitir cu cavouri, cu monumente funerare din marmură albă și neagră. Mai apoi a fost sădită o pădure cu lăimea de 80-100 m și lungimea de 3-4 km. Se spune că a fost sădită la recomandarea savantului rus V. Dokucaev care, efectuând, în 1877, o expediție de studii în împrejurimile orașului Soroca a vizitat și moșia lui Casso.

Leon Casso a murit în decembrie 1914. Corpul neînsuflit a fost adus cu trenul până la gara Rogojeni, de acolo – cu un car mortuar – până în sat, iar de la drumul central până la cimitirul boieresc a fost purtat pe umeri. Drumul pe care a fost purtat sicriul era așternut cu covoare, ca pentru fețele bisericesti.

După revoluția bolșevică din octombrie 1917, sătenii au devastat curtea, clădirile auxiliare, au jefuit morții din cavouri. Biserica boierească n-a fost devastată: preotul Dionisie oficia slujba. După preotul Dionisie în sat a venit preotul Ion Reminzoschi, dar de care unii săteni erau nemulțumiți (aceștia au vrut să invite în sat alt preot). Atunci preotul, cu oamenii credincioși lui, a luat din biserica boierească candelabru, icoanele și alte obiecte. În 1942, biserica mai avea acoperișul, dar după 1945-1946 au rămas numai pereții.

La începutul anilor '30 a început construcția altei biserici lângă cea veche. Au fost ridicați numai pereții, dar a venit anul 1940, mai apoi războiul și așa a încrămenit. În 1992, cu bani din colectă publică, s-a reluat construirea noii biserici, iar după o pauză, continuă și acum.

După colectivizarea din 1949, pereții unor clădiri auxiliare și zidul din jurul cimitirului au fost demolate, iar piatra a fost folosită la construirea grajdurilor. Mai rămăseseră pereții bisericii și monumentele funerare din marmură. Pereții bisericii serveau ca semn topografic de orientare și autoritățile n-au permis să fie demolați.

La sfârșitul anilor '50 și începutul anilor '60 în biserică a funcționat fierăria brigăzii de tractoare, iar în jurul ei staționau tractoarele. În groapa care a fost cândva subsolul curții era situată baza petrolieră a satului. În 1964 a început construirea școlii pe locul cimitirului și al bisericii. Pereții bisericii au fost demolați cu explozibil, iar monumentele funerare – dărâmate cu buldozerele.

Dacă aceste clădiri n-ar fi fost distruse, ele ar fi fost și acum de folos oamenilor și ar fi reprezentat o frumusețe a satului. ■

Cristina ROTARU

DIALOG CU CITITORII

SE MAI ÎNTÂMPLĂ ȘI ASTFEL

Avem, uneori, sesizări din partea cititorilor noștri care nu-și primesc abonamentele din deficiențe de difuzare. De cele mai multe ori, aceste neplăcute situații sunt soluționate în urma demersurilor redacției.

Dar, iată, mai sunt și factori poștali care sunt interesați în a rezolva ei înșiși astfel de probleme.

Ne scrie dl. GABRIEL KOVACS, din Timișoara: Fiind factor poștal și având un abonat fidel al revistei dumneavoastră, căruia, din nefericire, am omis a-i face abonamentul obișnuit pentru luna iunie 2001, prin prezenta, vă rog a-mi remite revista cu nr. 6 (luna iunie) a acestui an prin poștă contra ramburs.

STRĂLUCITORUL

Astfel se intitulează publicația omagială închinată lui Mihai Eminescu, editată de Fundația Internațională pentru Cultură, Știință și Morală Civică „Mihai Eminescu”, din București (redactor-șef – MIRCEA MICU, prezentare artistică – PETRU VINTILĂ JUNIOR).

Sunt publicate fotografii ale poetului, ale membrilor familiei sale, precum și fragmente memorialistice sau de critică semnate de Tudor Arghezi, I.L. Caragiale, Jacob Negruzzi, Titu Maiorescu, A.D. Xenopol, Cleopatra Poenaru Lecca, A. Meissner, I. Păun-Pincio, Victor Crăciun.

DESPRE BUNIC

Domnișoara ALEXANDRA LUNGU, din Cămpina, ne relatează câteva momente din participarea bunicului d-sale, Andrei Lungu, din satul Pietricea, com. Brebu, jud. Prahova, la campania din 1916-1918.

Înrolat voluntar (încă nu împlinise 18 ani), a fost repartizat la o baterie de artilerie. A luptat pe frontul din Moldova, zona Mărăști - Tg. Ocna.

A fost decorat pentru faptele sale de arme, între altele, cu medalia „Bărbăție și Credință”, cu spade, clasa a II-a.

PROBĂ OBLIGATORIE

Doamna profesoară CEZARA AVĂDANEI, de la Grupul Școlar „Mihai Băcescu”, din Fălcișeni, după cum ne mărturisește, este dintr-o familie pasionată de istorie și ne adresează această propunere, a cărei rezolvare nu intră însă în competența noastră.

O semnalăm celor în drept.

Dacă aveți puterea (ocazia), să insistați pentru ca disciplina „Istoria Românilor” să fie probă obligatorie la examenul de capacitate și bacalaureat.

Cu mâna pe inimă, vă spun că elevii nu mai vor să citească, nicidecum să mai învețe istoria. Nu peste mult timp, nu vor mai ști cine sunt românii și din cauza manualelor alternative care tratează temele fundamentale după cum bate vântul.

ASEMĂNARE

Doamna ELENA-MIHAELA PRISĂCARU, din Comănești, jud.

Bacău, ne scrie pe marginea nr. 7, iulie 2001: M-a frapat fotografia pe care o coperta nr. 4 (sus) a revistei dvs., din acest an.

Palatul Mihail din Craiova seamănă (arhitectonic) cu palatul familiei Ghica, din orașul Comănești, construcție care datează din secolul al XIX-lea.

În prezent, acest palat găzduiește Muzeul de Etnografie și Artă Contemporană al Văii Trotușului.

CERERI ȘI OFERTE

ȘTEFAN SĂVULESCU, str. Const. Argetoianu, cartier Brazda lui Novac, bl. A3, sc. 2, ap. 11, Craiova, oferă colecția din anii 1985-1987; 1991; 1993; 1994; 1996-2000.

COSMIN PANAITESCU, str. Dragoș Mladinovi, nr. 3, bl. R-15, sc. 2, ap. 2, București, oferă colecția completă.

MIHAIL N. UIVARI, str. Aviator Caranda, nr. 2, bl. B-1, ap. 30, București, oferă numere din anii 1968; 1981; 1982-1990.

MARIANA MITU-DUMITRESCU, bd. Theodor Palady, nr. 3, bl. XI, sc. D, ap. 137, București, solicită: nr. 11/1980; oferă numere dispărute din anii 1967-1972; 1974-1977; 1989; 1990.

AURELIAN POPA, str. Gării, bl. B1, ap. 40, Moinești, jud. Bacău, oferă colecția 1996-2000.

VASILE FLOREA, str. Mărășești, nr. 14, bl. A3, sc. B, ap. 2, Suceava, solicită colecția anului 1978.

GHEORGHE ALEXANDRU STOLERU, str. Baba Novac, nr. 13, bl. G16, nr. 1, ap. 10, București, oferă numere dispărute din anii 1967-2000.

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 1 octombrie 2001, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

Concursul nu are talon.

În ce an a fost obligat să părăsească țara George Enescu?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna iulie 2001 este:

Politehnica din Paris

Premiul de un abonament pe un an la revista **Magazin istoric** a fost câștigat de dna Maria-Aurelia Diaconu, din satul Popești, cm. Măciuca, jud. Vâlcea.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2002.

CONTENTS (Romanian History)

D. Ralet The benefits of Europe • **C. Matei** Dialog about History Textbooks • **C. Bălăceanu-Stolnici** The Responsibility of the Aristocracy • **D. Preda, V. Văratie** The Romanian-Soviet Relations (II) • **A.A. Spănu** How we withdrew from Bessarabia • **Gh. Bodea** Major Gh. Ionescu about the First War Days (June 1941) • **C. Moraru, C. Moraru** George Enescu, under the close Observation of the former *Securitate* • **W. Lang, R. Hagiac** 23 August 1944: the Confession of the Opponent • **L. Tăranu** British Commercial Contacts in 1954 • **D. Balan Sighet** – 2001 • **N.D. Ion** Old Landowner Mansions: Mănești • **A. Ligor** Museums that no longer exist • **D.H. Mazilu** Prince Families in Exile (II) • **P. Cernovodeanu** The Cholera of 1848 • **D. Hincu** Prince de Ligne, a Friend • **I. Lăcustă** The *Kosons* from Orăștie Mountains • **C. Opaschi** Nicolae Rosetti-Roznovanu's forbidden Loves • **C. Ene** Prices and Wages 150 Years Ago • **I. Nicolau** How did the Romanians eat?

SOMMAIRE (Histoire roumaine)

D. Ralet Les bienfaits de l'Europe • **C. Matei** Dialogue sur les manuels scolaires d'histoire • **C. Bălăceanu-Stolnici** Les responsabilités de l'aristocratie • **D. Preda, V. Văratie** Les relations roumaino-soviétiques (II) • **A.A. Spănu** Le retrait de Bessarabie • **Gh. Bodea** Le commandant Gh. Ionescu se souvient des premiers jours de la Seconde Guerre (Juin 1941) • **C. Moraru, C. Moraru** George Enescu dans le collimateur de la police politique roumaine • **W. Lang, R. Hagiac** Le 23 Août 1944: témoignage de l'ennemi • **L. Tăranu** Tâtonnements commerciaux de la Grande Bretagne en 1954 • **D. Balan Sighet** – 2001 • **N.D. Ion** Le manoir de la famille Văcărescu à Mănești • **A. Ligor** Des musées qui n'existent plus • **D.H. Mazilu** Cours principières en exil (II) • **P. Cernovodeanu** Le choléra de 1848 • **D. Hincu** Le prince de Ligne – un ami • **I. Lăcustă** Les *kosons* (les anciennes monnaies daces) dans les Monts d'Orăștie • **C. Opaschi** Amours interdits: Nicolae Rosetti-Roznovanu • **C. Ene** Prix et salaires il y a un siècle et demi • **I. Nicolau** Le repas des Roumains d'antan

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история)

D. Ralet Выгоды Европы • **К. Матей** Разговор об учебниках по истории • **К. Бăлăчану-Столниц** Ответственность дворянства • **Д. Преда, В. Вăратие** Румынско-советские отношения (II) • **А.А. Спăну** Как мы отступили из Бессарабии • **Г. Бодя** Майор Г. Ионеску рассказывает о первых днях войны (июнь 1941 г.) • **К. Морару, К. Морару** Джордж Энеску, в прицеле Securitate • **В. Ланг, Р. Хаджак** 23-его августа 1944 г.: свидетельство противника • **Л. Тăрану** Английские торговые закладки в 1954 г. • **Д. Балан Сигет** – 2001 • **Н.Д. Ион** Помещичья усадьба рода Вăкăреску: Мăнєштъ • **А. Лигор** Музеи, которые исчезли • **Д.Х. Мазилу** Скитальческие господские дворы (II) • **П. Черноводяну** Холера 1848 г. • **Д. Хынку** Князь де Линь, наш друг • **И. Лăкустă** Косоны (античные монеты) в горах Орăштие • **К. Опаски** Запрещённые любви: Николае Росетти-Розновану • **К. Ене** Цены и зарплаты 150 лет назад • **И. Николăу** Как раньше питались румыны

INHALT (Rumänisches Geschicht)

D. Ralet Europas Vorteile • **C. Matei** Dialog über die Schul-Geschichtsbücher • **C. Bălăceanu-Stolnici** Die Verantwortlichkeit der Aristokratie • **D. Preda, V. Văratie** Die rumänisch-sowjetische Beziehungen (II) • **A.A. Spănu** Wie wir uns aus Bessarabien zurückgezogen haben • **Gh. Bodea** Major Gh. Ionescu über die ersten Kriegstage (Juni 1941) • **C. Moraru, C. Moraru** George Enescu von der Securitate überwacht • **W. Lang, R. Hagiac** 23 August 1944: ein Zeugnis des Feindes • **L. Tăranu** Tastende britische Kommerz Initiativen in 1954 • **D. Balan Sighet** – 2001 • **N.D. Ion** Alte Herrnhäuser: Mănești • **A. Ligor** Museen die nicht überdauert haben • **D.H. Mazilu** Fürstliche Höfe in Verbannung (II) • **P. Cernovodeanu** Die Cholera von 1848 • **D. Hincu** Ein Freund: der Prinz de Ligne • **I. Lăcustă** Kosonen aus den Orăștie-Gebirge • **C. Opaschi** Die verbotene Liebschaften von Nicolae Rosetti-Roznovanu • **C. Ene** Preise und Löhne vor 150 Jahren • **I. Nicolau** Wie sich die Rumänen ehemals ernährten?

SUMARIO (Historia romana)

D. Ralet Los beneficios aportados por Europa • **C. Matei** Diálogo sobre los manuales de historia • **C. Bălăceanu-Stolnici** La responsabilidad de la aristocracia • **D. Preda, V. Văratie** Las relaciones rumano-soviéticas (II) • **A.A. Spănu** Cómo nos hemos retirado de Besarabia • **Gh. Bodea** El comandante Gh. Ionescu sobre los primeros días de la guerra (junio de 1941) • **C. Moraru, C. Moraru** George Enescu, vigilado por la Seguridad • **W. Lang, R. Hagiac** El 23 de Agosto 1944: el testimonio del adversario • **L. Tăranu** Tanteos comerciales británicos en 1954 • **D. Balan Sighet** – 2001 • **N.D. Ion** El palacio de la familia Văcărescu: Mănești • **A. Ligor** Museos que ya no existen • **D.H. Mazilu** Cortes principescas en destierro (II) • **P. Cernovodeanu** La cólera de 1848 • **D. Hincu** El príncipe de Ligne, un amigo • **I. Lăcustă** Kosoni (antiguas monedas dacicas) de los montes Orăștie • **C. Opaschi** Los amores prohibidos de Nicolae Rosetti-Roznovanu • **C. Ene** Precios y salarios hace 150 años • **I. Nicolau** Qué comían los rumanos antano

magazine istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție.

ABONNEMENTS: S.C. RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39

Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (țări europene);

90 dolari U.S.A. (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Corei” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 11 000

